

Ljubljanski

ZVON.

LETO
XII.

ZVEZEK
3.

1892

Vsebina 3. zvezka:

1. A. Aškerc: <i>Krišna</i> . Indska legenda	129
2. Rástislav: <i>Strunár</i>	130
3. y.: <i>Kováč</i>	130
4. S. P.: <i>Stari naslanjač</i> . Bajka. (Dalje.)	131
5. Viljem Rohrman: <i>Fiziološki pomen vode za rastlinstvo</i> . (Dalje.)	138
6. Janko Kersnik: <i>Kolésarjeva snubitev</i> . Humoreska	142
7. y.: <i>Studnec bistri, teči</i>	154
8. Dr. Simon Šubic: <i>Kriva vera o usodnih dneh</i>	155
9. Gr. Novák: <i>Pri trpinovem pogrebu</i>	158
10. A. Funtek: <i>Senanus</i> . (Dalje.)	159
11. Alastor: <i>Dunajske pesni</i>	168
12. Ivan Steklasa: <i>Pudec Krupe leta 1565</i>	169
13. M. Cilenšek: <i>Národne stvarí</i>	175
14. A. Štritof: <i>Pokončna pisava</i> . (Konec.)	177
15. † Fran Cegnar	185
16. J. L.: <i>Česka književnost</i> . (Dalje.)	180
17. Listek: „Zgodovina Novega Mesta.“ — <i>Wolfov slovensko-nemški slovar</i> . — „Luči.“ — <i>Slovenske šolske knjige</i> . — <i>Zabavna knjižnica za slovensko mladino</i> . — <i>Podpiralna zaloga slovenskih vseučilištnikov v Gradci</i> . — IX. izkaz darov za Prešernov spomenik. — <i>Ilirska dōba v arheologiji</i> . — <i>Slovensko gledališče</i> . — † Dr. Fr. Gross. — <i>Šolstvo in kulturni zavodi na Hrvaškem</i> . — <i>Skupno število Slovencev</i> . — „ <i>Istorijski srbskega naroda</i> .“ — Bronislava Wolska. — <i>Listnica</i>	188

Na znanje.

Akotudi smo priredili tej številki štiri strani priloge, vendar smo morali odložiti nekatere članke za prihodnjo številko, n. pr. konec razprave o Weissenthurnu, prof. Bežkovo razpravo o Levstikovih spisih in nekatera važnejša književna poročila. — V drugem četrtertletju izidejo zlasti ti-le spisi: „Lisjakova hči“, povest, spisal prof. Jos. Starè, „Nebeski in pozemeljski ogenj“, spisal prof. dr. Simon Šubic, „Aforizmi o ljubezni“, spisala Pavlina Pajkova, „Fr. Lavrenčič, vojaški kapelan“, spisal nadlajtenant Frid. Kavčič, potopis „S Ptuja na Rogaško goro“, spisal prof. M. Cilenšek, članek o Komenškem, spisal dr. T. Romih; mimo tega več povestij in manjših črtic.

Uredništvo „Ljubljanskega Zvona“.

 Vse one p. n. častite gospode naročnike, kateri nam še niso poslali naročnine, uljudno prosimo, da jo blagovoljno pošljejo, ker drugače jim bo „Ljubljanski Zvon“ ustavljen.

Krišna.

Indska legenda.

In više, više v zrak nesó
 Nevidne ga peróti . . .
 Glej, rajsko mesto Dvárakam
 Bleščí že se napróti.

To bog je Višnu. Tisoč let
 On hodil je po sveti;
 Kot človek Krišna živel sám,
 Učil ljudi živeti.

Domá . . . Družina vseh bogóv
 Vzprejemlje Krišno v raji,
 Vzprejemlje Indra, car nebes,
 V čaróbnem ga sijaji.

Obsipajo ga z vprašanji
 Bogovi vsi nebeški:
 »Kakó si, Krišna, živel tam
 Na zemlji po človeški?»

»Nesmrtniki presrečni vi,
 Lehkó vam bogovati!
 Visóko je nad svetom vam
 Lehkó gospodovati.

»Kaj veste vi, kaj to je — kri,
 Sok živi, rdeči, vroči!
 Kakó človeka greje tá
 Po žilah mu poljóci.

»Ne čútite, kaj to je — strast,
 Kaj hrepenenje, želje;
 Ne stiska žalost vam srcá,
 Ne dvíže ga veselje.

»Ne veste, kaj ljubezen je
 In kaj življenja cvet je,
 Ne veste, kaj življenja raj,
 Kaj njega slast in med je.

»Ne veste, kaj je to — napást,
 Kaj bórba brez odmóra —
 Ne veste, kaj je pad in greh,
 Kaj kès in kaj pokóra.

»Ne veste, kaj je nada, strah,
 In kaj obupa srd je;
 Kaj rojstvo je, neznano vam,
 Ne veste ni, kaj smrt je . . .

»Vse to, bogovi, skusil sem
 Živeč, trpeč na sveti . . .
 Oh, tóži se mi po ljudéh,
 Spet hotel bi živeti!

»Iméjte večnost svojo vi
 In dolgčas njen moreči! . . .
 In Višnu stopi spet na svet,
 Kot Buddha se véloveči.

A. Aškerc.

Strunár.

Gosli razdrobite, sluge,
 Ki prinesel jih strunár!
 Móči ni mi čuti speva,
 Ki le žalost ga preveva —
 Brenkal več ne bo nikdár!«

Vitez to govoril trdi,
 Čul strunár njegov ukáz.
 Sluge so ga izpolnili:
 Gosli drage razdrobili,
 Rógali se mu v obráz . . .

»Čuj me, vitez, kaj ti pravim
 Mož izkušen, mož — trpin:
 Gosli si uničil moje,
 Tega ne, kar zovem svoje:
 Srce živo in — spomin!

»In doklèr zaklada moja
 Solnčni mi ogreva soj:
 Vedno mi spomin na srečo
 Vzbujal pesem bo tožečo,
 Spev mi ne utihne moj.

»Saj strunár nikdár ne vpraša,
 Je li ga poslušá kðó:
 Dosti, da srcé razvneto
 Izvrší nalogo sveto,
 Ki mu dalo jo — nebó!«

Rástislav.

Kováč.

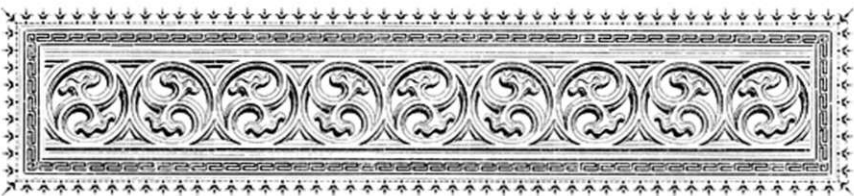
Starec sivi kuje méče,
 Kládivo po náklú pada;
 Pótno čélo si otére,
 In doprsno gladi brado:
 Kujem dôkaj let železo,
 To samó je delo pravo!
 Plug sem skóval nekateri,
 Da ratár je rezal brazdo;
 Kôga delo bolj potrebno
 Svetu je in bolj priznano?
 Kujem dôkaj let železo,
 To samó je delo pravo!

Že verige hudodelcu,
 Lanec že sem mnogi zvríl;
 Kdo se trudil je na zemlji
 Bolj za ljudstva mir in spravo?

Méče kujem zdaj jeklène,
 Srce bije mi junaško!
 Na sovrage jih vrteli
 Naši bodo v zmago slavno;
 Kládivo, le glásno pléši,
 Iskre jezno trósi, nákló!

y.

Stari naslanjáč.

Bajka. Spisal S. P.

(Dalje.)

Nrav zadovoljen sem bil z usodo svojo. Na novem dômu sicer ni bilo takó imenitno kakor na grofovem, ali bilo je živahneje, in kar je bilo najbolje, z novo gospôdo si nismo bili takó tuji kakor s prejšnjo. Sósebnó dobro mi je delo, ko sem videl in čutil, kakó nas ima gospá rada. Kadar se je sáma izprehajala po sobi, postala je vsak čas nekoliko, nagnila glavo po stráni in zrla kakor zaljubljena na nas. Kadar ji je podnevi trebalo počitka, sedla je vselej náme, vzela robec iz žepa in ga pogrnila, kamor je naslonila glavo, da bi me ne zamazala. Nikdar nisem mislil, da me bodo kdáj še tolikanj čislali. Menj nas je čenil nje mož, póstaren gospod. Kár ustrašil sem se ga, ko je prvič prišel v sobo; toda saj ga niti ni bilo vánjo, ampak na pragu je obstal in nas pogledal takó grdo, kakor bi hotel rêči: »Kaj je bilo vas treba?«

Še bolj sem se čudil, ko ga niti pozneje ni bilo blizu in so minili meseci, predno se je za trenutek pokazal v naši sobi, nikar da bi se delj mudil pri nas. Moral je priti že sósebnó dober prijatelj ali znanec, da je domačega gospoda privabil v našo sobo; ali vselej sem zapazil, da si je moral delati silo. Náme ali na zofo ni sédel nikdar, ampak kadar se nas že nikakor ni mogel ogniti, odmeknil je nejevoljno katerega manjših stolcev in boječé sédel nánj. Zgodilo se je tudi, zlasti zvečer, kadar se je zbralo več gostov, da se je zmuznil v drugo sobo in si prinesel pleten stol. In glej, dasi sem védel, kakó nas črti na vso moč, jaz ga le nisem mogel sovražiti, ampak čimdalje rajši sem ga imel. Ako bi bil mogel govoriti, kakor sedaj ponôči govorim z

vami, povedal bi mu bil, kakó ga čislam, in vprašal bi ga bil, kaj ima proti nam, ki se nismo samí vrinili v njega dom, kateremu nismo bili ne v škodo, ne v sramoto. Toda nam stvarém ni dano, da bi se menile z živim človekom, in moral sem tudi odslej gledati, kakó me je sovražil on, ki sem ga ljubil.

Utegnili bi me vprašati, kaj je bilo posebnega na tem móži, ki se mi je nehoté tolikanj prikupil. Prav za prav niti sam ne vé, kaj je bilo. Bil je srednje rasti in podolgastega, bledega obraza, toda iz rjavih očij mu je sijala dobrota, kakeršne nisem še nikdar videl pri nobenem človeku, akotudi sem jih videl dovólj različnih dób in stanov. Dasi je bil slab, bolan ni bil, in sivi njegovi lasjé so bili gostí, da bi mu jih bil lahko zavidal vsak mladenič. Vesel ni bil nikdar, ampak zmiraj tožen in zamišljen, kakor bi imel veliko skrbíj. Ako so bila vrata v njega sobo odprta in ni bilo nikogar pri njem, čul sem ga pogostoma, da je na glas računjal. Otroke je imel kàj rad, ali prav v tej ljubezni sem videl, kakó se je z njega telesno slabostjo strinjala še večja duševna dobrota. Kàr ničesar ni mogel odreči otročičem svojim in izpregledal jim je malone vsako nerodnost. Odločnejša in ostrejša je bila mati. Hudó je pogledala, in otrok je stal kakor uklet pred njo, ne da bi si upal ziniti le besedico, in zadovoljen je bil, ako ni zapéla šiba. Na visoki omari so bile vedno pripravljene brezove šibe Miklavževe, in ž njimi je mati hitro ukrotila male razposajence, kadar so si posegli v lasé. Nič ni vpraševala, kdo je kriv, ampak zgrabila je drugega za drugim in našvrkala vse po vrsti, da so se jokali krivični in nedolžni.

Takó sem se polagoma seznanil s svojimi ljudmi, opazujé jih skozi odprta vrata v sosednih sobah; vsega pa sevéda nisem mogel videti, ker so imeli našo sobo za »lepšo«, v katero so védli njega, kdor je prišel v poséte; domačinov pa navadno ni bilo v nji. Le dé-klice so se v nji vadile na klavirji, dečko pa se je zaprl vánjo, kadar se je učil na glas. Najpusteje je bilo zjutraj, zakaj takrat so bila oboja vrata zaprta, in nikogar nisem ne videl ne slišal. Časih je kdo po kàj prišel, toda takoj zopet odšel. Jedina hišna se je nekoliko mudila, dokler je pometala in pospravljala, toda povedala ni ničesar, samó prepevala je, ako je bila dobre volje. Šele prav predpódnem so dohajali ljudje tudi v našo sobo. Domača gospá je prišla prva. Brez pravega namena je stopala po sobi, tù kàj poravnala, tam porbrisala prah, katerega je bistro nje okó takoj zapazilo na svetlo ogla-jenem pohištvu, ali pa je za trenutek odprla okno in pogledala po ulicah.

V tem se obrne v sobo in velí: »Noter!«, zakaj čul sem tudi jaz, da je nekdo potrkal. Vrata se odpró, in v sobo prišumi lično opravljena in nališpana gospá, ljubeznivo se nasmehne in pozdravi gospodinjo, ki je tudi na vso moč ljubezniva in vesela »nepričakovane-ga poséta«. Nató sédeta druga kraj druge na zofo in se živahno menita ter večkrat glasno zasmejeta, dokler zopet kdo ne potrka na vrata. »Noter!« oglasí se zopet domača gospá, tuja pa hitro vstane, kakor bi odhajala; ali domača ji še ne dá oditi in jo seznaní z gospó v popolnoma novi opravi in z nje ravno doraslo hčerko, ki danes prvič v dolgem krilu spremlja mater svojo v poséte. Glasno ščeb-ljanje privabi malo Netko, da radovedna odtisne vrata in debelo poluka v sobo. Tuja gospá se ji prijazno nasmeje in ji migne, naj stopí bliže. Nekoliko boječe stopica déklica proti zofi, podá gospé molčé desnico, z levico pa pritiska punčiko náse. Mati ji velí: »Netka, pojdi gledat, ali je Tinica že prišla iz šole, in reci ji, naj pride sém!«

Poslušno dete kár takoj steče skozi vrata; ali na gladkih tleh se mu spotakne, da skupaj s punčiko svojo pade z obrazom na tlá in bridko zajoče. Mati skoči za njo, zajedno pride iz druge sobe tudi Tinica na pomoč, in obe vzdigneta Netko, potolažita jo in védeta nazaj v gostinsko sobo. Še se nekoliko pomenijo, v tem bije ura nad zofo dvanajst, gospé vstanejo jako osuple, da so se zamudile predolgo, in se poslové. Pri vratih zopet obstanejo, zakaj še si imajo mnogo povedati; domača gospá jih spremi v prednjo sobo in tudi tam še nekoliko postanejo. Ker niso zaprle vrat za seboj, čul sem s hodníka, kakó so tudi vrhu stopnic še govorile in se smijale, predno so se do dobra poslovile in odšle. Takó mi je navadno minévalo predpóldne. Sevéda, o slabem vremeni, ali če je šla naša gospá sáma v poséte, bilo ni nikogar, zató pa so si o lepem vremeni gospé časih kár kljuko podajale.

Med obedom in tudi še káko uro potem smo bili zopet do cela zapuščeni. Popóldne je bilo že bolje. Kadar ni bilo šole, morala se je najprej Lojzika vaditi na klavirji, za njo je prišla na vrsto mlajša sestra Tinica, in takó mi je čas hitro potekal, zakaj glasbo sem zmiraj rad poslušal, in vedno sem hvalil srečno usodo, da mi je bil klavir takó blizu. Ako se ne motim, pripadal je tudi klavir tistim stvarém, katerih gospod ni maral; zató so ga namestili v našo sobo. Saj nisem nikdar videl, da bi bil oče kdáj otroke priganjal h klavirju, ali da bi kdáj prišel poslušat Lojziko, ki je že igrala takó lepó, da je genila nas nežive stvari; toda kakó je omečila občutno človeško srce, tega si niti misliti ne morem. Méni so bili to pač prelepi časi, ko sem

mirno stal za klavirjem in kakor zamaknjen gledal krasno déklico, ki je z drobnimi prsti svojimi takó spretno prebirala košćene tipke, da je odmevala vsa soba od sladkih in ubranih glasov. In bila je ravno v tisti dóbi, ko se déklica razcvita kakor nežna rožica na gredici, in se nedolžna še ne zavéda lepote svoje. Videl sem mnogo déklic, ki so jih zaljubljene matere nališpane vodile v poséte in bile ponosne nánje, vender ni bila nobena le iz daleka podobna naši Lojziki. Dasi je rada igrala, časih je vender opešala, ko je morala po dolge ure kakor prikovana sedeti pri klavirji. Zastonj so bile prošnje in jok; ostra mati se ni genila od nje in ji ni dovolila prestati, dokler ni do dobra znala svoje naloge.

O takšni priliki ni bilo druge pomoči, nego kadar je kdo prišel v poséte. Lojzika je na tanka svoja ušesa takoj čula, če je stopal tujec po prednji sobi, in kadar je potrkal na vrata, précej je zaprla klavir in veselo skočila naproti neznanemu rešitelju. Bile so navadno po dve ali tri dobre znanke, ki so popóldne zahajale k nam. Takó nališpane niso bile kakor óne gospé predpóldne; tudi bolj domače so bile, in kadar so odložile klobuke in plašće, vzele so pletilo iz žepa in posedle po garnituri, kakor se je kateri bolj prilegalo. Jaz in moj tovariš sva prišla vselej prva na vrsto, potem šele zofa. Z gospémi so prišli tudi njih otroci, katere je domača gospá takoj odvédla v drugo sobo, kjer so se igrali z nje otroki in skakali, ne da bi koga motili. Toda dasi je časih kdo teh malih gostov preglasno zakričal, gospé so se menile takó živahno in si imele toliko povedati, da niti niso čule, kaj se je godilo v drugi ali tretji sobi. Govorile so sicer nemški, ali vpletale so toliko slovenščine, da sem ugenil skoro vse njih pomenke. Mnogo so se pogovarjale o otrocih, njih boleznih, in kaj je komu pomagalo. Jedna je na vso moč hvalila novega zdravnika, ki je nedavno prišel s Tirolov, in ne zapisuje ničesar, ampak zdravi vsako bolezen z ónimi belimi zrni, ki jih nareja sam; druga ji je ugovarjala in se potezala za stara zdravila iz lekarnic; tretja pa ni verovala v drugo nego v domače cvetice. Sedaj so prišle novice na vrsto. Spotoma je čula mala gospá, da bržkone še danes umrè bogati nje sosed.

»Koliko bode neki zapustil in komú?« vpraša druga.

»No, sedaj bode Matilda pač mogla vzeti svojega stotnika; saj sta se načakala že dobro dolgo«, reče gospodinja.

»Ne verjamem,« zavrne mala gospá na zofi; »oče je nič kàj ne mara; preošabna je, in jako se mu je zamerila, ko ni hotela tistega uradnika, ki je bil takó silno zaljubljen vánjo. Težko, da bi ji kàj zapustil.«

In takó so kramoljale in rešetale, kar je bilo novega in imenitnega v mestu. V tem je hišna pogrnila mizo, razpostavila po nji kozarce in čašice ter prinesla kavo. Domača gospá je natočila najprej kozarce za gospé, potem pa čašice, da jih je hišna nesla otrokom. Dobro dišeča kava je gospé še bolj razgrela, dokler jih v živahnem pomenku ni prehitela noč. Sedaj se niso več dale zadržati; ta je morala domá še nekaj naročiti zaradi večerje, drugi se je mudilo zaradi otrók, katerih izvestno že čaka instruktor, in tretja se je morala še preobleči za gledališče.

Takšni shodi popóldne so bili záme káj kratkočasni; čul sem mnogo in zvédel vse, kar se je godilo po mestu. Spoznaval sem cele rodovine in vse njih razmere, dasi jih nikdar nisem videl. Vselej sem se veselil, kadar sem zvédel od otrók, kdaj ne bode šole, zakaj ob takih dnevih so gospé najrajši hodile druga k drugi »na kavo«. Saj sem videl, da je časih tudi naša gospá skoro po obedu oblekla otroke in šla ž njimi k ónim, ki so bili prej pri nas. Zvečer pa je bilo navadno prazno in pusto; le pozimi in to samó o posebnih praznikih in godovih je bilo nekoliko izpremembe. Takó so Miklavža vselej čakali v naši sobi. Kakor se je zmráčilo, bili so otroci nemirni in razdraženi. Sedaj pa sedaj se je kdo pokazal na pragu in se plašno oziral po drugih vratih. Napósled so prišli vsi skupaj z materjo, ki je prižgala dve lojevi sveči, postavila po vrsti stolce in posadila otroke po letih drugega kraj drugega. Manjši si od strahú kár niso upali dihati, starejši pa so ponavljali krščanski nauk, da bi znali Miklavžu odgovarjati. Tudi oče je takrat prišel in stopil k Julčku, da bi ga ne bilo preveč strah »parkelja«. V tem zazvončká na hodníku, in otroci kár umolknejo. Vrata se odpró, in evo jih! Naprej stopata dva angelja, oblečena v tanko žensko krilo, obšito z zlatim robom, na glavi pa imata krono od zlatega popirja, s katere jima čez obraz visi bel zavoj, da jih niti ni spoznati. Za njima koraka počasi Miklavž, oblečen za škofa, in se opira na zakrivljeno palico, ovito s srebrnim popirjem. Velika bela brada mu zakriva malone ves obraz, da tudi njega ni spoznati. Na pragu rožljá z železno verigo »parkelj« z dolgimi rogovi in dolgim jezikom od rdečega popirja. Mala Netka zajoče kár na glas, takó se ga ustraši, jaz pa spoznam od daleč, da je to domači hlapec Miha. Miklavž mu zapretí s palico, in miren je; ali tudi Netko potolaži mati in ko odmoli ž njo kratko molitev k angelju váruhu, tedaj je vse dobro. Nató pridejo drugi na vrsto; ti morajo moliti, druge izprašuje sam Miklavž krščanski nauk. Lojzika, ki je v šoli zvédela vso Miklavževo skrivnost, zasmeye se nehóte na veliko pohujšanje

mlajših sester in bratov; ali kakor bi trenil, zažene se parkelj pod njo in zarožljá in tuli, da zajokajo manjši otroci kár v dvoje. Miklavž grdega hudobca zopet zapodí iz sobe, pohvali otroke in ko jim obeta, da jim ponôči prinese lepih stvari, gré z angeljema iz sobe in izgine na temnem hodniku. Sedaj so otroci zopet veseli in razposajeni ter prinesó vsak svoj jerbašček, katerega »nastavijo« na klavirji, a Lojzika zapiše vsakemu njega ime na listek popirja in ga dene v jerbašček, da bi Miklavž védel razdeliti darove. Ko so otroci pospali, prišla je mati, napolnila jerbaščke in vsakemu dodala pozlačeno brezovo šibo.

Bilo je še vse temno in tiho po hiši, in že so se vzbudili otroci. Videl sem skozi odprta vrata v tretjo sobo, kakó je Lojzika v sámi srajci ob nočni svetilki prižgala svečo in kakó so se za njo prav takisto zmuzali iz posteljic vsi ostali otroci ter prišli po Miklavževe darí. Dobro je poznal vsak svoj jerbašček, in še predno je sestra prebrala imena, vzela si je vsak, kar mu je bilo namenjeno. Bilo je dôkaj igrač in slaščic, za male otroke Miklavž od popirja in voska ter parkelj od češpelj, za večje po kaj oblačila, a vsakemu povrhu brezova šiba. Nič ni bilo prepira, nič zavidnosti, ampak vsak je bil vesel svojih darov in jih je zasopel razkazoval drugemu. Dasi so se kár tresli od mraza, genili se niso od klavirja, dokler jih mati ni pozvala nazaj v spalnico. Slušali so, ali vsak je vzel svoj jerbašček s seboj, in sedé v topli postelji so se igrali z novimi igračami do belega dné. Za vsako stvar je vsak védel pohvalno besedo, le o šibi ni zinil nihče. Drugo jutro sem videl, kakó so morali na máterino povelje z óne velike omare tik do vrat v našo sobo pobrati ostanke lanských šib, sežgati jih in jih zameniti z novimi, katere so prej obrali češpelj in orehov, privezanih nánje.

Nekako domače slovesno je bilo tudi tedaj, kadar je prišel k nam krstni kum z ženo in otroki. Prihajal je le pozimi, zlasti o božičnih praznikih, in vselej zvečer. Takrat se otroci niso ločili od roditeljev, ampak vsi so ostali skupaj, in tudi naš gospod je bil med njimi. Sédel je kraj kuma in se ves večer ni genil od njega. Bila sta domá iz istega kraja, oba trgovca in dobra prijatelja izza mlada, zató sta si imela dôkaj povedati. Ko so se nekoliko pomenili, nasvetoval je kum, da bi skupaj igrali tombolo, za katero je prinesel raznih dobitkov s seboj. »Tombolo, tombolo!« klicali so veselo otroci, in hitro je morala Lojzika po tablice, kosce razrezanega stekla in zeleno vrečico s številkami. Večji otroci, ki so že hodili v šolo, pazili so samí na svoje tablice, mali pa so se stisnili ta k očetu, drugi k materi, tretji h kumu ali kumici, da so jim kazali, kakó treba pokrivati. Veselje je bilo čimdalje večje, dokler niso bili izigrani vsi do-

bitki. Tedaj so tablice pospravili, hišna je pogrnila mizo in prinesla potvic, katere je kumica hvalila na vso moč in vprašala gospodinjo, kakó jih dela. Stara prijateljca sta se v tem menila o trgovini, o du najskih in brnskih sejnih in drugih vsakdanjih stvaréh. Lojzika in najstarejša kumova hči sta se morali poskusiti na klavirji, in napósled so zapeli káj slovenskih pesmij iz nove »Grlice«.

Bili so to lepi časi, ko so se gospóda pri lojevih svečah po domače menili in si kratili dolge zimske večere! Toda dolgo ni bilo takó! Kum je nagloma umrl, in naš gospod je izgubil ž njim jedinega prijatelja, kateremu je povsem zaupal. In že káj hujšega je moralo težiti blago srce njegovo, zakaj bil je čimdalje čmernejši, in nobena stvar mu ni bila po volji. Jezil se je, kadar se je Lojzika vadila na klavirji.

»Čemú ta neumnost? Kaj ji treba tega?« rekel je nejevoljno ženi; ali ta ga je takoj rezko zavrnila:

»Treba ji, da si bode kdáj mogla sama služiti kruha.«

Dobri oče je bridkotožno pogledal hčerko in umolknil. To sem umel, zakaj bile so jasne slovenske besede; ko sta se pa nekaj tednov potem oče in mati zaprla v našo sobo in ji je on prav zaupno nekaj razlagal nemški, umel nisem ničesar; le toliko sem ugenil, da ni bilo nič dobrega. Videl sem, kakó je bila ona razdražena, on pa ves potr. Sedaj je bilo pri nas žalostno, kakor da je vsak dan véliki petek. Celó otroci so bili tožni, dasi menda samí niso védeli, zakaj se ne veselé mladega življenja kakor prej. Jediní Lojziki se je nekaj dozdevalo, toda žalostna se je stisnila v kot, in se zamislila, kakor da bi káj ugibala v neizkušeni glavici. Ravno se je po malem zavédala devištva svojega in jela hrepeneti po nečem, ne da bi védela, po čém; spoznavala je, da ni več otrók, kakor so mlajše nje sestrice. Pogostoma sem videl, da je skriváj odprla okno pri klavirji in zrla na ulice; neka tajna moč jo je vabila iz otroške sobe v svet. Da pojde v svet, to je dobro védela, ali kakšen bode pot vánj, tega še ni znala tedaj.

(Dalje prihodnjič.)

Fiziološki pomen vode za rastlinstvo.

Spisal Viljem Rohrman.

(Dalje.)

Sicer vpliva tudi kakovost listja najizdatneje na hlapenje. Ker je zunanja listna kožica (cuticula) sploh nepredirna za vodo, zato je hlapenje na površji listja v obče zelo malenkostno in se vrši zlasti skozi listne preduhe ali rēže (Spaltöffnung). Preduhi so torej za pozemeljske rastline neprecenljivo važni. Zelo so raznovrstni, kar si prav lahko razlagamo, ako pomislimo, kakó se na zemlji menjavata zračna vlažnost in toplota, ki vplivata največ na hlapenje. Kakó različen je zrak v tropskem primorju in zrak v suhih puščavah! Kakó različna je toplota v posameznih pasovih in letnih časih, in kolika razlika je časih med zračno in zemeljsko vlažnostjo na majhnem prostoru — v senčni dolinici in na prisojni, skaloviti rēbri! Na tem kraju je zrak takó nasičen z vlažnostjo, da ne more voda hlapeti iz rastlin, na drugem mestu pa takó suh in solnce takó vroče, da ne morejo rastline posrkati toliko vode, kolikor je izhlapi. Ali modra priroda je skrbela za vse to in ustvarila za vse kraje pripravno listje na rastlinah, s katerim se hlapenje po potrebi pospešuje, oziroma zadržuje. Takó imajo drevesaste práproti, ki rasto v senčnatih in vlažnih globelih tropskih pasov, zelo tanko listno kožico, da voda lože izhlapeva. V naših krajih pa ima listje zato na več mestih mehko staničje, ki je polno preduhov. To luknjasto staničje je svetlejše barve, in listje je zategadelj lisasto ali pegasto, kar opazujemo pri krvavem lisci ali zajčku (*Cyclamen*), rmeni mrtvi koprivi (*Galeobdolon luteum*), navadni plučnici (*Pulmonaria officinalis*), pasjem zobu ali surki (*Erythronium dens canis*), ki rasto po naših gozdih.

Kadar je listna ploskev velika in gladka namesto kosmata, tedaj se tudi hlapenje pospešuje, kar nam pričajo navadni repuh (*Petasites officinalis*), orlova práprot (*Pteris aquilina*), petelinčki (*Corydalis*), ki rasto pri nas na vlažnih krajih ob vodi in drugje. V vlažnih tropskih krajih vidimo razne palme, ki imajo velikansko listje. V najmočnejših krajih cejlonskih je domá orjaška palma (*Corypha umbra culifera*), kateri meri listje 7—8 m na dolžino in 5—6 m na širino. V Braziliji je »Tupatipalma«, ki ima največje listje, kolikor je doslej znano. Listi so po 19—22 m dolgi in 12 m široki; listni pecelj je

sam 4—5 *m* dolg. Pod jednim listom vrste »Talipot-palme« pa si lahko deset ljudi poišče zavetja. Tudi tropiške »banáne« (Musaceae) imajo velikansko listje, da voda lože izhlapeva. Listi so takó veliki, da jih rabijo za rjuhe, senčnike i. t. d.

Ker so preduhi ali réže najvažnejši tvori za rastlinsko hlapenje, biti mora njih najbližja okolica odprta. Okrog preduhov morajo biti torej naprave, s katerimi se odvrta voda, ki bi utegnila preduhe zamašiti in takó zapreti pot uhajajočim vodenim hlapom. Preduhi so večinoma na spodnji stráni listja. O tem se iz lahka prepričamo, če potopimo listnato vejico za nekaj časa v vodo in jo nató dobro otresemo, potem pa ogledamo, katera stran listja je namočena. Najčesče vidimo, da je górenja stran listja mokra, spodnja pa suha. Utegnili bi misliti, da je górenja stran zategadelj malone brez preduhov, ker je razpostavljena dežju, in da so preduhi na spodnji stráni zató, ker je obvarovana dežjà. Ali motili bi se! Zakaj rosa namaka tudi spodnjo stran listja. Na jutranjih izprehodih gledamo res le górenjo stran listja rosno in torej mislimo, da seda rosa le na to stran; odtod tudi obična govornica, da »rosa pada«. Ali treba je le obrniti porošen list, in prepričamo se, da je spodnja stran listja prav takó rosna kakor górenja in da ostane še rosna, ko so že davno izginile rosne kapljice na górenji stráni vzpričo pripekajočega solnca.

Da se preduhi ne zamaše z vodó, morajo biti torej na listji druge varnostne naprave. Zlasti je važna v tem oziru voščena prevlaka, katero opažamo na listji kakor drobno, mokasto skorjico ali navadno kakor neizmerno tanko in nežno, nekako nadihnjeno plast, ki se dá obrisati. Z voščeno prevlako je pokrita n. pr. spodnja stran listja raznih vrb, kakor mandeljnaste in skratne vrbe (*Salix amygdalina* in *S. purpurea*), potem mnogoštevilnih ločkov in srpic (*Juncus*, *Scirpus*). Če hodimo ob močni rósi skozi vrbovje, vidimo, koliko rosnih kapljic visi na spodnji stráni listja, ne da bi bila ta namočena. Ako se jih le rahlo dotaknemo, otresemo jih, in kdor je že hodil po takem grmovji, vé nam povedati, kakó dobro se je premočil.

Pri rastlinah, ki imajo preduhe na górenji stráni listja, videti je tudi voščena prevlaka kakor varnosten pomoček na tisti plati. Listje grahovo, makovo, kovačnikovo ali kozjih parkeljcjev (*Lonicera*), raznih klinčkov, zelja in raznovrstnih stročnic ima preduhe na górenji stráni in zategadelj tudi tam voščeno prevlako. Če polijemo takšno listje z vodo, rosí v kapljicah nizdolu kakor po vratu ali hrbtu politi raci.

Da ne predira voda do preduhov, to zabranjujejo tudi lasjé, zaradi katerih je listje kósmato. To vidimo pri raznih sleznicah (Malvaceae), ki rastó kraj potokov in na mokrih krajih ter imajo preduhe na obeh kosmatih stranéh listja. Opozoriti bi bilo pri tej priliki tudi na to, da vidimo pogostoma rastline, ki imajo górenjo stran listja golo in brez preduhov, spodnjo pa kosmato in polno preduhov, zlasti poleg vodá; n. pr. lepén (*Tussilago farfara*).

V ta namen so preduhi pri nekaterih rastlinah v posebnih jačkih in brazdicah. Pri korenji (*Daucus Carota*) so preduhi také obokani od sosednih stanic, da nastane majhen pridvor, do katerega ne more voda. Pri olejandru (*Nerium Oleander*) so preduhi v jamicah, ki so vrhu tega pokrite z neizrecno nežnimi in drobnimi lasci.

Kakor je treba, da se za obilega dežévja in vlažnosti hlapenje pospešuje kolikor móči, také je treba tudi tedaj, ko nastopi suho vreme, pravilnega ravnotežja med vzprejemanjem vode iz zemlje in med odajanjem vode skozi listje. Za to rabijo zopet raznovrstne varnostne naprave na listni kožici. Zlasti je omenjati zunanje listne kožice (*cuticula*). Kjer je zračna vlažnost vse leto velika, tam je kutikula zeló tenka, kakor smo že čuli. Tiste rastline pa, ki so časih izpostavljene suši, imajo debelo kutikulo, sósebno tedaj, kadar je listje vedno zeleno in ostane po več let na vejicah. Takó imata bodeča palma ali ostro-listnica (*Ilex Aquifolium*) in olejander (*Nerium Oleander*) zeló debelo kutikulo. Tudi vedno zelene zajedalke, n. pr. oméla (*Viscum*), tropiške kukovice (*Orchideae*), ki rastó na drevesni skorji in trpé poléti veliko sušo, dalje debelolistnice (*Crassulaceae*) in sploh vedno zeleno igličevje imajo debelo kutikulo.

Prav také vplivajo voščena prevlaka in rastlinski lasjé (*trichomi*). Ti lasjé so tudi iztegnjene in nežnim cevkam podobne stanice; razlikujejo se pa od koreninskih lás v tem, da so iz večine suhi, t. j. napolnjeni z zrakom, kar zeló ovira hlapenje na solnčni stráni. Če je samó spodnja stran listja kosmata, tedaj se listje také zakriví in zvije, da se obrne spodnja stran proti pripekajočemu solncu. Ta zanimljivi prikaz opazujemo pri kosmuri ali skrzolici (*Hieracium Pilosella*); nje listje je na górenji stráni goló, spodaj pa kosmato in pokriva tlá kakor mična rozeta.

Na kamenitih tleh, kjer je zemeljska plast zeló plitva in trpé zategadelj rastline pogostoma žejo, vidimo po navadi debelolistnice (*Crassulaceae*) n. pr. lomulice (*Sedum*), kamenokreč (*Saxifraga*) in rastline s kosmatim listjem in stebлом; na takih krajih prebiva n. pr. kosmato kurje zdravje (*Draba tomentosa*, *D. stellata*), krasni, kakor

svila svetli petoprstnik (*Potentilla nitida*), mimo tega najznamenitejše planinske rastline, kakor aromatiška in v svilni obleki bliščeča planinska komoljika (*Artemisia Mutellina*) in belovolnata očnica (*Gnaphalium Leontopodium*), s katero se takó radi ponašajo hribolazci.

Vender je tudi listje takó naseljenih rastlin posebne oblike; iz večine je majhno in ozko ali pa debelo in mesnato. V suhih léžah nahajamo pri nas drobnolistno ovčjo bilnico (*Festuca ovina*) in razne vrste mesnato-listnih homulic (*Sedum*). Najzanimljiveje so ustvarjeni v tem oziru kakti, pri katerih nadomeščajo listje debela in mesnata debela. Na teh so preduhi, in deblo deluje tukaj gledé na hlapenje prav takó kakor zeleno listje. Pri nekaterih kaktih so posamezni deli debela takó podobni mesnatemu listju, da se zdé neveščáku kakor debelo listje; takó pri figovem kaktu (*Opuntia*). Namesto listja nosi kaktovo deblo bodíce (trnje), lasé, ali suhe luskiné. Koža debelna je navadno debela kakor hrustanec ali usnje, in ni se čuditi, da so zató debela pristni vodnjaki, ki ne usahnejo o največji suši. Zató jih nahajamo tudi v najgorkejših krajih, v razbeljenem pesku puščave Sahare, kjer bi listnate rastline poginile od žeje. Po pravici jih primerjajo zategadelj velblodom, ki se tudi za dolgo časa preskrbujejo s potrebno vodo, da iz lahka preživajo izredno sušo takih krajev.

Skozi listje in stebela ne morejo vzprejemati pozemeljske rastline niti vode niti hlapov, ne da bi ne bile ranjene na zunanji ploskvi teh organov. Da so uvele rastline po dežji ali rôsi ali ob vlažnih večerih nahitroma zopet nabrekne, to si razlagamo takó, da rastline lahko iz premočene zemlje vzprejmó najedenkrat več vodé, ali pa, da je hlapenje ob vlažnem zraku in rôsi zabranjeno.

Vse drugačne so v tem pogledu povôdne rastline; voda jim je še veliko važnejša nego pozemeljskim rastlinam, zakaj oné usahnejo précej, ko jih vzamemo iz vode. Povôdne rastline rastó vse življenje pod vodo in plavajo prosto v vodi (n. pr. podvôdni rogatek, *Ceratophyllum*) ali so pa pripete s posebnim staničjem na dnò vode, ne da bi imele korenine. Neštevilne alge in haluge so prirasle s posebnimi stanicami na kamenje ali skale, pa tudi na živali in druge rastline. Zlasti polži in školjke so pogostoma čez in čez porasle s halugami. Znamenit je v tem oziru prikaz, da si pokrijejo nekateri raki hrbet čez in čez s takimi rastlinami, katere se ga primejo káj hitro. Takó odščipnejo mnoge rakovice (*Carcinus*) s svojimi škarjami cele kóse halug, katere spravijo potem na hrbet, kjer jih pritrédé na kljukaste in trnkó podobne ščetine. Te rastline se hitro in brez vsake škode primejo oprsja in jim rabijo za važna branila; takó

maskirane rakovice namreč veliko lože uidejo svojim zasledovalcem. Ta zanimljivi prikaz je za nas poučen, ker nam kaže, da povódne rastline ne dobivajo živeža od tistega mesta, kjer so prirasle, temveč da ga morajo prejemati naravnost iz vode. In takó je tudi! Povódne rastline vzprejemajo svoj živež iz vode skozi kožne staníce in sicer po vsem životu. V vodi je vedno toliko raztopljenih redilnih snovíj, kolikor jih potrebujejo za življenje. Vode same pa vzprejemajo te rastline le toliko, kolikor je potrebujejo za živež in za prevajanje redilnega sokú. Zató povódne rastline tudi ne izhlapujejo vode, in umevno je, da ne vidimo torej na listji nikakih preduhov, še menj kakovih braníl ali spešíl za hlapenje.

(Konec prihodnjič.)

Kolésarjeva snubitev.

Humoreska. Spisal Janko Kersnik.

I.

Vmajhnem trgu na Slovenskem, menda v Šmáríji — toda ne vémo, v katerem — imel je trgovec Rok Kobal v jedno nadstropje zidano hišo. V pritličji je bila prodajalnica, v kateri se je od žebíja do žafrana, od solí do svilenega robca dobivalo za dober denar vse, česar potrebuje navadna kmetska hiša. Za prodajalnico je bila prostorna shramba za blagó, v prvem nadstropji pa je bival Rok, ali kakor mu je navadno dejalo mlado in staro v trgu, Rokec Kobal, sam s svojo kuharico, deklo, prodajalko Uršo, ki je bila vse to v jedni, namreč svoji osebi, prava desna roka gospodarjeva.

Rokec je štel tedaj, ko se je vršila naša povest, okolo petdeset let, bil majhne rasti, precěj rejen, toda ugičben in mladosten, kakor bi se sukal šele okolo dobrih petintridesetih.

V trgu ga je imelo v obče vse rado, akotudi so se časih nekoliko pošalili ž njim; zakaj kakor vsak človek, imel je tudi Rokec nekaj svojstev, ki sicer niso škodovala drugim ljudem — zató mu tudi ni bil nihče sovražen — ki so bila pa vender lahek predmet za zbadanje hudomušnih sosedov in tržanov.

Kuharico Uršo je bil prevzel še po svojih roditeljih s trgovino in hišo vred. Štela je skoro petnajst let več nego nje gospodar, vender tudi nji še breme let ni pustilo posebnega sledú. Ves trg je védel,

da je skrbela Urša že od nekdanj za svojega gospoda, kakor za ródnega sina, in iz tega je menda tudi izviralo, da je imela od sile tehtno besedo v Rokčevi hiši. Ne da bi kdaj pozabila, da je le dekla; nikakor ne, vedno je govorila le o »našem gospodu«, kadar je imela Rokca v mislih, in se sploh védla, kakor se mora vésti pôsel. Toda bila je star pôsel v hiši, in takov ima tudi svoje posebne, ne ravno prijetne strani in lastnosti.

Ako je kupil Kobal nekaj več železa v mestu, nego je bilo ravno treba za tisti čas, takoj je imela Urša opazko pripravljeno, »ali se je nov kovač naselil v trgu.« Ako jo Rokec pripeljal nekoliko vatlov suknà menj iz mesta, nego se je zdelo nji potrebno, vprašala je, »ali se boji, da mu je morda môlji snedó?« On pa se menda ni menil za to; vsaj razglasilo se ni, da bi se bil radi teh opazk kregal s staro svojo Uršo. Njega tovariši, s katerimi je sedel sléharn večer v krčmi in pil gotove tri čaše piva, pripovedovali so tudi, da je skrbno pazil na deveto uro; tedaj se je vračal domóv, in réklo se je, da bi stara Urša rabila često druge primere in izraze, ako bi prišel gospod pozneje domóv, nego jih je rabila v prodajalnici, kadar se je dovažalo premalo ali preveč blagá iz mesta.

Bližnjih sorodnikov Rok Kobal ni imel. Pač pa je bila še tretja oseba v hiši ali bolje, pri hiši, namreč hlapec Nejče, delavec za vse, česar nista mogla ali nista hotela opravljati gospodar in njegova oskrbnica Urša. Njega stanovanje je bilo v hlevu za hišo, ker je oskrboval čilega gospodarjevega konjiča in dve kravi. Vozil je v mesto in nazaj, spravljaj blagó v shrambo, pomagal ga nalagati tujim kupovalcem in sploh opravljal vse, kar gré takemu pôslu; vender — to tudi le toliko, kolikor se je ravno njemu poljubilo. Temu Nejčetu gospodar časih ni bil sósebnó prijazen; toda Nejče je bil sorodnik Uršin — sestrin sin — in s tega stališča je imel nekoliko pravic v Rokčevi hiši. Ta možák se je védel tudi izkazovati prav koristnega. Bil je skoro v Kobalovih letih in slul daleč na okrog za velikega navihanca, dasi mu nihče ni očital nepoštenosti.

O Rokci samem pa moramo povedati še nekoliko, da ga čitatelji spoznajo do dobra. Dejali smo, da je bil jako mladosten. Zató je hodil rad na lov, kjer sicer ni nikdar kàj ustrelil, pač pa so pravili, da je nekdanj neumnega zajca, ki je počenil prédenj, pobil s kopitom svoje puške, zajedno pa kopito strl. Pozimi se je drsal na bližnjem ribniku na smučéh kakor petnajstleten deček in prav takó na lahko padal na led. Ko so ustanovili v trgu gasilno društvo, bil bi Rokec silno rad za načelnika, ali imel ni pojma o vojaški komandi; znal ni,

kaj se pravi »na desno kreni«, »na levo glej«, »stopaj«, »društvo, pozor«, in kolikor je še teh skrivnostij. Vežbal se je sicer dolgo časa, in to pod vodstvom svojega hlapca Nejčeta, ki je nekdaj služil za vojaka in se kot izvršujoč član gasilnega društva skoro priučil tudi slovenski komandi. Sosedje so pravili, da sta v tistem času v mesečnih nočéh stala Rokec in Nejče na zaprtem dvorišči med hišo in hlevom in da je Nejče tam prav korporalski ravnal z gospodom svojim.

»Pozor!« »Korak!« »Stopaj!« veleval je Nejče.

Rokec je metal noge prédse, život pa držal trd kakor drenov klin; takó je stopical proti hlevnim vratom. Ko ni mogel skozi nja, ker so bila zaprta, obrnil se je in hotel zopet nazaj.

»Glej ga no!« zakričal je Nejče; »ali sem morda velel: ,Obrni se? Še jedenkrat: ,Herstellt!«. V tem je Nejče padel v nemško povelje. Rokec je že toliko védel, da mora zopet nazaj na prvo mesto, in se je postavil tam kakor rekrut, katerega vodijo že štirinajst dnij po pesku pred vojašnico. »Korak! Stopaj!« zakričí strogi poveljnik iz nova, in Rokec zopet butne v hlevna vrata. Sedaj si ne upa obrniti in ne-prestano ceptá na pragu, z nosom pa rije v duri. Hudobni Nejče si tiščí trebuh od samega smeha in neče veleti: »Stoj!«

»Osel neumni!« zakliče napósled Rokec, »reci vender, naj se obrnem, ali kar hočeš!« ter še vedno cepotá v duri.

»Stoj!« reče vender Nejče.

»Oh!« vzdihne Rokec in si hoče obrisati pót s čela.

»Sedaj je še vedno ,pozor' komandirano!« zakričí Nejče, in vestni njegov učenc ga sluša ter stoji zopet kakor sveča.

Takó se je vežbal Rokec, toda vse mu ni pomagalo, da bi ga izvolili za načelnika gasilnemu društvu; prekosil ga je njega trgovski tekmeč v Šmárijji, ki je bil svoje dni vojak. Rokca vender niso mogli prezreti popolnoma, in zató so ga napravili za pobočnika. Nató si je omislil dragoceno sekirico, lepo pozlačen šlém z belim konjskim repom, in o posebnih prilikah je zajahal svojega konjiča. In srečen, silno srečen je bil, kadar je svetlo opravljen stopal med vrstami, ali pa jahal na svojem sirci poleg načelnika.

Toda v zadnjem času ga je do cela prevzelo nekaj drugega, nekaj čisto novega.

V trg so prihiteli lepega poletnega dopóldne nekateri kolésarji. Ustavili so se pred krčmo blizu Kobalove hiše, naslonili svoje vozove ali kolesa ob steno in si potem sedèč okrog mize pod košatim ko-stanjem brisali pot s čela, iztezali roke in noge ter jedli suh kruh.

Šele ko so bili do dobra ohlajeni, izpil je vsak kozarec piva, in potem hajdi zopet na koló! »Cink, cink, cink!« zapel je zvonček, privit na prvem kolesi, in kakor bi trenil, izginili so po prašni cesti.

Ta dan je bil neizbrisen iz Rokčevega spomina. Takšno koló se mu je neprestano sukalo po glavi. Stari Urši o tem sevéda ni zinil, tudi v krčmi je bolj sramežljivo govoril o svoji želji, sesti kdaj na takov voz, akotudi se je vedno silno oduševljen spominjal te nove iznajdbe. Jedinemu Nejčetu, čegar zasluge je vedno cenil v vojaškem svojem vežbanji in katerega je videl od ónega časa mnogo lože nego prej, razodel je svojo misel, da si kupi takšno koló in se privadi tej novi spretnosti.

Nejče je zmajal z glavo, nasmehnil se nekoliko hudomušno, toda nasprotoval ni gospodarju. »Potem bode še menj domá!« mislil si je, in to mu je bilo izvestno najljubše. In res! Nekega dné se vračata Rokec in Nejče z vozom polnim blagá iz mesta, na vrhu pa leži pristno kolesarsko koló, voz, kakeršnega si je želel naš junak.

Stara Urša je iz prva veselo vzkliknila: »Joj, joj, to pa je svete Katarine koló! To pojde v cerkev!«

»Béži, béžil!« zagodrnjá Rokec.

»Gospodu pa še utegne biti — svete Katarine koló! zamrmrá!« Nejče z zlobnim nasmehom in pristavi: »Kadar si polomi kostí pod njim!«

»Mólci in petrolej zváli v klet!« velí Kobal, sam pa jako varno spravi novi svoj zaklad v vežo.

Drugega dné se je vršil prvi poskus na kolesi. Nejče in drug dninar sta opirala gospodarja, jahajočega na tem novem železnem konji, in vsa trška mladež je vpila in drla za njimi. To je trajalo tri dni. Četrtega dné se je že malokdo menil za novega koléšarja; samó zvečer v krčmi so mu v obraz hvalo peli, zakaj Rokec se je že sam vozil brez podpore Nejčetovih rok, za hrbtom pa so se mu rogali in si namežikovali.

V dobrem tednu je bil Rokec na kolesi že res kár »na konji«, in mladi fantje v trgu so živo ugibali, kje in kakó bi se dobil denar, da bi si sléharni kupil takov voziček.

»Jaz sem le radovedna, kakšno brezumnost si še omisli naš gospod!« mrmrá nekega večera stara Urša proti netjaku Nejčetu.

»Babo!« vzklikne le-tá z zlobnim naglasom. »Oženil se bode!«

»Ka — á — j? Kogá?« zakričí teta, in žlica ji pade iz rok.

»No, jaz sem le takó mislil,« pravi Nejče.

»Še tega nam treba!« vzdihne ona. »Pa morebiti ti — kaj véš o tem?«

»Jaz?«

»I, ko takó govoriš!«

»Ne, toda mislil sem, to bi bila največja brezumnost! Za naju namreč, hehe!«

»Bog nas váruj!« vzdihne Urša iz nova.

Tisto noč ni mogla spati.

Nje strah pa je bil tedaj povsem prazen; zakaj Rok Kobal, petdesetletni mladenič, ni mislil na ženitev. Ponujala se mu je bila sicer že mnogokrat, saj je bil imovit mož, v občé spoštovan, dasi takov, kakor smo ga narisali; toda ločiti se lepega samskega stanú, to mu ni prišlo na misel. Ali človek nikdar ne vé, kaj ga čaka, in le v tem oziru je bil strah stare Urše vender nekoliko upravičen.

II.

Zakaj se gospod Rokec še ni oženil? O tem morda ugiblje marsikdo. Povejmo vzroke kár na kratko. Jediní sin svojih roditeljev in pomočnik v njih trgovini, živel je do svojega petintridesetega leta vedno pri njih. Oče mu ni hotel dati gospodarstva, mati ni želela druge gospodinje, in takó je moral ostati Rok samec. Počutil se je prav dobro pri tem. Ko so mu pa roditelji umrli, prav naglo drug za drugim, bila je zopet stara Urša, ki je prevzela máterino nalogo, in takó Rokcu ženitev zopet ni mogla prav v glavo.

Nekaj moramo še izdati: Rokec bi se bil bržkone oženil, toda izbirčen je bil, in v trgu mu ni bila nobena po volji, dalje na okrog pa jih ni poznal, in »kár takó mačka v vreči kupiti,« dejal je sam v sebi, »vender nečem.«

Kakor smo že čuli, ugajalo je to najbolj Urši in njenemu netjaku.

Bilo je poléti, nekoliko pred pasjimi dnevi, tedaj ko bežé meščani, katerim pripuščata čas in denar, iz vročega zidovja na deželo, na kmete.

V Šmárije sicer do sedaj še ni bilo nikdar nikogar, ker ni bilo pripravnih stanovanj in ker so se tržani držali gesla, da je najbolje, ako ni tujcev médnje; toda semtertjã v bližnji okolici je prebila kaka rodbina vroča dva poletna meseca, in o tej se je v trgu védelo sléharni dan, kaj počenjajo nje člani, kaj jedó, koliko imajo denarja in sploh vse, kar spravi klepetanje na dan. Bilo je torej o tem času, ko se je ustavila zgodaj dopóldne pred Kobalovo hišo mestna kočija, iz katere je zlezal debel možiček, okroglega gladko obritega lica, in naglo prisopihal v odprto prodajalnico.

»Si li še živ, Rokec? Ali me še poznaš?« zakliče gospodarju.

Ta zrè nekoliko osupel na prišleca, toda potem veselo vzklikne in mu podá roko: »Ej, Tinček, ti si! Komaj komaj sem te spoznal!«

»Kakó je káj?« hití óni.

»Hvala Bogú, dobro, kakor vidiš! In tebi?«

»No, takó, takó!«

Govorèč stopata oba v górenjo sobo.

Tinček Zajec je bil star znanec in prijatelj Rokčev. Skupaj sta se izučila, in potem je pričel Tinček kmalu na svojo roko v oddaljenem mestu svojo trgovino, dočim je šel Rokec domóv pomagat očetu. Videla sta se malokdaj in zlasti zadnjih petnajst let nič več; godilo se je pa obema dobro.

»I, kaj je vender tebe prineslo semkaj?« prične Kobal dôkaj radoveden.

»Ugeni!«

»Kakó bi? Opravki, trgovski opravki vender ne?«

»Ne boj se, ljubček moj!« zasmije se Tinček. »Škode ti ne napravim!«

»No, kaj pa je vender?«

»Vedi, prijatelj, na deželo, na kmete hočem, to se pravi, ne jaz ampak moja žena in moja hči — oh, ti še nobene ne poznaš! Moja Tonica ima že dvajset let; sevóda, ko sva se midva zadnjič srečala, bila je še otrok, pa ti je itak nisi videl. Torej na kmete hočemo za nekaj tednov.«

»I, pa semkaj — k nam — v Šmárije?« vpraša Rokec nekako začudeno.

»Nimaš li nič prostora? Oj, ti srečni človek! Hišo imaš, sob dovòlj — ti bi nas lahko spravil za nekaj dnij pod streho!«

»Hm, hm!« zamrmrá Rokec. Kakor je bil sicer uljuden in postrežen, ta prijateljeva misel mu ni hotela v glavo.

»Kaj poreče Urša?« dejal je sam v sebi. Te oblastne osebe pa slučajno ni bilo domá, da bi se mogel posvetovati ž njo, oziroma dobiti dovolitev v takó važni stvári, ki se je tikala zlasti venderle nje, gospodinje.

Toda prijatelj je znal govoriti takó lepo, da je pozabljal Rokec čimdalje bolj, da ne more odločevati sam, in ko je napósled spremil Tinčka v krčmo in sta ondu s kozarcem piva trčila na staro prijateljstvo, obetal je, da vzprejme Zajčevo rodbino za nekoliko tednov pod svojo streho.

Tinček se je vesel odpeljal, Rokčevo srce pa je bilo vedno težje, kolikor bolj se je bližal domu.

Tega nečemo povedati, kakó umetno je Kobal domá razkrival Urši, kaj ji je namenjeno v kratkem času. Le to moramo razodeti, da vsa prijazna zvitost njegova ni opravila ničesar.

Ko je Urša zvédela, kaj je obetal nje gospod, razsrdila se je kakor obstreljena levica, in konec vsemu je bil ta, da je Rokec slovesno zatrdil, da Zajčevi ne pridejo v njega hišo.

Drugo jutro že je poslal pismo svojemu prijatelju, polno izgovorov in opravičevanj, zajedno pa obetal, da mu preskrbí za nekoliko dnij v bližnji okolici primerno letovišče. Koncem svojega pisma je vzdihnil, zadovoljen skoraj sam s seboj, zakaj domislil se je, da bi tudi njemu marsikaj ne bilo po godu, ko bi imel tujce v hiši.

Nató se je odpravil iskat obetanega letovišča in ga je srečno našel v Balantovi krčmi na Klanci, dobre pol ure od Šmárijia. Takó je skoro vse uredil, in za nekaj dnij še radoveden ni bil, ali so prišli Zajčevi ali ne.

Vroči dnevi so mu tudi branili, da bi se bil vozil na ljubem svojem kolesi; Uršin obraz pa je imel zopet navadne gubé.

III.

Ali kakó čudno se je hipoma izpremenil Rokec kakih štirinajst dnij po zadnjem dogodku! Ne na zunaj, ampak domá med svojimi stenami. Vse je videl, vse grajal, vsako mrvico prahú na mizi, vsak nepravilno postavljeni stol, vsako mrtvo muho na oknu! »Le čedno le čedno, le čedno, Urša!« veleva je od zóre do mraka.

In zakaj vse to?

Zajčevi so dospeli na Klanec, in mati in hči sta za nekoliko dnij prišli k staremu prijatelju Tinčkovemu.

»Oh, kakó imate lepo, kakó prijetno!« klicala je stara.

»Oh, tukaj bi hotela zmiraj biti!« šepetala je mlada.

»Oh, vi ste srečen človek, ko živite v tem krasnem kraju!« ponavljala je mati.

»Oh,« vzdihovala je hči, »mi pa v mestu požiramo prah, in slab zrak nas obkroža!«

Tinček je tudi posezal v govor ter blagroval Rokca, in ta stari mladenič, ki ni bil vaje takega mestnega sladkega govorjenja, vzprejemal je vse kakor suho zlató in res mislil, da je vse takó lepo in srečno pri njem, kakor trdijo óni. Začel se je pa ozirati, in videl šele

sedaj, da ima umazana tlà v sobi, da se okna ne zapirajo dobro, da je zid tù in tam okrušen, in drugega več.

»Urša, to mora biti drugače!« velel je, in sedaj se je začel pravi dirindaj po hiši.

Urša se je hotela upirati, toda poučil jo je že prvi poskus, da je vse zastoj.

»Kaj bode, kaj bode?« vzdihovala je zvečer Nejčetu.

»Baba, kaj drugega kot baba! Nisem li pravil?« rogal se je ta; »nisem li trdil, da se še oženi?«

Urše se loti skoro brezupnost.

Takó sta bila ta dva že mnogo prej, nego se je Rokec sam domislil kaj jednakega, trdno uverjena, da mu je Zajčeva Tonica glavo zmedla.

Končno sta pa vender govorila prav.

Zajčevi so prihajali mnogokrat v gostí k staremu, vedno še mlademu prijatelju, ta pa jih je vozil redno domóv na Klanec, in kadar se mu je Tonica prijazno nasmehnila, čutil se je takó srečnega kakor nikdar prej. Tovariši v krčmi so ga dražili, in takó je v njem skoro skoro pognala kalí resna misel, da bi se oženil; zajedno pa prepričanje, da ga Tonica gotovo vzame.

»Sicer bi ne bili vsi takó prijazni!« dejal si je.

Nekega popóldne sedé zopet vsi trije Zajčevi pri njem, in čudno je videti, kakó veselega lica ponuja Rokec gostom, kar vzmore njega kuhinja in klet, in kakó srditega obraza hodi Urša okrog stolov, ko menja krožnike.

»Preveč, preveč, vsega preveč!« hití Tinček; »mí te kár plenimo!«

Ej, gospodičina Tonica, malo še vzemite! In ne pijete tudi ničesar!« govori Rokec in pridno toči kozarce.

»Saj vidite, kakó vas slušam!« méni ona in se mu láskavo nasmehne.

»Oj, ti bi bil izvrsten mož, izvrsten soprog!« zakliče Tinček in mu veselo namežikne preko mize.

»Gotovo, gotovo!« reče mati. Tonica pa zrè prédse na prt, utopljená menda v popolnoma druge misli, nego v to, o čemer se govori.

»Jutri pričakujemo tudi mi góstov!« povzame zopet Tinček, »in kakšnih! Na kolesi, na jednom kolesi pride vsak! Haha!«

»Hej, to znam tudi jaz!« vzklikne Rokec.

»Ti?« vpije óni.

»Vi?« vzklikneta mati in hči.

»Sevéda! Sedaj sem nekoliko počival, toda vozim se na kolesi kakor le kdo!«

»Oj, to je lepo, to je krasno! To je méni po volji!« zakliče Tonica in ploskne z rokami. »Pridite jutri, oj, pridite jutri k nam! Naši gôstje vas bodo veseli!«

»Kdo pa so ti?« vpraša Rokec oprezno. Pri tem ne opazi, da Tonica skrivàj odmigne očetu. »Ej, dva trgovca znanca iz mesta!« reče óni nató.

»Dobro, dobro!« veseli se Rokec.

Ko so nocoj odhajali, niso se hoteli voziti, in Kobal jih je spremil doberšen kos pota. Prav po mestno je ponudil Tonci roko in jo takó vodil pred roditelji po trgu, ne menèč se za to, da so povsod za vsakim oknom tržani iztezali svoje vratove in šepetali zlobne opazke na uhó.

Rokcu se je vzbudila nekova junaška srènost.

»Odločnosti je treba!« dejal si je, ko je molèč stopal poleg Tonic. In ko se mu je zdelo primerno, vprašal jo je zdajci: »Kaj ne, saj ste mi prijazni?«

Tonici se je zdel ta nagovor in še bolj šepetajoči glas Rokčev nekoliko čuden, toda zavrnila je vesela: »I, sevéda, vi ste naš dragi prijatelj!«

Več nocoj Rokec ni mogel govoriti. Ko se je poslovil vrhu hriba, od koder je tekla cesta jako strmo nizdolu proti Klancu, kjer so stanovali Zajčevi, korakal je silno zamišljen proti dômu. Ali še pred trgovom je hipoma postal in govoril polglasno prédse: »Kar mora biti, mora biti! Oženim se — jutri povprašam!«

In s tem sklepom v prsih pride domóv. Tam velí Nejčetu, naj mu prej preskrbí pri Rotarjevi Neži velik šopek cvetic za jutri — Neža jih je imela na vseh oknih — potem pa naj osnaži njegovo koló, ki že tri tedne počiva v shrambi za prodajalnico.

To sta bila dva čudna ukaza, in Nejče se je trudil delj časa, da ju je spojil; toda zvršil ju je točno.

Po večerji pa, ko se je gospodar že zibal v sladkih sanjah, stikala sta Urša in Nejče v kuhinji glave, in ko bi ju bil kdo videl, ugenil bi bil takoj, da to ni kàj prida, kar se tù kuha.

Po dolgem posvetovanji se je ločil Nejče.

»Le čakajte, teta, le méne pustite, jaz opravim vse dobro. Rokec bi se jutri rad postavil, toda jaz mu napravim, da si oddahne šele pol ure pod Klancem; potem naj pa svoje koló na hrbtu nese nazaj k Balantu. Postavljal se pa ne bode jutri in se ne bode!«

- »Da se mu le kaj ne pripeti!« deje Urša venderle nekoliko skrbno.
 »Ne bojte se, samó švignil bode s svojim šopkom mimo Tinčkovih, kakor bi bila kuga pri njih!«
 »No, ali se mu bodo smijali!«
 S tem je bila zarota za nocoj dovršena.

IV.

Drugega dné je bilo pri Balantu, kjer so stanovali Zajčevi, jako živahno. Iz mesta sta že zgodaj dopóldne prikolesala dva čila mlada gospoda, in prav dobro se jima je godilo v družbi Tinčetovih. Pripovedovala sta mnogo novic, ki so prihajale kakor nalašč radovednim letoviščarjem, oddaljenim že več časa od mesta; v zameno sta tudi zvédela, kakšno je življenje na kmetih, kakó se jé in pije, kaj je drago in kaj po ceni. Jeden izmed gospodov je v jednomer sedél ali hodil poleg Tonice, in videti je bilo, da je tudi očetu in materi takó prav.

»Oh,« vzklikne Tonica hipoma, »gospoda, danes vaju čaka še posebno iznenadenje! Domačega kolésarja bodeta videla tukaj, samó ne vém res, ali prikolesá, kaj li?«

»Kaj? — Kolésar tukaj? I, kdo je to vender? V teh hribih?« čudita se oba.

»Le potrpite!«

Toda Tonica vender pripoveduje o Rokci šaljivo in nagajivo, zajedno pa prav takó, kakor je ženska navada; v pripovedovanje vpleta nekoliko besed, ki naj bi pričale, da ta Rokec vender ni takó nekaj vsakdanjega in da se tudi ona zanimlje zánj.

Gospod, ki je sedél vedno poleg nje, vlekel je ramena kvišku in se porogljivo smehljal; vender je bilo videti, da ga je óno Tonicino zanimanje dirnilo jako neprijetno.

Potem so govorili o drugih rečéh, izprehajali se zopet, in ko so popóldne počivali pod vélikim orehom na konci hiše, tekla jim je zabava povsem gladko in veselo. Imeli so lep razgled na cesto, ki je tukaj najstrmlje padala proti dolini, v katero je stekla kakor lepa bela kača ter se izgubljala v dalji za nizkimi holmi.

Ob istem času se je Rokec domá kaj slovesno pripravljaj za izlet na Klanec k Zajčevim. Oblekel je temnomodro kolésarsko opravo, v kateri se je videl še okroglejši nego sicer, ker se mu je vse tesno prijemalo života, na glavo je del istobarveno nizko čepico, na prsi pa si je pripel dôkaj velik šopek, katerega je povila za dober denar Rotarjeva Neža. Takó je bil v dobri uri pripravljen za odhod.

V tem je imel Nejče mnogo pôsla s kolesom. Svetilo se je v solnci, kakor da je od samega srebrá, toda še vedno je Nejče nekaj popravljaj in prirejal. Ta navihaneц je poznal koló že v vseh njega delih in tudi védel, kakšna svojstva imajo taki vozovi; popravil ga je bil že nekolikokrat sam, in zató se je Rokec lahko popolnoma zanesel, kadar je Nejče pritrtil vprašanju, ali je vse v redu.

Takisto se je zgodilo tudi danes.

»Urša, ne véм, kdaj se vrnem. Z večerjo ni treba čakati!« reče Rokec na stopnicah. Starka zagodrnjá nekaj neumevnega, Kobal pa že stoji pri kolesi. Zapenja si le še rokavice.

»Vse v redu, Nejče?«

»Mislim, da je!« zavrne le-tá, in ako bi gospod Rokec ne bil takó razburjen, čutil bi se temu odgovoru, zakaj sicer je Nejče klical vse mogoče na pomoč in pričo, da je vse takó v redu, kakor le more biti.

»No, pa pojdimo!« reče trgovec zadovoljno in skoči v sedlo, dočim zapelje koló skozi vélika vrata z dvorišča na cesto.

»Cink, cink, cink!« zapôje zvonček, ko se sosedov deček hitro ne ogne s ceste; v tem pa tudi že koló izgine za ovinkom.

»Nejče, kaj si mu naredil?« vpraša Urša skoro plaho izza ogla.

»Nič, prav nič, samó pri Balantu ne ostane!« nasmehne se zviti rokovnjáč in zaprè vrata na dvorišči.

Rokec kolesá veselo, vender pa nekako tesnega srca, po gladki cesti, ki je tukaj na lahko napeta do kakih pet minut pred Balantovo hišo, kjer pada v strm klanec, ki je ravno pri Balantu najhujši in se potem še daleč izteza nizdolu v ravnino. Tukaj je trebalo paziti na koló in oprezno ravnati z zavornico, ki se zgoraj z majhnim vodom pritiska na kolesno platišče in takó ravná koló, kakor si koléсар želí.

Dejali smo, da je bil Rokec razburjen in da mu je bilo zajedno tesno pri srci. Kaj li ne? Važno je bilo zánj, kar je namerjal. Danes se treba pokazati gospodičini Tonici v najlepšem svitu, in potem ni dvojbe, da ga rada vzame.

V teh globokih mislih iz prva pozabi, da je že privozil do klanca, in koló začne silno hiteti naprej. Zapazivši to, dvigne noge raz stopali, in jih iztegne prédse kakor vajeni koléсарji na vožnji nizdolu, ko jih že strmina sama goni naprej. Zajedno prime za vòd ob zavornici in pritisne.

Ali strah in groza! Zavornica ne prime platišča, in koló hiti neznano hitro po klanci. Rokec prebledí in ves preplašen zaman poskuša ujeti stopali z nogami. Takoj spozná vélika nevarnost.

»Ubijem se, če kam priletim!« vzdihne in pritisne vòd iz nova, da bi skoro izgubil ravnotežje. Toda zastoj! Zavornica ne gré na platišče.

V tem se vozi ubogi snubáč vedno hitreje. Godí se mu kakor vozniku, ki na železnici vozi parni stroj, in kateremu le-tá hipoma odpové. Smrt, pogubljenje vidi pred seboj. In četudi ne to? Tam blizu, pol kilometra pred njim, ali bolje pod njim, beli se stena Balantove hiše izza zelenja; oj, tam ga sedaj pričakujejo, tam ga bodo videli, kakó smukne mimo njih, in oh, strah in groza: tam se pričinja najhujši klanec! Ustáviti se ni mogoče, in ako pade in se zadene ob steno, tedaj mu je smrt skoro gotova! In tam dalje dóli — nikjer postanka, nikjer do globoke ravnine! Akotudi srečno dospè tjà dóli, kdaj privleče voz nazaj v ta breg; gòri kolesati ni môči, potem pa še ta smeh, te šale! In še dva tuja kolésarja sta tukaj!

Vse to šumí in vrší po Rokčevi glavi, vender moramo rěči na njega čast, da ne izgubi niti telesnega ravnotežja niti — pameti.

»Kje je kàj mehkega?« vzdihne, ko je že dobrih sto korakov pred Balantom; družba pod vrhom ga je ugledala in strahoma zapazila, kakó divje se vozi.

»Je li zblaznel?« zakličeta mlada gospoda kolésarja, in vsi skočijo kvišku.

V tem je pa tudi Rokec, ki sedaj ni mislil nì na družbo, nì na smeh, ampak samó na nevarnost in na »kàj mehkega«, kamor bi bilo môči zavoziti — v tem je ugledal v predoru med družbo in hišo, tam zadi na Balantovem dvorišči nekaj visokega, temnorjavega. Brezupnega in upajočega srca je ljuto zasukal ročico na kolesi, šinil kakor strela mimo prestrašene družbe na dvorišče, naravnost proti ónemu temnorjavemu kupu — Balantovemu gnojišču. Koló se zarije v kùp, ubogi Rokec pa zletí, dvakrat se preobrnivši v zraku, preko kupa, kakor bi ga ustrelil iz topa, in potem začujejo prestrašeni gledalci le glasen in čapatoč »štrbonk«!

Rokec je padel z glavo naprej v globoko gnojničino jamo.

Kravji pastir je prvi pri njem in ga postavi na suho. Siromak se stresa in sopiha, v levici pa drží nekaj čudnega, razmršenega, s česar kapljajo sveži sledovi te neprostovoljne kopelji.

Vse vprek kričí, in nihče ne more več zadržavati smeha. Umevno je, da so vsi hodili v precejšnjem polkrogu okrog nesrečneža.

»I, kaj pa imate v roki?« vpraša Tonica, držèč žepni robec pred nos.

»To je, to je za — vas, gospodičina!« deje Rokec in molí Rotarjeve Neže šopek prédse.

»No, lepa hvala!« zavrne ona.

»Gospod, vi ste nesramni!« zakliče kolésar, ki ves dan ni izpustil Tonice.

»Kdo pa ste vi?« vpraša Kobal jezno.

»To je moj ženin!« zavrne Tonica jezično.

Rokec bi bil v tem najrajši iz nova padel v gnojnico.

Daljšega razgovora ni bilo, zakaj naš junak je izginil s kravjim pastirjem na Balantov pòd, in družba pod orehom, ki ni mogla iz tihega smeha, videla je le, kakó je pastir škaforma nosil vodo v tiho shrambo, kjer si je poiskal Kobal svoje zavetje.

Odtod ga ni bilo na dan; v pozni nôči šele se je peljal na Balantovem vozu domòv, ves opravljen v krčmarjevo deloma hodno obleko. Poleg sebe je imel nesrečno koló in debelo culo, ki je še vedno pričala o njega nezgodi.

Kaj naj še povém?

Da je hudobnega Nejčeta še tisti večer zadela zaslužena kazen.

Domòv prišedši, preiskal je Kobal kolesno zavornico in našel žebelj, katerega je očito zlá roka zateknila pod peró, ki drži zavornico; zató je ni bilo môči pritisniti na platišče.

Kdo drugi bi bil to storil kakor Nejče? Tisti večer še je moral iz hiše. Da ni morala Urša za njim, prihajalo je le odtod, ker Rokec o nje sokrivdi ni bil prepričan in ker je je bil prenavajen.

»Je li naš junak še vedno — samec?« vpraša menda kdo ali katera.

Vedno še, in sedaj trdi celó večkrat nego prej, »da je bolje, ako ostane človek — takó.«

Studenec bistri, tēci . . .

Studenec bistri, tēci,
Poživljaj veli cvet,
Usēhnil je pred solncem
Ravnine pisan svet.

A tudi ti iz srca,
Le tēci, rdeči vir,
Poživljaj upe vele,
Privabi v prsi mir.

Življenja suša upe
Dobila je v oblast;
Le tēci, pesmij vrec,
Oživi novo rast!

y.

Kriva vera o usodnih dneh.

Spisal dr. Simon Šubic, profesor na vseučilišči v Gradci.

iste dni v tednu, kateri po ljudskih vražah prinašajo nesrečo sléharnemu delu, započetemu v njih, imenovali so Rimljani v svoji pratiki »dies aegyptiaci« ali egiptovske dni, kakor nam poročata imenitna zgodovinarja Mommsen in Thewrewk. Iz te rimljanske šege je sklepal Pavel Jablonski v svojih spisih, imenovanih »opuscula«, da prihajajo vraže o srečnih in nesrečnih dneh od starih Egipčanov. Jablonski pravi: »Egipčani, kateri so postavljali temelj naši pratiki, vzprejemali so brez dvojbe vánjo tudi marsikaj svojih ljudskih vraž. Misel o srečnih in nesrečnih dneh prihaja torej iz egiptovske dežele.«

Po tistih deželah, katere so dobivale v starih časih iz egiptovskih krajev kaj za svoje potrebe, bodisi za delo na polji ali na dómu, bodisi za notranje duševno življenje, širile so se tudi misli egiptovskega ljudstva in ž njimi vred njih vraže med tujimi národi.

Nemogoče pa ni, da se tudi brez egiptovskega vpliva nahajajo podobne vraže med preprostimi neizobraženimi národi ne samó v starih dneh, ampak tudi v sedanjem času. Popisujé ljudske primere po Afriki in sicer v Ugandi in po egiptovskem Sudanu, pravi Felkin: »Ko so prebivalci zaslišali, da smo potovali šest dnij od Towejra in da sem si poškodoval nogo, rekli so: ‚To škodo imate od tega, ker ste šli v torek na pot.‘« — Kakor mislijo ti ljudje, treba je odpotovati v ponedeljek, ali pa tudi v četrtek ali v soboto, ako hočeš biti srečen na poti. Nesrečen pa bodeš, ako odpotuješ v nedeljo, torek ali v petek.

Takšne vraže so jako nadležne Evropcem, kateri sedaj pogosteje zahajajo v tiste kraje nego prej; kadarkoli namreč potrebujejo spremeljevalcev domačinov, branijo se ondotni prebivalci spremljati tujce take dni, v katerih se bojé nesreče.

V koranu se omenjajo paganske misli o usodnih dneh, kar izpričuje, da je bila ta vraža razširjena pri starih paganskih národih v Arabiji. Kdor pomisli, da se vsako ljudstvo ničesar ne drži takó trdovratno kakor svojih šeg in navad, ta hitro spozná, da so bržkone Izraelci na poti iz Egipta preko Arabije v 'obljubljeno deželo zadeli v Arabiji na take vraže. Čimbolj se jih je v mladih letih prijela egiptovska kriva vera, tem bolj je vplivala na njih mišljenje in tem bolj

so se navzeli tudi arabske krive vere v ónih dolgih letih, katera so prebili v arabski puščavi:

Predno se je uvédla mahomedanska vera ali izlam, Arabci niso dopuščali nobene ženitve meseca »shawala«. Da bi zatrl to krivo vero, vzal je prerok Mahomed svojo 'Aišo nalašč prav tega meseca za ženo. Pokazati je hotel, da neče podpirati vražne paganske volitve časov in dnij.

Med pastirskimi národi in med Beduvini se tudi še nahajajo paganski ostanki gledé na volitev posebnih dnij. Burckhardt pravi, da se 'Aneze-Beduvini nečejo bojevati dné 6., 16. in 21. vsakega meseca; tudi srede se ogibljejo, češ, da bi bili ta dan gotovo premagani.

Misel, da prinašajo nekateri dnevi v tednu ali v letu človeškim delom ali početjem srečo ali nesrečo, opira se ponajveč na bibliške in koranske temelje. V svojem spisu o pomembí usode, izvirajoče iz tega ali ónega dné, pripoveduje Abu Nassr-al-Hamadânî, zajemaje iz starih poročil, takó-le:

»Bog je ustvaril prvi dan nebó in zemljo; kdor hoče torej saditi ali sejati, stóri to v nedeljo.(!) — Solnce in luna sta ustvarjeni drugi dan, obe pa se vedno gibljeta; kdor hoče torej potovati, odpotuj v ponedeljek. — V torek je ustvaril Bog živali. Govedo pa imamo za pobijanje; zató je torek važen za vojske. — V sredo je ustvaril Bog reke in mórja, torej se prilega sreda zdravilom. — Raj in pekel sta bila ustvarjena v četrtek; zató se priporoča ta dan za prošnje do Bogá. — V petek je ustvaril Bog Adama in Evo, torej se prilega ta dan sósebnó ženitvi.« — Soboto pa priporoča brez imenovanega vzroka zlasti za lov.

Drug imeniten mahomedanski učenjak Al-Dsâhiz poroča takó-le: »Sobota je dan sleparstva; nedelja hasne sadenju in zidanju; ponedeljek potovanju in skrbi za živež; sreda je usoden, najnesrečnejši dan; četrtek se prilega rómarjem; petek, dan móž in ženâ, ta je za ženitev in za bogočastje.«

V Cottaskih potopisih beremo o denašnjih Sirovcih, da pri njih v sredo ne gré za nič nobeden zdravnik k bolniku.

Kakor poroča Al-Zamachsarî, to je različnim národom že od starodavnih časov nedelja sploh srečen, sreda pa nesrečen dan.

V sredo je Bog potopil Faraona v mórje, ko se je drevil za Izraelci, da bi jih proti volji božji gnal nazaj v egiptovsko deželo. V sredo je Bog uničil Adite in Tamudite in druga ljudstva.

Perzijani ločijo črne in bele dni. Kakor druga ljudstva niso vedno jedinih mislij o pomenu dnevne usode, takó tudi niso Perzijani

zlasti zadnjo sredo meseca »safari« imajo za nesrečno in jo imenujejo črno; sploh pa jim je sredo bel dan, ker je po njih mnenji v sredo napačila luč stvarjenja. Zató je pri Perzijanih navada, da se v sredo prično baviti z znanostimi, učenostimi in umetnostimi.

Bolj še nego o sredi, razlikujejo se ljudske misli o torku. Tradicija ga imenuje dan krvi, ker je na ta dan Kajn ubil Abela in ker so tudi ta dan sovražniki pobili mnogo prerokov. Nasprotno pa ga hvali perzijski pesnik Nizâmî in pravi, da je torek najboljši dan vsega tedna. Ta njegov nazor izhaja bržkone iz judovskega mnenja, po katerem je torek najsrečnejši dan v tednu. —

V zbirki poročil Muslimovih se bere: »V ponedeljek in četrtek se odpirajo rajska vrata; odpuščajo se grehi sléharnemu človeku, kateri ni proti Bogú, samó njemu ne, kdor sovraži bližnjika svojega.« Imenitni mahomedanski bogoslovec Al-Gazâlî pravi: »V ponedeljek in torek je vsemogočnemu Bogú najbolje predlagati dela človeška. Bogú sósebnó prija, ako se kdo posti v teh dneh ali izvršuje dobra dela.« Poroča se tudi, da se je prerok Mahomed najrajši v ponedeljek ali v četrtek odpravljaj na pot.

Francoz Daumas omenja v svoji knjigi »La vie arabe et la société musulmane, Paris 1869« med vražami algirskega národa tudi to-le: »Heureux lui, qui prend la route un samedi. Pourquoi? Parce que le prophète préférerait ce jour à tous les autres.« (Srečen, kdor se odpravi na pot v soboto. Zakaj? Zató, ker je bil prerok med vsemi drugimi dnevi temu najnaklonjenejši).

Prebivalci indijski so se menda že od nekdaj v petek izogibali vsakega dela. Ko vpraša perzijski učenjak dvornega šaljivca, zakaj, odgovori mu ta: »Zakaj ne? Saj bi menda prijalo tudi drugim ljudstvom, ogibati se dela, ne le v petek ampak tudi v tednu.«

Takisto tudi izobraženi Evropci vémo ceniti nedeljo ali dan brez dela. Ako nas kdo vpraša, zakaj, odgovorimo mu neutegoma, da zató, ker je tudi Stvarnik počival sedmi dan po dovršenem stvarjenji.

Stari Egipčani v petek niso hoteli pričeti ničesar zidati, zakaj zidovje pričeto v petek, razrušilo bi se baje prehitro. Šaljivca smo slišali, ko je dejal: »Cheopsovo piramido so jeli rajni Egipčani zidati pred kakimi štiritisoč leti v petek, tedaj pa tudi ne bode kaj ž njo; polagoma se že ruši!« Ali stara je piramida; koliko slavnih mest in koliko národov, obračujočih ves svet, zgrudilo se je v prah in pepel, dočim razsajajo ob nji vsakeršne nezgode hudournega afrikankega vremena!

Kaj bi slabili to podobo, pristavljajoči to ali óno vražo naših dnij Bralcem so znane, in ni jih treba dolgočasiti ž njimi. Poleg drugih je vsakdo menda slišal na svoje uhó: »Petek, slab začetek!« — Ko sva bila z očetom leta 1842. namenjena v ponedeljek na Koroško, deževalo je; zató nisva odrinila, dokler se ni zvedrilo. Pride petek, prvi lepi dan; mislim si: »Danes pojdeva!« oče pa pravijo méni nič, tebi nič: »Danes ne, počakajva sobote!«

Cerkveni učenjak Krizostom in nekateri cerkveni zbori v srednjem veku (v Augsburgu leta 1548. in v Bordeauxu leta 1583.) svarili so ostro krive vere v usodne dni. Prav takó so spoznali tudi mahomedanski bogoslovci, da je takšna vraža proti pravilom izlamovim; turški bogoslovec šestnajstega stoletja dostavlja svojemu svarilu to-le:

»Čas sploh ni drugega nego določena mera gibanja med zvezdami in našim svetom, in ta mera, po kateri se gibljejo svetovi, ima do cela jednako svojstvo; torej ni nikakor upravičeno rêči: ta ali óni konec te mere, ta ali óni dan ima drugo svojstvo nego drugi. Srečne in nesrečne dni si pripravlja človek sam sebi, kakor izvršuje kaj dobrega ali kaj hudega.«

Pri trpinovem pogrebu.

K počitku sem večnemu spremil možá,
Ki dôkaj mu bilo trpeti,
Ki mnogo jadú in gorjá je prebil,
Odkár mu je bilo živeti.

Da videl te nisem, trpinov pogrêb:
Zamolкло so peli zvonovi,
Med tožno zvonenje srce stiskajóč
Jokú so se čuli glasovi.

K počitku sem večnemu spremil možá,
Oskromna mu bila je krsta,
Ni vencev pred njó, ni trakóv — in za njó
Neznatna pogrêbnikov vrsta!

Premišljaj sem . . . Nékdaj pa tiho sem zrl
Pogrêbni sprevôd bogatina —
Mordà mi zató síromaški pokôp
Trpinov ne gré iz spomina? . . .

Tam venci, trakóvi, srebró in zlató
In muóžica ljudstva nešteta —
Le tukaj ničesar ko nekaj sirót,
Ki smrt jim je vzela — očeta!

Solzé so pretakali tukaj in tam,
Na krsto je gruda bobnela,
Bogátcev sem gledal solzé in sirót —
Tedáj mi je duša vzkípela . . .

Na vitez so tekle, bogatci, solzé,
Ki vi ste takrát jih točili,
A ves vaš odtehtajo toge nakit
Solzé, ki ubožci jih lili! . . .

Gr. Novák.

Senanus.

Spisal A. Funtek.

(Dalje.)

II.

preprosti hiši na predmestji, začrneli od starosti, imel je gospod Gregorij majhno sobo v prvem in jedinem nadstropji. Posebnega razgleda ni bilo iz nje, saj je videl samó na tesne, precèj temotne ulice, kamor se je le malo-kdaj izgubil brezposeln izprehajalec, in na dolgo vrsto nasproti stoječih hiš, nizkih in zanemarjenih, kakeršne iz večine vidiš po predmestjih. Staremu knjigovodji ni bilo dosti do lepega razgleda, še menj do tega, da bi ob svojih dohodkih prav lahko stanoval v lepšem delu mesta; zadovoljen je bil s stanovanjem svojim in sicer ni pogrešal ničesar.

Rèči ne moremo, da bi bil prijazen dom, v katerem je prebival priletni samec. V nizki zatohli sobici je stalo samó najpotrebnejše pohištvo, postelj, omara, miza in stol, vse iz stare dóbe, kolikor toliko že tudi poškodovano. Stara stréžnica Katarina, ki je postiljala gospodu Gregoriju, brisala prah s pohištva, kolikor se ji je zdelo potrebno, semtertjà z metlo potegnila po črvivih tleh in sploh gospodinjala v samčevi sobi, dejala je sicer некоč jako ponižno, da bi ónih dveh na pol zaslepelih oken kàr nič ne kazile zavese, da bi ne bilo napačno, ako bi si gospod omislil tudi nekoliko cvetic nánji, in končno kupil to ali óno malenkost, ki lepša stanovanje, ali gospod Gregorij ji je povedal prav suhotno, da že sam vé, česa je treba ali ne, in dobro je bilo. Zavese za okna? Neumnost! In cvetice? To je za otroke ali sploh za ljudi, ki ne vedó kam s prostim časom, nikar pa zánj. Pohištvo je držalo najmenj dvajset let, dobro bode že še toliko časa, dokler žíví. Na stara leta si ne bode kupoval ničesar.

Ostalo je torej takó, kakor je bilo, in Katarina je še vedno brisala prah z óne črvice omare, z razmajanega stola, odpirala in zapirala okna brez zaves in cvetic ter nikoli več priporočala gospodu, kaj in kakó, dasi gospod Gregorij ž njo ni ravnal takó odurno kakor z drugimi ljudmi, ker je je bil navajen in dobro poznal nje dobra in slaba svojstva. Sicer pa tudi ni bilo dosti prilike za daljši razgovor, ali bolje, nobene ni bilo. Zakaj knjigovodja je tičal do pozne večerne

ure v pisárni in zjutraj tudi že odhajal zarana — kam? V pisárno sevéda. Poštene besede mimo vsega ni bilo govoriti ž njim; dnevni dogodki — saj se vender vsak dan pripetí kaj novega, kar ljudje radi poslušajo — niso ga zanimali, in takó je torej prišlo, da gospod Gregorij po mesece in mesece ni izpregovoril pet besed s svojo stréz-nico; niti mesečnega svojega plačila ni prejerala neposredno od njega, temveč ga redno dobivala prvega dné vsakega meseca na mizi v za-prtem zavitku.

Iz početka, morda pred desetimi leti, zanimala se je sevéda dosti bolj za svojega gospoda in opazovala ženski natančno, kaj počenja v brezposelnih svojih urah. Ali skoro se je prepričala, da je jeden dan takšen kakor drugi. Kadar je bil knjigovodja dobre volje, naslonil se je z neizogibno pipo v ustih na okno in gledal na ulice, sicer pa težko sedél na stolu in puhal dim prédse, da bi ga bil kár rezal. S knjigo v roki ga ni bilo videti, pač pa so ležali po mizi precéj obrabljeni časopisi, iz večine posuti z neumevnimi številkami, takó da se nikakor ni dalo misliti, kakó more človek nepremično strmeti na tiste puste in dolge vrste. Točno ob osmi uri zvečer je oblekel dolgo, precéj ogóljeno suktnjo in počasi in zamišljen stopal v krčmo *k zlati luni*; ondu je sédel za posebno mizo v kot, večerjal, izpil nekoliko piva in ob poldesetih že prikorakal domóv, prav takó počasi in zamišljen, kakor je šel z dóma. Nató je šel spat in spal zopet točno do sedme ure ter odšel v pisárno, ne da bi si bil poživil želodca s kakeršnokoli pijačo ali s kakeršnimkoli ugrizkom.

Kaj čuda, ako se je torej splošno sodilo, da je knjigovodja gospoda Zorca skop kakor malokdo. Toda skop ni bil, samó potreboval ni ničesar. Čemú tudi? V družčino ni zahajal, veselice je menda poznal samó po tem, kar je semtertjã slišal o njih, obleke si ni kupoval več, nego je bilo neizogibno treba, pojedal in popijal ni, prvič, ker ga ni veselilo, in drugič, ker v trgovskem poslovanji ni nič hujšega, nego s pokvarjenim želodcem in motnih možganov sedeti pri pisni mizi. Resnično, gospod Gregorij bi bil izhajal s četrtno plače, katero je prejemal od svojega gospodarja Zorca! Kar mu je ostajalo na mesec, to je redno nosil v hranilnico — kaj pa je sicer hotel z denarjem — ali nosil ga je brez pravega določenega namena, zakaj misliti ni bilo móči, da bi si rad kaj prihranil za stara leta. Saj bi ti povedal vsak otrók, da bode gospod Gregorij pisal v trgovini gospoda Zorca, dokler se mu bode le mezinec gibal na roki! Za bolezen si tudi ni bilo treba založiti Bog vé kaj; bolan ni bil še nikoli in takih suhotnih in koščenih ljudij tudi ne podere iz lepa. Da bi hranil

komu drugemu? Knjigovodja je bil popolnoma sam na svetu, in zato se niti natanko ni dalo misliti, kam bi prešel denar po njega smrti.

Ako se torej vse prav preudari, to ni bil póstarni mož nič drugega nego neznatna številka, katero je zapisala priroda v svojo poslovno knjigo k ónemu malenkostnemu dolgu, kateri se poravná tedaj, kadar pride dospetni rok in se oglasi smrt, da prejme terjatev svojo!

Bilo je nekoliko dnij po ónem dnevi, ko se je gospod Gregorij tolikanj pregovarjal s svojim tovarišem Vodétom. Grdo deževno vreme je bilo, dela knjigovodja ni imel toliko, da bi bil moral poslovati čez uro, in zato je prišel že o mraku domóv. Postavil je stol k oknu, potegnil iz žepa časopis in vteknil dolgo pipo med zóbe. Dež je škropil na okna, v sobi je bilo precèj hladno in zategadelj sevéda neprijetno, takó da je bil knjigovodja še slabše volje nego sicer. Poleg tega se je v pisárni ves dan jezil na Vodéta, ki mu ni nobene stvari naredil po volji, vendar pa bil takó nesramen, da je do cela hladnokrvno, in kar je gospoda Gregorija še sóseбно togotilo, tudi brez sléharnega ugovora poslušal vse rezke besede svojega predstojnika.

Brezgibno je strmél póstarni mož na óno stran časopisa, kjer so bila natisnjena poročila o kurzu, dnevne cene, trgovska naznanila in sploh strogo trgovske stvari, kàr se je začulo lahko trkanje na vrata. Jako presenečen je pogledal preko naóčnikov na duri, zakaj dobro dolgo že nihče ni potrkal na njega stanovanje.

V tem pa se že odpró vrata, in v sobo stopi — gospod Gregorij šine s stola, kakor bi bilo treščilo prédenj — v sobo stopi mlada cvetoča déklica, ki mu želi dober večer in nató rahlo potisne vrata za seboj . . .

Knjigovodja ne véruje svojim očém. Ženska, mlada, lepa déklica v njegovem stanovanji! Semkaj, v to nizko sobo, kamor ni smeti stopiti nikomur, semkaj je prišlo žensko bitje, katerih se izogiblje, kjerkoli more, katere sovraži — in še kakó sovraži! — od óne dóbe . . . ne, ni da bi mislil dalje! Popolnoma vzravnan stóji poleg stola, strmí kakor nezavesten na mladenko in diha težko. Vsa kri mu je udarila v obraz, in srce mu utriplje, kakor bi mu hotelo raznesti stare koščene prsi.

Ako bi ne bil gospod Gregorij tolikanj osupel in ne premišljal samó o nezaslišani resnici, da je óna déklica prestopila prag njegovega dóma, nedvojbeno bi ga bila prevzela izredna lepota te usiljenke. Oblečena je bila preprosto, toda líčno, bila vitke rasti, obilih zlatorjavih lãs, ki so ji v dveh kitah izpod lahke rute padali po ramenih, nežnega, lepó rdečega lica, in iz sinjih očij ji je sijala nekova ljubez-

niva šegavost, ko je gledala na slokega možá, ki je še vedno stal ves otrpel poleg stola. Bilo je resnično, kakor da je svetel solnčen žarek prisvetil v mračno stanico gospoda Gregorija!

»Dober večer, gospod Gregorij!« pozdravi ga neznanka iz nova. Kakó je bil to mehak, prikupen glas! Knjigovodja se zgane po vsem životu, nató si potegne z roko preko čela.

»Kdo ste?« zajéca napósled in jo gleda, kakor bi se bil ravno vzbudil iz sánj. »Kakó prihajate sèm?«

Déklica se nasmehne in stopi za korak bliže. Gospod Gregorij se prav za toliko umakne.

»Kdo sem? Kakó prihajam sèm? Oh, kakó se me bojite!« zasmee se neznanka iz nova, in dve vrsti belih zób se ji pokažeta med živordečimi ustnicami. »In odzdravili mi tudi še niste! Res je, gospod Gregorij, prav takšni ste, kakor so mi pripovedovali. Jaz pa nisem verjela vsega in jako radovedna sem bila na vas. Ali ste res takó hudi?«

Strupen pogled jo zadene iz sivih očij, ali ona nadaljuje živahno:

»Moj Bog, kakó srepó me gledate, kakor bi me hoteli kàr predreti! No, ako vam ni prav, da sem tukaj, le povejte mi. Samó nekoliko naj vam pospravim po sobi in steklenico vodé naj vam prinesem — ej, resnično, redú nimate prav nobenega! Poglejte, kakó je vse razvlečeno, oh, in kakó je pusto in mrzlo v sobi vaši! Brr! Tukaj ne bi hotela bivati za nič na svetu! In ta dim! In ta zaslepela okna! In óne vélike pajčevine na zidu! Ne, resnično, to vam rečem —«

»Ali kdo ste vender?« zakliče knjigovodja, ki se je napósled venderle vzdramil iz omotice. »Kaj sploh hočete? Kdo vas je klical?«

Bil je zopet óni trdi suhotni glas, s katerim je vselej govoril gospod Gregorij, kadar je moral govoriti. Dà, bil je celó osornejši, bil je kàr hripav.

Ona zmiga z rameni.

»Saj sem vam vender povedala, kaj hočem«, reče mu prijazno. »Oh, z vami res ni govoriti nobene besedice. Človek bi se vas malone bal, ko ste takó odurni —«

Knjigovodji se zježé obrvi.

»Čujte me«, reče ledeno, »mèni ni popolnoma nič do tega neslanega blebetanja. Čim prej odidete, od koder ste prišli, tem bolje bode. No, ali bode kàj?«

Pri zadnjih besedah je že iztegnil koščeno svojo roko in pokazal na vrata. Neizrecna razdraženost se mu bere z velega obraza, zató se déklica hipoma zresní, v očéh pa se ji zablisne kakor od velike nejevolje.

»Nič zató, kakor želite. Za vašo prijaznost se itak ne pulim —«

»Toda, ako je še kaj pravice na svetu, gospodičina, ali kaj ste že, zapovedujem vam, da me pri tej priči pustite samega, sicer, sicer —«

Knjigovodja išče besed, da bi dal duška neizmerni jezi, katera se mu dviga v srci. Izpozabi se celó takó, da se krčevito stisnjenih pestíj postavi prav trdno pred njo.

»Iz sobe! Takoj!«

»Tudi ako vam ne pospravim?« reče ona mirno.

»Kaj pospravite? Kaj hočete pospraviti? Ali sem vas klical? Za pospravljanje je stara Katarina — vi pa —«

»No, jaz pa prihajam namesto nje, takó je!« prikima déklica. »Nič se ne bojte! Saj vidim, da bi se me radi iznebili, čim prej tem bolje. Samó vodé vam še prinesem in potem grem. Kaj pak, uljudnost je lepa stvar, in vi ste res jako ljubeznivi.«

Knjigovodja jo gleda kakor obsteklel, in počasi se mu povešijo roke.

»Namesto Katarine prihajate?« izpregovori zateglo. »Kaj — kdo pa ste prav za prav?«

»Ali veste, da niste vredni nobenega odgovora, ker ste se tolikanj zadirali náme?« reče déklica, sedaj že zopet takó prijazno kakor iz početka. »No, da vidite. Teta moja je nekoliko bolehná in o slabem vremeni ne more dobro z dóma; zató sem prišla jaz, da vas vprašam, česa želite i. t. d. Vi pa ste velik nehvaležnik, gospod Gregorij!«

Knjigovodja zahrka.

»Takó, takó, Katarina je vašá teta?« méni počasi in tlači svojo pipo. »Bolna je, pravite? Sevéda, ženske itak niso nič prida, za nobeno rabo niso. Da jih le nekoliko glava bolí —«

Déklica zamahne nejevoljno z roko.

»Kaj pak, popolnoma ste brez srca! Ubogi stari ženi, ki še nikoli ni okusila ničesar dobrega, rogate se celó, kadar jo podere bolezni. Dà, to je prav po vašem, ali povém vam, da takšnih besed ne bodete govorili vpricho méne nikoli in nikjer.«

Knjigovodja raztegne ustna na širok in zloben posmeh.

»Glejte, glejte, kaj si domišljate! Kdo pa vam daje pravico, da takó govorite z menoj? Odkod ste prejeli dovolitev, da ste prestopili prag mojega stanovanja? Od tete, ne li? No, dobro, povejte ljubeznivi teti svoji, da jo lepo zahvaljam, ker mi je poslala takšno namestnico na vrat. Sevéda! Še tega mi je treba. Na stara svoja leta naj bi še poslušal, kakó me poučuje táko nezrelo in predržno deklétce, kakeršno ste vi!«

»Toda —«

»Nič toda!« razvname se knjigovodja in udari z ного ob tlà, »tam so vrata — idite! Ne potrebujem vas. Mèni ne bodete pospravljali ničesar. Rajši se zadušim v práhu. In če mi prinesete pijače od suhega zlatá, jaz je ne pijem. Iz vaših rok že ne. Kakšna predrznost, vgnezditi se na mojem dômu! Pojdite, pri tej priči! Stari Katarini pa povejte, naj pride jutri sama, ako hoče, sicer je sploh ni treba. Postréžnic je na izbiro. No, ali bode kaj? Takšna nesramnost be-raška!«

Déklici se je razširilo milo sinje okó, ko je takó govoril knjigovodja, in strepetala je, kakor da jo obhaja huda slabost. Napósled pa se ji porosé očí, in bridke solze se ji utrinjajo po obledelih licih. »Moj Bog, to tudi še!« vzklikne bolestno. Zakrije si obraz z roko in glasno zaihtí, potem pa zbeží iz sobe brez odgovora, brez pozdrava. Knjigovodja še čuje, kakó joka zunaj na hodníku, potem je zdajci vse tiho . . .

Nekoliko hipov strmí gospod Gregorij na vrata, ki so se že davno zaprla za ihtečo déklico, nató se odločno obrne in stopi k oknu. Zunaj še vedno škropí dež po strehah; dolge večerne sence legajo po zemlji. Póstarni mož puha goste oblake prédse in diha težko. Čudo ni, saj se je razjezil kakor že dolgo ne. Ali pokazal se je tudi možá, kakeršen mora biti proti takim ljudém! Da je ne bode več v njega sobo, o tem je prepričan takó trdno, kakor o tem, da ni najmanjšega pogreška v njega trgovskih knjigah; gorjé tudi, ako bi prišla! Kolika predrznost! Kakšne besede je moral preslišati, on, knjigovodja firme Zorčeve, od nje, uboge stvarce, o kateri ne vé drugega nego to, da je stara Katarina nje teta! In Katarina, ta naj se varuje, kadar mu pride zopet pred očí; njo tudi izpové, kakor je vredna in kakor je izpovedal že tega in ónega, ki ni točno izvrševal svojih dolžnostij . . . Zakaj bolezen je toli prezorna laž, da bi je ne verjel nobeden človek; óno neslano deklè se je bržkone hotelo vtihotapiti v njega dom, da bi videlo na svoje očí, kakšen je gospod Gregorij in domačnost takšnega samca!

Gospod Gregorij pogleda na uro. Nekoliko čez sedem šele! Koliko časa še, predno pojde večerjat! Kdo vender ga je premotil danes, da ni ostal v pisárni? Koliko nejevolje in jeze bi si bil prihranil, da je ostal ondu, kamor vsaj ne stopajo takšni nepovabljeni, nadležni gostje! Odslej niti ne bode popolnoma varen na svojem dômu, o katerem si je dosihdob domišljal, da je otok sredi morjá, otok, kateremu vlada samó on . . .

Razdražen prižgè luč, séde k mizi in razgane časopis, kateri mu je v prejšnji nevihti padel na tlà. Zopet strmí na óna trgovska poročila, ali kdo vé, kakó je to, nocoj kàr ne more brati. Nikoli se še ni pripetilo, da bi bil odložil časopis, predno ga ni prečital do poslednje vrste, nocoj ga ne zanimljejo najvažnejše stvari. Sevèda, preveč se je razvnel, saj še sedaj vse vrè po njem. In kar ga jezi najbolj: óne črke in številke mu kàr plešejo pred očmi, med njimi pa se kaže dvoje sinjih očij in ga gleda toli bistro, da se mu zdí, kakor bi ne mogel prebiti teh pogledov. Srdito položi časopis na mizo, nasloni se na stol in zamiži, da bi ne videl ničesar, ni črk ni števil, ni tistih očij . . . Ne, takó ni nič! To je še slabše! Sedaj jo vidi celó natanko pred seboj, óno predrzno deklétce, ki je prestopila prag njegovega dóma. Prav takšna je stala pred njim: vitkorasla kakor gozdna jelka, živa kakor lahkonožna srna, mehkega, nežnega lica, po ramenih pa sta ji padali dve debeli kiti zlatorjavih làs! In zdí se mu celó, da čuje nje smeh, kateri mu kàr zvení po duši, čuje potem, kakó ihtí, vidi, kakó beží iz sobe — dovòlj bodi, dovòlj!

Hipoma se vzdigne in hodi težkih širokih korakov po sobi. Ali se mu je zmedlo v možganih? Ali je sploh vredno, da premišlja o vsem neprijetnem prizoru, nikar da bi ga pozabil? Ali ni bilo morda prav, da je ravnal takó odločno, tolikanj brezozirno? Sevèda je bilo prav, kakó pa je hotel ravnati drugače! Čudno je samó to, da ni toli zadovoljen, kakor je bil vselej, kadar je komu na vsa usta povedal, kar mu je šlo, kadar je do skrajnosti branil svoje stališče, svoja načela . . .

Načela! Knjigovodja obstane pri mizi in gleda na trepetajoči plamenček v svetilki. Kakšna načela je branil danes? Nehotoma si pogladi redke lasé in se zamisli. Sevèda je branil načela! Tega ne trpí, da bi kdo nepozvan stopil k njemu v stanovanje, nikar še, da bi prišla vánje takšna brezstidna stvarca, kakeršna je bila óna. To je izvestno tudi načelo. In zakaj ne trpí tega? Ej, to so neprijetni spomini, katerih neče buditi; to je zastarela stvar, katere ne kaže vleči iz tiste obile starine, katero je vrgel v najtemnejši kot svojega srca, ko so ga minile vse mladostne neumnosti. Utegnil bi se res še domisliti, da je bil sedanji resni mož nekđaj menj resen mladenič, kateri se je dôkaj bolj zanimal za življenje okolo sebe nego dandanes! . . .

Knjigovodja si ne more pomagati: kàr sámo po sebi se mu plete v glavi, in to, kar je bilo baje pokopano na vse večne čase, oživlja se zopet, kakor da se je zgodilo včeraj. Pipa mu je ugasnila

v ustih, on ne vé ničesar, nego stojí nepremično pri mizi sredi sobe ter misli in misli . . .

Kakó je že bilo tisto? V prav takovi preprosti hiši, kakeršna je sedanja, stanoval je mladi komptoirist, zadovoljen sam s seboj in z vsem svetom. Góri nad njim pa je prebival upokojen uradnik z jedino svojo hčerjo, živo, vedno veselo, vedno pojočo déklico, katere srebrni glas je čestokrat slišal nad sabo, kadar je slonel pri odprtem oknu in marsikaj ugibal o sedanjosti in še več o prihodnjih dneh. Kakó lepo so mu zvenele na uhó óne preproste pesemce, katere je prepevala tolikanj izrazno in mehko! In kadar jo je slučajno srečal na stopnicah — srečal pa jo je pogostoma — tedaj se mu je vselej nje podoba vtisnila živeje v srce, in zdelo se mu je, da bi bil najsrečnejši človek na svetu, ako bi ga ljubila ta vitka cvetoča mladenka. In zgodilo se je res samó po sebi, da jo je jel pozdravljati na stopnicah, na ulicah, na šetališčih, saj je vender skrajno neprijetno, ako se molčé srečujejo ljudje, stanujoči v jedni hiši! Prijazno mu je odzdravljala, in dozdevalo se mu je celó, da ga je vedno pogledala posebno ljubeznivo in bistro. Kár zaskalelo ga je v srci, kadar so se uprle vánj te vélike jasne očí . . . »To ali nobene!« Takó je sklenil tedaj navdušeni gospod Gregorij in čakal jedino ugodne prilike, da bi ji razkril vsa óna čustva, ki so mu dvigala in stiskala zaljubljeno dušo . . .

Ali kakó je že bilo pozneje? Mlad gospodič je začel zahajati v drugo nadstropje; srečaval ga je češčé, nego je bilo dobro in potrebno. Kakó neizmerno je črtil tega gospodskega mladeniča, na čegar ustnih se je gibal veden smeh, kadar je stopal po stopnicah, drobno paličico vrtéč v nežni beli roki! . . . Ali ona, ona je bila še vedno prav takó prijazna ž njim in niti zapazila ni, ali tudi ni hotela zapaziti, da jo gospod iz prvega nadstropja pozdravlja dôkaj hladneje nego sicer. Tista njegova hladnost! Kakó težko se je delal hladnega, ko je vse kípelo v njem od ljubezni, sovraštva in ljubosumnosti! Bilo mu je časih, kakor da se mora o belem dnevi zgruditi pred njo na kolena in zakrikniti na ves glas, da jo ljubi, da kár ne more živeti brez nje! Ali dasi je bila uljudna in ljubezniva, nekaj je sijalo iz nje očíj, kar mu je podiralo vso srčnost. Tega bi ne prebil, da bi se onidve modri zvezdi osuplo, vprašaje uprli vánj in bi morda izginil presrčni nasmeh z živordečih lic . . .

Odlagal je in odlagal, dokler ni bil nekega večera nema priča prizoru, ki se je vršil na stopnicah. Góri je stala ona, kateri je posvetil vse mišljenje in čustvovanje svoje, in svetila ónemu osladnemu mladeniču, ki se je baš odpravljajal na odhod. Gospod Gregorij je za-

škripal z zobmi in obstal brezglasno. Videla ga nista, saj se tudi nista menila za nič in za nikogar. Zapazil je, kakó ji je stisnil roko in jo poljubil na ustna . . . Stemnilo se mu je, in opotekal se je v sobo. Ondu se je zgrudil na stol in premišljal vse tisto, kar premišlja človek, kateremu se je hipoma zgreznila najlepša nádeja v prazen nič . . .

Zvršilo se je potem vse, kakor se je moralo. Gospod Gregorij se niti ni dosti čudil, ko se je lepega solnčnega dné pred hišo ustavila kočija, da odpelje srečna poročenca. Zježenih obrvij je stal pri oknu in strmel na nevesto, ki se je še poslednjič ozrla na dosedanji svoj dom. Tedaj se je nje okó ujelo z njegovim, in prikimala mu je takó prijazno kakor le kdáj, toda njemu se je dozdevalo, da se mu le roga . . . Zaloputnil je okno, da se je kár potreslo po sobi, in se umeknil k nasprotni steni.

Takó se je torej zgodilo, da se je gospod Gregorij zarotil proti vsemu svetu in neizrecno sovražil njo, katero je ljubil, kakor le more ljubiti srce človeško, in takisto črtil vse, kar bi ga količkaj spominjalo njega izdane ljubezni. Izdane? Da je bil pravičen, priznal bi si, da ona niti ni védela o nji! Toda preveč ga je peklo, da bi bil pravičen. Niti pozneje ni sodil mirneje, sovraštvo do ženstva se ni poleglo. Vse laž, vse licemerstvo! Umeknil se je v zatišje, da bi ga nikoli več ne zmotilo gladko žensko lice, prijazen nasmeh na rdečih ustnih, ljubezniv žarek iz jasnih očij . . .

Mirno je živel v samoti dókaj let. Danes pa — danes so valovi življenja zanesli na njega otok déklico, katere se je sicer srečno odkrižal, katera pa mu je vendar tolikanj premotila blaženi pokoj, da se nikakor ne more utešiti. Kakó li še vse trepeče v njem! Ne, takisto razsrditi se ne smé nikoli več, sicer bi umrl od jeze!

Knjigovodja se krepko vzravna, postavi pipo v navadni kot ter vzame klobuk in dežnik. Nató ugasi luč in stopa trdih korakov iz sobe. Čas še ni za večerjo, ali bodisi. Nocoj kár ne more biti sam. Ondu »pri zlati luni« vsaj ne bode mislil na to, kar je moral prebiti tega usodnega dné! —

Tisti večer pa se je zgodilo resnično čudo: Gospod Gregorij se ni menil za popolnoma določeno mero piva, nego jako vztrajno zalival svoje misli in jezo svojo! Pozno se je opotekal domóv in mrmral neumevne besede . . .

Pijača ga je omamila — morda prvič v življenji!

(Dalje prihodnjič.)

Dunajske pesmi.

IV. 1)

Währing.

Mlad takó in že beračís? —
Kaj bo s tabo, dete moje? —
Kar obrni proti dómu
K materi korake svoje!

Oh, gospod, kdo bi pač rajši
Bil domá . . . za mizo polno —
Ali glad je hud — še huje
Mater je imeti boluo.

Brez jedila, brez zdravila
Bolni reví je ležati —
Ljubim jo, dasí ne morem
In ne vém ji pomagati.

Vènder, kar mi je mogoče,
Vse storim za svojo mámo —
Kaj bi bilo, če umrje
In pusti me dete sámó?!

Pitajte me le z beračem,
To ne more me boleti —
Saj za mater méni zláto
Nič pretežko ni trpeti!

V.

Prater.

Lahna hója, pógled jasen,
Zvonek smeh in glas vesel!
Jaz pa jedenkrat med svetom
Srečen biti bi ne smel?

Srečen? — Koliko po sreči
Vprašal drugih si, pověj!
Vérovati v svojo srečo,
To najteže je vselej!

VI.

V daljnem tujem svetu
Srce mi vzdihuje,
Od bolesti silne
Duša omaguje.

Brez veselja, sreče
Dan za dnevom mine,
In za nádo náda
Iz srcá mi gíne!

Vènder moč življenja
V méni ni končana,
Zadnja náda moja
Ni še pokopana.

VII.

Stvarnik v dnij temótnih
Mojih je število
Luč poslal nebeško
Srcu v tolažilo.

Žar poslal nebeški
Bog je v dušo mojo,
Ko mi dal je s tabo
Vso ljubezen tvojo!

VIII.

Ni nočí ni dneva,
Da Bogá ne prosim,
Naj ljubezen čuva,
Ki jo v srci nosim.

Saj doklèr mi cvèla
Ta ljubezen tvoja,
Bode tudi žila
Srečna duša moja!

1) Glej »Ljubljanski Zvon«, XI. leto, 12. štev.

IX.

Zdaj goré med nama
 Méje so visóke,
 Dóli so in réke
 Šumne in globóke.
 V mislih vnet poljublam
 Lice ti cvetoče,
 In ob tebi zalbljam
 Vse boli pekoče.

Kaj mi je višina,
 Kaj mi je nižava?
 Saj jih lahuokrili
 Duh moj le preplava!
 Pózdrav ti pošiljam
 Iz srcá globine,
 Pózdrav svoj iskreni
 Iz hladné tujine! . . .

Alastor.

Padec Krupe leta 1565.

Spisal Ivan Steklasa.

dražestni dolini reke Une je poleg Bihača izvestno najvažnejše mesto Krupa, ki se je do konca 13. veka zvala Pset, kesneje pa le Krupa, bržkone po potoku Krupnici (Krušnici), ki teče mimo mesta. Kakor Pset, takó se je delila tudi Krupa na dve mesti, na gorenje in dolenje, kar nam dokazuje slika v potopisu Slovenca Benedikta Kuripešiča z leta 1530. in tudi druge listine iz 15. veka. Kraj krupski pa je poznat že za domačih vladarjev hrvaških. Takó nam je znan psetski župan Miroslav iz leta 1072., a druge listine dokazujejo zopet, katerim plemenom je vladalo mesto Pset, ki je bilo iz početka župansko, kesneje pa kraljevsko mesto. Od konca 13. veka so bili gospodarji v Krupi knezi Baboniči. Prvi se je zval Babo Babonić, ustanovitelj mesta Blagaja na Sani, pritoku Une, toda pozneje so se Baboniči zvali tudi Blagajski ali Blagaji. Le-tí velikaši so prav takó znameniti za staro dóbo hrvaške zgodovine kakor Zrinjski in Frankopani, ako ne še bolj, zakaj samí kralji so jih zmatrali za prve velikaše na Hrvaškem. Saj so se raztezala njih posestva od štajerske in kranjske meje daleč dóli proti Bosni preko reke Vrbasa. V borbi proti hrvaškým kraljem italijanske krvi, sósebnó proti Karlu Robertu (od leta 1300. do leta 1341.) in Ludoviku Vélíkemú (od leta 1341. do leta 1382.) za pravice hrvaške kraljevine, izgubili so sicer precèj posestev, ali ostalo jim je še toliko, da so bili še vedno najodličnejši med velikaši hrvaškimi. Že po njih letnih dohodkih moremo soditi takó, zakaj njih imenja so jim nosila na leto do 120.000 cekinov. To so za óne čase ogromni dohodki, kakeršnih niso imeli mnogi nemški knezi. Bilo je iz njih obitelji tudi

nekoliko banov, in takó so odločevali v vseh važnih dogodkih Hrvaške, Ogerske in Bosne. Sósebnó se je proslavil Štefan Babonić, ki je bil tudi upravitelj Štajerske od leta 1254. do leta 1260. za kralja Bele III. (IV.) Arpadovića. ¹⁾ Koncem 13. veka so si razdelili Babonići svoja velika in prostrana posestva, utemeljivši več obiteljskih gran. Posebno so važne tri grane, namreč: knezi Blagaji po mestu Blagaji na Sani, knezi Vodički po Vodičevem, mestu poleg denašnjega Dobrlina, in knezi Kostajniški in Krupski.

Praded krupske grane je bil Štefan, sin Babe, ki se spominja kot ban leta 1294. do leta 1316. Imel je štiri sine: Dijonizija, Pavla, Jurija in Ivana ter hčer Katico, omoženo v prvem zakonu z grofom Henrikom Ortenburškim. Dijoniziju in Pavlu je podelil kralj Ludovik Véliki leta 1360. z novo darovnico kraljevsko mesto Krupo na Uni za njega vojne zasluge. Ali knezom Baboničem Krupskim ni bilo sojeno vladati dolgo. Leta 1370. sta živela samó še brata Dijonizij in Pavel, a poslednji, tudi brez otrók, zapustil je ves svoj del v Krupi in okolici bratu Dijoniziju, in ako bi ta ne imel potomcev, svojim bratrancem, sinovom Dujma, kneza Blagajskega. Dijonizij in Pavel sta bila oženjena z groficama Ortenburškima, in sicer Dijonizij z Ano, hčerjo Otona, in Pavel z drugo Ano, hčerjo Majnarda, deželnega glavarja kranjskega leta 1331¹⁾.

Pavel knez Krupski je živel še leta 1382. Po letu 1370. je dobil sina Pavla, ki je bil poslednji iz rodú knezov Baboničev Krupskih. Bržkone se je bil oženil z neko kneginjo Frankopansko, ker so si Frankopani po smrti Pavlovi prisvajali Krupo, kar je bilo mogoče le vzpričo rodbinskih zvez. Ali pravi nasledniki v posestvu Krupi so bili po prvotni oporoki Babonići Blagajski; zaradi tega so se pojavile med obema mogočnima rodovinama hude borbe, ki niso škodovalé samó obema porodicama, nego sploh vsemu národu hrvaškemu. Prav takrat so se borili Hrvatje proti svojemu kralju Sigismundu (od leta 1385. do leta 1437.) za svoje pravice in za samostalnost hrvaške kraljevine dolgih 25 let (od leta 1384. do leta 1409.). Med temi borilci za samostalnost so bili tudi knezi Blagajski; zlasti znamenit je v teh borbah knez Štefan, ki je združen z bosenskim kraljem Tvrdkom I. (od leta 1376. do leta 1391.) zbral vse odličnejše velikaše hrvaške proti Sigismundu. Ker Zrinjski niso bili v njegovem taboru in so se tudi že prej dolgo časa prepirali, napadal je Štefan Blagajski tudi posestva Zrinjskih knezov. Iz teh prepirov pa je imel najhujši sovražnik krščanstva — Turek največ koristi. Knezi Blagajski se namreč takó spozabijo v neukrotni jezi svoji, da pokličejo leta 1400. proti Frankopanom Turke

¹⁾ Smičiklas, »Poviest Hrvatska«, I., str. 355.—357.

na pomoč, kateri so že takrat prav pogostoma napadali Bosno. Letopisec Megiser (*Annales Carintiae*, str. 1191.) trdi to izvestno; tudi zgodovinar kanonik ljubljanski Ludovik Schönleben pripoveduje v svoji zgodovini grofov Blagajev,¹⁾ da so se Hrvatje še za njegove dóbe leta 1680. v pesmih spominjali nesreče, katero so takrat provzročili kraljevini hrvaški knezi Krupski. To je zajedno najboljši dokaz, kakó strašni so bili ti turški napadi, katerih se je národ spominjal toli živo. Valvasor (XII., 120.) pa poroča, da so Turke navabili v pounske kraje Krupski knezi šele leta 1464., kar pa ni verjetno, ker je bil takrat gospodar v Krupi Martin Frankopan, ki gotovo ni zval Turkov na pomoč.

Ali knezi Blagaji niso morali braniti Krupe samó proti Frankopanom, nego tudi proti kralju Sigismundu, proti kateremu so se Blagaji še vedno borili za slobodo domovine svoje. Kralj Sigismund jim radi te oporbe vzame leta 1396. Krupo in Ostrožac ter dá oba gradova bosenskemu banu Vukcu. Proti tej odloki se vzdignejo vsi Blagaji, zlasti odločno pa je zagovarjal pravice svoje rodovine Štefan Blagajski, sin Dujmov, kanonik zagrebški, toda ni uspel. Krupo zasede leta 1410. za kralja Sigismunda banska vojska.

Takó se je izpremenila Krupa v kraljevsko posestvo, in upravitelji so bili odslej v nji župani zagrebške županije kot kastelani. Nekaj let kesneje založi kralj Sigismund Krupo svojemu svaku Frideriku, knezu celjskemu, sinu kneza Hermana, ki je bil po knezih Ortenburških v rodu s knezi Baboniči Krupskimi. Že leta 1429. izroči kralj Sigismund kraljevsko mesto Krupo omenjenemu knezu v neomejeno svojino. Ko je zadnji knez celjski Ulrik leta 1456. poginil po méči Ladislava Hunjada v Belem Gradu, razdelili so si njega ogromna posestva opravljeni in neopravljeni pretendenti. Posestva v avstrijskih zemljah si je prisvojil večinoma cesar Friderik III. (od leta 1440. do leta 1493., hrvaška pa kralj Ladislav Posmrtnik (od leta 1444. do leta 1457.)). Kar je bilo posestev ob Kupi in Uni, prisvojili so si jih Frankopani, sorodniki celjskih grofov, in Krupo si je pridobil še posebe bogati Martin Frankopan, izplačavši nemškimi stotnikom, katere so postavili grofje celjski v tem mestu za poveljnike, neko neznatno vsoto. Ali ker je bila Krupa že prej kraljevsko, sedaj pa samó založeno posestvo, moral jo je Martin Frankopan po posebnem dogovoru leta 1464. zopet vrniti ogersko-hrvaškemu kralju Matiji Korvinu (od leta 1458. do leta 1490.).

¹⁾ Genealogia ill. et nobilis familiae dom. comitum Vrsinorum de Blagaj. Rokopis grofa Ludovika Blagaja. Tudi v tiskani zgodovini knezov Blagajskih pod naslovom: Rosa Ursina istega zgodovinarja.

Kralj Matija Korvin poveri nató Krupo radi obrambe proti Turkom z nekimi sosednimi trdnjavami na gorenjem Hrvaškem senjskim stotnikom, ki so imeli v pomejnih mestih svoje kastelane, sebe pa zvali tudi stotnike mesta Krupo. Po smrti kralja Matije Korvina (leta 1490.) je prepala stotnija krupska. Po dogovoru med kraljem Vladislavom (od leta 1490. do leta 1516.) in naravnim sinom kralja Matije, vojvodo Ivanom Korvinom, dobí le-tá kot ban hrvaški mnoga kraljevska mesta, med ostalimi tudi Krupo, katero pa kralj že leta 1491. navzlic pogodbi založí banu Ladislavu Egervarskemu. Ali Ivan Korvin ostane venderle gospodar v Krupi, kjer je večkrat prebival v istem času. Leta 1498. je zapisal Ivan Korvin Krupo svoji hčeri Jelisavi. Po njega prerani smrti kakor tudi po smrti njega otrók prevzame mesta na turški meji, med njimi tudi Krupo, kraljevska uprava, postavivši leta 1509. v tem mestu za stotnika Mirka Turaka Heninga. Nekaj let potem dobí Krupo državni kancelar kardinal Tomaž Bakač Erded. Le-tá jo poverí v varstvo in uživanje banu Ivanu Karloviču. Ko je pa le-tá prav takrat izgubil vsa svoja posestva v krbavski, liški in kninski županiji, kamor so bili že predrli Turki, zaželel je Krupo pridržati záse. Zató nastane pravda med kardinalom in banom Karlovičem. Po smrti Bakačevi (leta 1521.) je pridržal Karlovič Krupo, kjer je takrat pogostoma prebival zaradi obrambe proti Turkom. Takrat je držala tudi cesta skozi Krupo s Hrvaškega v Bosno in v iztočne zemlje. Dné 28. vélikega srpana leta 1530. so prispeli semkaj cesarski poslanci do sultana, glasoviti Nikola Jurišić, takrat še stotnik reški in komornik hrvaški, z Josipom Lambergom in tajnikom Benediktom Kuripešičem, Slovencem iz Górenjega Grada na Štajerskem. ¹⁾ Gospodar Krupe, ban Ivan Karlovič, vzprejel je poslance že prej vrlo svečano v Klokoči, odkoder jih je spremil v Jezersko in Krupo. (Letopis »Matice Slovenske« za leto 1888., str. 197. in Lopašić »Bihać i Bihaćka krajina«, str. 205.). Ban Ivan Karlovič je umrl leta 1531., in Krupo so dobili po dogovoru s pokojnim posestnikom knezi Zrinjski, ki so vladali temu mestu, dokler ga jim ni vzel Turčin. ²⁾

Ko je padla trdnjava Jajce leta 1528., bil je Turkom odprt pot do reke Une, na kateri se je razvrstila lepa vrsta cvetočih mestec.

¹⁾ Potopis Benka Kuripešiča se čita v: Anton v. Gevay: »Urkunden und Aktenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Oesterreich-Ungarn und der Pforte im XVI. und XVII. Jahrhunderte. Wien, 1840« pod posebnim naslovom: »Itinerarium, wegraysz kön. May. potschaft gen Constantinopel zu dem Türkischen keyser Soleyman. Anno XXX.« Pod istim naslovom je izdal Benedikt Kuripešić leta 1531. posebno knjizico. V tej knjizici je tudi slika stare Krupe in drugih važnejših mest.

²⁾ Iz večine so zgodovinski podatki iz starejše dóbe mesta Krupe vzeti iz Lopašičeve knjige: »Bihać i Bihaćka Krajina« str. 197.—210.

Sedaj je zapretila vsem mestom največja nevarnost, sósebnó Krupi, ki ni bila dovólj zaklonjena po prirodi sámí. Že leta 1509. prihrumí pod Krupo do 2000 Turkov, požgè trg in most na Uni; vender jih odžene stotnik Mirko Turak, ki se je na vso srečo s svojo vojsko povrnil o pravem času izpod Mutnika, katerega je hotel vzeti knezu Ivanu Karloviču. Na svojo nesrečo sámí kristjani v teh časih niso bili zložni, in velikaši so se le prepogostoma napadali, kar je bilo Turku le v prid.

Leta 1522. in 1523. Turki zopet obsedejo Krupo. Bosenski paša Surim prihrumí na Hrvaško z 2000 konjiki in 5000 pešci ter obsede Krupo. Turki pripeljejo s seboj tudi velike topove in druge priprave za obleganje ter napadajo trdnjavo dolge štíri mesece. Ban Ivan Karlovič je bival takrat na dvoru cesarja Karola V., kamor se je napotil, da izprosi pomoči sebi in Hrvaški. Namestnik njegov, kastelan Ivan Novaković je odbijal turške napade, dokler se ni zbrala krščanska vojska na ostroškem polji. Toliko da je napravila nov most preko Une, pobegnili so Turki kár nagloma. Tudi leta 1524. se prikažejo Turki pod Krupo. Valvasor (XII., 18.) omenja, da jih je bilo 20.000 pešcev in 5000 konjikov, kar je pa neverjetno, zakaj le malokdaj se je zbrala také velika vojska pod bosenskimi pašami. Kristjanom se je pri tej prilíki posrečilo, da so nekoliko prej okrepili posadko v trdnjavi in srečno prebili tudi to obleganje. Sovražnik se je moral sramotno vrniti.

Glavna skrb hrvaških velikašev je bila odslej obraniti pomejne trdnjave. Vse svoje dohodke so porabljali v to zvrho, vender se niso mogli vzdržati v nejednaki borbi. Védeli so dobro vsi, da je Hrvaška izgubljena, ako pade obrambena črta na Uni. Zatorej so iskali pomoči pri sosedih Slovencih, ki so jim bili vedno verni drugovi v teh žalostnih časih. Ban Ivan Karlovič, gospodar Krupe, prosi pomoči tudi pri kralji Ferdinandu I., katerega so Hrvatje ravnokar (leta 1527.) izbrali za svojega zakonitega vladarja. Vender izdatnejše podpore ni mogel dobiti od nikoder in také je ostal leta 1529., ko so se Turki zopet spravljali proti Krupi, brez strelcev in brez denarja. Na vso srečo niso prišli Turki pod trdnjavo, zakaj izvestno bi jo bili osvojili že tedaj. Ali nevarnost ni bila zató nič manjša. Saj so se Turki spravljali vsako leto na osvajanja in ravno najrajši proti Krupi, ker so bili prepričani, da jo osvojé najlože izmed vseh trdnjav. Takó se vzdignejo zopet nastopnega leta meseca ržénega cvéta na Krupo. Ban Ivan Karlovič je bil v največji zadregi, zakaj v krupski trdnjavi je bila maloštevilna posadka in še ta prav slabo oskrbena. Iz Mutnika, kjer je bival takrat, prosil je pomoči generala Ivana Kacijanarja. Svoje pismo, polno grenkih tožeb, sklepa takéle: »Ako mi že ne moreš dati česa

drugega, pošlji mi vsaj stót smodnika!« In prav takrat so Turki kàr divjali okolo Krupe, ker' se je knez Zrinjski ž njimi nekako pogodil, da pusté njega posestva na miru. Zrinjski je celó dovolil svojim ljudem, da so prevažali Turke preko Une. To so bili za Hrvate najhujši časi, in Zrinjski je resnično dvojil, da bi mogli sploh vztrajati v tej borbi proti sovražniku. Ali prav takrat sklenejo hrvaški stanovi, zbrani na zboru v Zagrebu, da se živi nikdar ne podadó Turkom, nego da bodo vztrajali v trdi borbi in branili ostanke kraljevine hrvaške do poslednje pedí. Le po tej vztrajnosti in pomoči slovenski se je Hrvaška rešila popolnega prepada, čeravno so jo Turki napadali takó pogostoma, da se branitelji čestokrat niso mogli niti oddehniti. Takó naznanijo leta 1531. Biščani stotniku Erazmu Turnu,¹⁾ da se pripravlja velika navalna vojska proti Krupi in da s seboj vleče topove in druge priprave za obleganje. Biščani so pri tej priliki za Boga prosili generala Ivana Kacijanarja, naj pomore Krupi, zakaj če pade ona, huda se bode godila ne samó Hrvatom nego tudi Slovencem. Še huje je bilo po smrti Karlovičevi (leta 1531.) za njegova in ostala mesta na Uni, sósebnó za Krupo, zakaj tudi od kralja Ferdinanda, od katerega so pričakovali Hrvatje izdatne pomoči, bilo je ni prav v tem času dobiti zaradi verskih preprirov na Nemškem. Zatorej so se dogovarjali neki velikaši okolo Bihača, ali ne bi rajši priznali Ivana Zapolje za svojega kralja namesto Ferdinanda, Turki bi jim morda potem zanašali, saj ga ravno oní najbolje podpirajo proti Ferdinandu. Ali to so bili dogovori le v največji zdvojenosti; dejanski pa so se vsi, tudi Zrinjski, zložno borili proti splošnemu sovražniku. Zlò je bilo, da se je glas o smrti bana Karloviča prehitro raznesel po vsi krájiní. Neki Vlah, po imeni Reko Sudorović, uporabil je ta dogodek in pobegnil iz Brekovic k paši bosenskemu, da mu oznani smrt hrvaškega bana. Zajedno razjasni tudi žalostno razmerje krščanske vojske v pomejnih trdnjavah, posebe še o Krupi, katero bi mogel paša popolnoma lahko osvojiti s Cazinom in Ostrožcem vred. Radi tega so morali Zrinjski, nasledniki Karlovičevi, napeti vse sile, da še vsaj nekoliko časa obranijo žalostne ostanke svojih in podedovanih posestev. (Lopašić, „Bihač i Bihačka krajina«, str. 212.).

(Konec prihodnjí.)

¹⁾ Erazem Turn je bil prvi samostalni zapovednik v Bihači leta 1528. in glavni vojaški zapovednik (generaloberster) hrvaško-pomorskih mej. Leta 1538. je bil član državnega zbora, ko se je razpravljalo o bojnih pripravah proti Turkom.

Národne stvari.

I. Kaj pripovedujejo ob Ložnici.

Priobčil M. Cilenšek.

VIII.

Svoje dni je hodil mladenič ponóči čez polje v vás. Sredi polja je stala kapelica Matere božje. Vselej je ondu pokleknil in izmolil nekaj češčenihmarij, da bi mu bila presveta Devica milostiva in mu pomagala v vseh nevarnostih pozemeljskega življenja. Nekdaj se oglasi Marija, rekoč: »Stopi hitro semkaj za méne; smrt pride póte.« Toliko da je mladenič v zavetji, že prihití smrt mimo kapelice. »Kam pa takó naglo, smrt?« vpraša jo Marija. »Po tistega mladeniča grem, ki navadno hodi po tem-le polji v vás; nocoj ga vzamem, moram ga imeti.« Toda skoro se vrne bela žena, in Marija jo vpraša: »Kakó to, da se vračaš praznih rok?« — »Danes mi je odnesel peté, jutri zvečer pridem pa nekoliko prej«, odreže se smrt in gré po druge ljudi. »Kaj pa je to, kar sedaj-le mimo šumi, kakor bi se podila jata dolgouhjih zajcev?« — »To so samí rogački, ki gredó čakati duše, toda ne bodo je dobili«, poučuje mladeniča visoka zaščitnica. »Ako te je volja, stopiva za njimi; sedaj se ti ni treba bati smrti, póte pride šele jutri; ti pa pridi k méni in sicer nekoliko prej nego danes.« — Prideta do hiše, kjer umira bolnik. Ljudje okolo njega molijo rožni venec in prepevajo svete pesmi. Dva angelja stojita pri bolnikovi postelji, hudobci pa visé po stenah. Zdajci zavije smrt bolniku vrat; angelja vzameta dušo in jo spremita v nebesa, zlodeji pa odidejo praznih rok.

Drugega večera se ponoví pri kapelici prav tisti prizor, in smrt zatrjuje, da ji pretkani dečko jutri ne uide. Nató gré po bolnika, katerega je bolezen že dolgo mučila. »Sedaj si brez skrbi, jutri pa še prej pridi k méni; če hočeš, stopiva za njo.« V tem hipu prilomastijo rogački; prav glasni so, mislèč, da nocoj ne gredó zastonj. Onadva gresta za njimi in prideta do bolnika, pri katerem mešajo tiste umazane podobice, grdo preklinjajo in nesramno govoré. Tudi pri tem bolniku sta angelja, toda jokata se, peklenskih pošastij pa je polna hiša, in čudno se pačijo. Ko bolnik prestané, polasté se njega duše in jo tirajo v večno pogubljenje. Zunaj nastane tak vihar, da se vse trese. »Vidiš, kam zavéde človeka zmota in pregrešno življenje; ko-

likor pa je še dobrega na njem, to mu pogubé igralci, preklinjevalci in drugi nesramneži!« vzdihne Marija, mladenič pa se prekríža.

Ko tudi tretji večer smrt ne dobí mladeniča, odgovorí Mariji: »Nič več ne grem pónj; učakal bode visoke starosti in še sam me bode prosil, naj pridem pónj.« — »Sedaj si brez skrbi; ako ti je drago, poglejva še nocoj nekoliko po svetu.« — »Kar je tebi ljubo, to je tudi mēni prav; neizrecno sem srečen, da smem biti v tvoji družbi.« — Hodita že dolgo po polji, in Marija mu pripoveduje marsikaj lepega; kar ugleda mladenič prav svetlo luč in reče: »Kaj pa to pomeni?« — »To je večna luč; ako hočeš, greva k nji.« Tam je bila velika kapela in v nji vse polno svetilk. Nekatero so gorele prav jasno, druge slabo, nekaterim pa je luč že umirala. »Kaj pomeni to, saj sedaj ni čas božjih grobov?« — »To je večna luč; vsaka svetilka pomeni življenje jednega človeka. Kakeršna je njega lučica, takšno je njegovo življenje.« — »Oh, preblažena Devica, pokaži mi mojo luč!« — »Glej, tista-le je, ki gorí takó jasno«, in Marija pokaže na svetilko, do vrha nalito z oljem. »Pokaži mi sedaj še svetilko moje déklice.« — »Ona-le je, ki že ugaša.« Rekši mu pokaže svetilko, v kateri je prav malo olja. Mladenič pa odlije iz svoje svetilke toliko goriva, da ga je v obeh jednako. »Oj, dobri mladenič! Tvoja misel je zlatá vredna, nikoli se ne bodeš pritoževal radi tega.« —

Srečno sta živela v zakonu in dočakala sive starosti, da sta se že vsega naveličala. Zena je umrla samó jeden dan pred možem.

IX.

Sedaj pa še recimo kàj o drugem mladeniči, ki je imel čudno navado, da je malone vsako noč vstal iz postelje, hodil po polji ter ukal in pel. Domačemu župniku to ni bilo nikakor po volji, zakaj naveličal se je tega ponočnega nemira že takó, da mu je presedal menda do vrha glavé. Zató reče nekega dné svojemu hlapcu: »Vzemi bikovko, ki visí tam ob steni in zalóži ónemu ponočnjaku nekaj gorkih.« — »Tudi mēni je takšno vriskanje odveč, in prav veselí me, da ga smem nekoliko kaznovati«, odgovorí hlapec in se pripravi, kakor mu je bilo ukazano. — Drugega dné vpraša župnik svojega posla, ali je morda zaspal, da ni čul ponočnega petja okolo župnišča. »Hm, ako bi bili vi to videli, kar sem videl jaz,« dé hlapec ves plah in upalih očij, »stavim, da bi bili skočili iz kože. Le poslušajte, povém vam po resnici. Ko ga zaslišim, hitro skočim za óni-le zid in si mislim, nocoj ga našeškam, da me bode pomnil vse žive dni in opustil

to grdo navado. Hkratu pa je umolknil, in že sem mislil, da ga ne bode blizu. Kār pogledam za steno — in Bog se usmili! — poleg mladeniča stopa velikan, ki seza mnogo nad naš kozolec. Lasjé so se mi kār ježili, in takó me je prešnil strah, da se čudim, kakó li se nisem vpričo sesul. Kakó sem prišel v hlev, tega ne vém, to pa rečem, da ga ne grem nikdar več čakati.« — »Skoro ti ne verjamem; drévi pridem k tebi, da se sam prepričam.« — Toliko da léže noč na zemljo in zaziblje ljudi v trdno spanje, že stopi župnik k hlapcu. Skoro se oglási tudi mladenič in koraka pojoč proti pokopališču, kjer utihne. Za nekaj časa pa zauka in zopet zapóje. Toliko svetlo je bilo, da sta prej videla, kakó je proti pokopališču stopal le jeden, toda sedaj se vračata dva. Spremljevalec je visok kakor stolp, in od groze ostrmí pobožni mož. Hlapec pa šepne: »Prav ta ga je spremil tudi sinoči«, in oba pobegneta v hlev.

Drugega dné pokličé župnik našega mladeniča in se razgovarja ž njim o različnih vsakdanjih rečéh; napósled črhne tudi nekaj o po-nočnem ukanji in petji. Nató mu pripoveduje mladenič takó-le: »Hvala Bogú, zdrav sem, toda ker ne morem spati, vstanem in hodim po polji. Da me ne nadleguje dolg čas, zapojem si káko pošteno in tudi zaukam. Ko pa pridem do pokopališča, pokleknem na prag in izmolim nekaj očenašev za pokojnike in dostavim h koncu: Bog jim dáj večni mir in pokoj, in večna luč jim sveti!«

Župnik mu sedaj pové, kaj je namerjal. »Toda gorjé bi mi bilo, ko bi se te bil doteknil; jasno mi je, da te varujejo rajniki. Kdor bi ti nasprotoval, raznesli bi ga kakor solnčni prah. Le priden bodi in ravnaj kakor dosedaj, pa móli za pokojnike, zakaj to je dobro delo.«

Pokončna pisava.

Spisal A. Štritof.

(Konec.)

Ležeča pisava je škodljiva zató, ker poševno pišoči učenec ne more sedeti ravno in pokonci, ampak sedí sključen in zvit, da bolje vidi. Prav to pa, da je sključen in da nagiblje glavó in život, pospešuje kratkovidnost in skolijozo. Pomisliti je namreč treba, kakó razlagajo zdravniki kratkovidnost in skrivljeno hrbtenico. Skolijozá, pravijo, nastaja,

ako se enakomerna rast mlade hrbtenice ovira po trajnem jednostranskem obteževanju. To je lahko umevno. Nekoliko teže je umeti kratkovidnost. Le-tá nastaja, ako se poveča razdalja med roženico (cornea) in mrežnico (retina), ako torej dobivajo oči trajno podolgaste, jajčasto obliko, da padajo svetlobni žarki pred mrežnico, namesto nánjo. Kaj pa provzroča podolgaste očesno obliko? Mislimo si gumasto žogo, napolnjeno z vodo. Če vsilimo, bodisi kakorkoli, več vode v žogo, ali če pritismo od zunaj s prstom nánjo, pomnožimo vodni tlak enakomerno na vse stene. Sedaj pa bodi žogina stena kje nekoliko tanjša in menj odporna pritisku. Pomnoženi vodni tlak se pojavi takoj vidno, zakaj óno mesto se trebušasto napne: okrogla žoga se je izpremenila v jajčasto. Prav takó je z očesom. Njega steklovino (corpus vitreum) obkrožajo kožaste opnice, katere so na zadnjem očesnem tečaju tanjše in ne takó odporne pritisku kakor drugje. Kadar se torej pomnoži tlak očesne steklovine, morajo opnice baš na zadnji očesni strani odjenjati in se izbočiti. Ako pritisek skoro prestane, vrne se tudi opnica brez nasledkov v prvotno svoje stanje; če se pa pomnoženi tlak ponavlja česče in močno, ne more se opnica več vračati v prejšnji stan, ker je premalo prožna, nego ostane trebušasto izbočena; okó je trajno podaljšano in zató kratkovidno. Lahko torej rečemo, da je okó kratkovidno zató, ker očesna steklovina trajno pomnoženo pritiska na očesne opnice. Odkod pa prihaja očesu ta pomnoženi pritisek? Dva glavna vzroka sta, podobna ónima pri gumasti žogi: lahko se pomnoži kri v očesi, lahko pa tudi očesne mišice ob strani stiskajo očesno jabolko. Kadar se sklonimo, šine nam kri v glavo in torej tudi v oči. V manjši meri se to dogaja, ako nagnemo samó glavo. Vsako delo torej, pri katerem trajno nagibljemo glavo, da nam sili kri v oči, utegne podaljšati očesno oblo in zategadelj skratiti vid. To je prvi vzrok. Drugi pa je ta: Ako zremo na oddaljen predmet, vzporedni sta nam očesni osi. Čim bliže pa je predmet, tem bolj se primikata (konvergujeta) osi. To primikanje preskrbujejo posebne mišične vezí, ki so ob očesni obli. Kadar se te vezí zbok prehudega primikanja napenjajo, tiščé prav takó na očesno jabolko, kakor v gorenjem vzgledu pritiskajoči prst na gumasto žogo. Prehudo primikanje očesnih osí, kadar gledamo na bližnje predmete, to je torej drugi vzrok, da se okó podaljša in da vid oslabí. Trdno združena s premikanjem pa je tudi očesna zmožnost, uravnovati si lečo takó, da do gotove meje jasno vidimo stvari v različni razdalji (Accommodationsvermögen). Ako gledamo preblizu, trpí tudi ta zmožnost in pospešuje kratkovidnost. Iz kratka: Vsako delo, ki nas sili gledati zelo blizu, kviri nam vid. ¹⁾

¹⁾ Razpravljajoč kratkovidnost, držal sem se prof. dr. Reussovega predavanja v c. kr. družbi zdravnikov na Dunaji, vzprejetega pri Bayru na str. 90. - 93.

Videli smo, kako nastajata miopija in skolijoza; sedaj se je treba vrniti k vprašanju, ali se izvršuje ležeča pisava res takó, da jednostransko obtežuje hrbtenico in da moramo držati glavo nagnjeno ter oči približevati zvezku, kar smo spoznali za vzrok obema boleznima. Vsakdo vé iz svoje izkušnje, da se res držimo sključeno in zvito, kadar pišemo sedaj navadno pisavo. Zahtevaj se v šoli še takó strogo, da se je učencem držati ravno in pokonci: na učiteljev opomin se res vzravnavajo za trenutek, toliko pa da je izzvenel opomin, že nagibljejo najprej glavo, potem vrat in končno ves život, in le prekmalu čepé zopet takó zviti in sključeni nad zvezkom, da se pojavlja góri opisana nevarnost za hrbtenico in oči. Žalosten je pogled na pišočo mladino sósebnó v srednjih šolah, kjer učitelji zadostno ne pazijo, kakó se držé učenci, in kjer je kratkovidnost pri mnogih učencih že ukoreninjena. — Da je z ležečo pisavo neizogibno združeno kvarno telesno držanje, o tem nas pa ne uverja samó vsakdanje izkustvo; zdravniki so tudi dokazali, da se učenci niti ne morejo držati drugače in da so vsi učiteljevi opomini zaman, ker se razbijajo ob fiziološko nemóžnost. Ali podrobno zasledovati te dokaze, to je neveščáku težavno, ker mu nedostaje anatomskega in fiziološkega znanja. Dovólj nam morajo biti torej le nekateri glavni očrtki.

Najvažnejši stavek, na katerega je oprto vse, slóve takó: Kadar čitamo ali pišemo, obračamo glavo vedno takó, da se očesna osnovnica, t. j. zvezna črta očesnih vrtišč (Basallinie), vzmetena na površje knjige ali pisanke, kolikor možno strinja z merjo vrstic. O tem se prepriča vsakdo lahko sam, ako položi knjigo najprej naravnost prédse, vzporedno z miznim robom, nató pa jo zasúče nekoliko na jedno ali drugo stran navzgor. Dokler leži knjiga naravnost pred očmi in so vrstice vzporedne z očesno veznico, držimo glavo pokonci; toliko pa da smo zasukali knjigo, že nagnemo nehoté tudi glavo in izkušamo vzporediti očesno osnovnico z merjo vrstic. — Drugi važni stavek je ta: Od tega, kakó pišoč držimo glavo, zavisno je tudi to, kakó sploh držimo život, zakaj, ako se glava drží le kolíčkaj nepravilno, skoro se tudi napačno drží vse telo.¹⁾ — Na podlagi teh dveh stavkov, zdravniško dokazanih in od nas na vero vzprejetih, oglejmo si sedaj natančneje ležečo pisavo, da spoznamo, kakó kvarna je očém in hrbtenici.

Ležeče je možno pisati v treh različnih ležah zvezkovih. Učenec drží zvezek ali naravnost pred sabo, vendar takó, da je desni rob nekoliko navzgor zasukan: to je poševna srednja leža. Drugič lahko leží zvezek

¹⁾ Oba stavka sta vzeta poročilu prof. dr. Reussa v že imenovani seji najvišjega zdravstvenega sveta na Dunaji.

vzporedno s klopjó, pomaknjen pa je takó proti desni stráni, da meri podaljšani levi rob zvezkov v sredino telesa: to je ravna desna leža. Tretjič more imeti zvezek desno in zajedno poševno ležo: to je poševna desna leža. Ako leži zvezek drugače, tedaj ni móči pisati ležeče. Ako položimo zvezek naravnost prédse in vzporedno s klopjó, kar bi bila ravna srednja leža, ne morejo se črke pisati drugače nego navpično na vrsto. Naše šolske določbe zahtevajo ravno desno ležo in 50° v desno nagnjene črke. ¹⁾

Recimo da sedi učenec, predno piše, popolnoma pokonci in da gleda naravnost prédse, zvezek pa ima v ravni ali poševni desni leži. Ako hoče pisati, zavrteti mu je glavo naprej ob navpični ósi vodoravno v desno stran proti zvezku, da se mu zjednači razdalja očij od zvezka, ker nihče ne more gledati, ako so oči nejednako daleč od predmeta. Kadar pa se glava vodoravno zasuče, skriža se očesna osnovnica z vrstico. Da sta obe vzporedni, kar je brezuvetno potrebno, zasukati je glavo še ob vodoravni ósi v levo stran takó, da je levo okó niže od desnega. Vender takó ne more nihče dolgo držati glave, ker je težišče vsega górenjega života premaknjeno v labilno stanje. Nobena moč, pa tudi nobena konstrukcija klopí ne ubrani, da se v nadomestilo in olajšavo ne skriví ves život: vratne mišice onemorejo, sledèč glavi se ramena zasučejo v desno stran, levo ráme se poviša, desno se poniža, hrbtenica se skriví, da je podobna črki C, glava se opasno približa pisavi — kmalu čepí ves život nad zvezkom, da se ti pisec kár smili. Tedaj pa so že nastopili pogoji, ki provzročajo kratkovidnost in skolijozo, kakor smo jih opisali zgoraj. Ta kvarni vpliv ležeče pisave v desnih ležah zvezkovih priznavajo vsi veščáki in jo soglasno zavračajo. — Ležeče pa se dá pisati tudi v poševni srednji leži. Dokler niso védeli, kakó so oči zavisne od vrstične merí, priporočali so nekaterniki to ležo namesto desnih lež. Berlin in Rambold sta namreč mislila, da pišemo debele poteze črk vedno navpik na očesno osnovnico, in iz tega sklepala, da je pri poševni srednji leži móžno držati glavo pokonci, ker je samó zvezek nagnjen, črke pa se pišejo navpično. Ali Schubert je dokazal, da je ta domnevani „fiziološki zakon“ brez pomena in da se drží glava jedino po zakonu o vzporednosti očesne osnovnice z vrstično merjó. Zategadelj se mora tudi pri tej leži najprej glava toliko nagniti na levo stran, da se vzporedé oči z vrsto. Ker pa nagnjena glava premakne težišče našega života proti levi stráni, treba je v nadomestilo in da se ohrani ravnotežje, zajedno skriviti hrbtenico v nasprotno stran kakor C (narobe C). Ako se hrbtenica le malo časa obtežuje takó jednostransko, ne čutimo slabih nasledkov; ali učenec bi moral takó sedeti dan na dan po več ur. Tega pa ne prebije. Ker bi rad raznim mišicam olajšal breme, skoro sključi ves górenji život in pri-

¹⁾ Primeri v »Navodu za pouk na realkah« odstavek za lepopisje, točko 3. in 5.

bliža glavo pisavi. Zdajci pa se zopet pokažejo znani pogoji za kratkovidnost in skolijozo, kakeršne smo zapazili pri obeh desnih ležah. Razložek je samó ta, da se pri desnih ležah kriví hrbtenica na levo stran, pri poševni srednji leži pa na desno, in da pri prvih dveh več trpí desno okó, pri poslednji pa levo. Slabši vid na jedno okó opažamo istinito dôkaj pogostoma tudi pri ljudéh, ki sicer niso kratkovidni.

Sedaj umejemo, kar smo rekli zgoraj, da so pri ležeči pisavi vsi opomini učiteljevi, naj sedé učenci ravno in pokonci, brezuspešni zaradi tega, ker se razbijajo ob fizijološko nemožnost. Učenec ne more ustrezati zahtevam učiteljevim. Zlasti pa sedí slabo učenec domá, ker ga malokdaj kdo nadzira in mu je jedino le do lepe pisave, ne pa do tega, ali sedí pravilno ali ne. Ključi se na vso moč, da bolje vidi, in rad trpí še toliko, čepèč nad zvezkom, samó da učitelj pohvali njega čedno pisavo. —

Takšna je torej ležeča pisava in nje vpliv na telesno zdravje. Nihče ne ugovarjaj, sodèč po sebi, da ima navzlic ležeči pisavi zdrave oči in ravno hrbtenico. Žrtve ležeče pisave so dokazane; da je vender mnogo ljudij ostalo zdravih, tolmačiti je prav takó, kakor tudi najhujše kužne bolezni ne pobirajo vseh ljudij. — Vpraša se sedaj, s kakšno pisavo nadomestimo kvarno ležečo? Z zdravstvenega stališča se mora odgovoriti, da izvestno le s táko, pri kateri je vedno možno držati teló ravno in pokonci, ker le takó se izognemo povodom kratkovidnosti in skolijoze. Kakó pa dospemo do takega držanja?

Zgoraj se nam je pokazalo, kakó važna je leža zvezkova, kakó se baš zaradi nje nagiblje glava in kriví život. Ako torej hočemo, da sedí učenec pravilno, položiti mu moramo najprej zvezek takó, da se mu zaradi njega leže ni treba viti in ključiti. To pa dosežemo le tedaj, ako leži zvezek pred sredino telesa in je zajedno vzporeden z robom klopi, t. j., ako mu odmerimo ravno srednjo ležo. Očesna osnovnica je tù vzporedna z zvezkom, ne da bi trebalo nagniti glavo na jedno stran; oči so jednako in dovólj daleč od pisave, ramena se držé popolnoma somerno, ves górenji život je enakomerno oprt na roke, sloneče takó na podstavci, da tvorijo pravi kot tam, kjer se skoraj stikajo. Da so pri tej zvezkovi leži možne samo pokončne črke, to ni bistveno. Prvo je pravilno sedenje; pisava je le posledica tega pogoja. To treba izrecno poudarjati, da umejemo, zakaj je pokončna pisava priporočna. — S tem smó dospeli do konca teoretiškemu dokazovanju. Zdravstveni razlogi so nam podali trdno stališče, s katerega lahko uspešno presojamo vse pojave, tičoče se tega pisnega vprašanja.

Oglejmo si še sedaj pokončno pisavo v praktični rabi, ali se ne kaže tù morebiti kaj neprilik. Vsi učitelji, ki gojé to pisavo, strinjajo se v tem, da

sede učenci res vzorno lepo, malone vojaški pokončno. Zeló poučno je, ako sredi pokončnega pisanja 'učencem mahoma ukažemo, naj pišejo ležeče. Kakor bi jih pritislila skrivna moč, hkrati vsi povesijo glave in skrivé život. Ali pa odkazi jednim pisati ležeče, drugim pokončno, in opazuj jih od zadaj. Na prvi pogled spoznaš po njih držanji, kakó piše posamezni učenec, pokončno ali ležeče. O tem sem se često prepričal sam. Sevéda ne smejo biti klopí preširoke, ako se pokaži ta pisava v vsi veljavi svoji, ker v preširokih klopéh se ne dá takó lahko opirati na roke, kakor je potrebno zaradi ravnotežja. Vender je vprašanje o klopéh bolj postransko, vsaj ne tolike važnosti, da bi kdo trdil: v starih širokih klopéh se ne dá dovoljno gojiti nova pisava. Na ljubljanski nižji gimnaziji imamo klopí starega sistema, in vender sem dosegel v prvem letošnjem tečaju s pokončno pisavo krasne uspehe. Najprikladneje bi bilo po mojem mnenji, ako bi bila notranja robóva pisalnega podstavca in sedeža v isti navpični ravnini, ali drugače rečeno, ako ne bi bil sedež nič oddaljen od podstavca (*nikakeršna razdalja«, Nulldistanz). Sevéda bi moral biti sedež potem premičen, ali zaklopen,¹⁾ da bi učenec mogel tudi stati v klopi.

Poleg te glavne prednosti, kaže se v zdravstveno pravilnem sedenji, zapažamo pri pokončni pisavi še druge praktične vrline, katerih ne smemo prezirati. Ker pokončno sploh ni móči pisati, ako ne sedimo do cela pravilno, sklepamo lahko obratno iz pisave na držanje telesa: ako je pisava slaba, moral je tudi pisec slabo sedeti. To je velike važnosti pri domačih nalogah, ker je učenec prisiljen, da se tudi domá drží prav takó kakor v šoli. Pri ležeči pisavi ni možno táko posredno nadzorstvo. — Pokončne črke so dalje razločnejše in se čitajo laže nego ležeče. Ako nam je seštevati več podolgastih, vzporedno postavljenih stvari, n. pr. letve pri plotu, seštejemo jih veliko laže, kadar stojé navpično, nego kadar so poševno pribite, čeprav so obakrat pojedine letve jednako daleč druga od druge. Takó je tudi pri tisku; kurzivnih črk ne čitamo takó lahko kakor pokončne. Količnega pomena pa je, ako se pisava lahko čita, o tem vé povedati tisti, kdor ima mnogo opravila z rokopisi. — Pokončne črke jemljó tudi menj prostora, kar se dá geometriški dokazati. Mislimo si na vodoravni črti več jednako-merno oddaljenih navpičnic. Ako nagnemo navpičnice počasi takó, da ostanejo vzporedne, pokaže se nam takoj, da je razdalja med njimi tem manjša, čim bolj se bližajo vodoravni črti. Ako hočemo, da so tudi poševne črte prav toliko oddaljene druga od druge, kolikor so bile navpične, moramo jih razmekniti; razmaknjene pa očito potrebujejo več prostora. S pokončno pisavo se prištedi torej mnogo popirja. — Ker se pri tej pisavi drží teló popolnoma prirodno, priučí se ji začetnik izvestno laže in prej nego ležeči, pri

¹⁾ Morebiti izumi naša obitua šola najprimernejši mehanizem.

kateri se mora život ključiti takó nenaravno. In ali ni teže dopovedati otroku, v kakšnem kotu mora biti zvezek nagnjen, nego ako mora paziti samó na to, da je zvezkov spodnji rob vzporeden s klopjó? Začetniki v obče pokušajo, kakor nam zatrjujejo ljudski učitelji, prve črke nehoté pisati pokončno, in dôkaj truda stane, predno se izkorenini ta prirodni nagib in utrdi protinaravna ležeča pisava. Pri mnogih učencih se pozneje zopet vzbuja ta prirodni nagib, zlasti ako jim je v šolskih letih vid oslabel. Nevedoma pišejo menj ležeče, in njih pisava se bliža pokončni. Tovariš V. B. mi je sam pravil, da se je njemu takó godilo. — Ta pisava tudi ni takó utrudljiva. Prstnemu krču je menj povoda, ker se drží roka popolnoma prirodno. Roka sloni takó na mezinci, da je dlan skoraj navpična na mizno ploščo; za pestjó ni upognjena na zunanjo stran, ampak ima vseskozi isto mer kakor spodnji laket. Nasprotni konec pisala je obrnjen proti komolcu, ne proti ramenu kakor pri ležeči pisavi. — Napósled je ta pisava zeló ugodna pismenemu številjenju. Znano je, kakó težko pišejo učenci istovredne številke pravilno drugo pod drugo. Vsi daljši računi kažó navadno poševne vrste števil. Izkušali so ta nedostatek odpraviti z mrežasto črtanimi računskimi zvezki. Ali ker so taki zvezki kvarni očém, prepovedalo jih je zopet visoko ministerstvo leta 1885. Pokončna pisava ne potrebuje nobenega takega pomočka. Ker so namreč tudi številke pokončne in ker leží zvezek vzporedno s klopjó, učenec lahko pregleda mer in podpisuje istovrednice prav.

Ali proti pokončni pisavi se tudi marsikaj ugovarja. Največ ugovorov prozročá to, da ljudje niso dovólj poučeni o pravem bistvu pokončne pisave. Marsikomu se zdí še vedno, da je vse skupaj poljubno izmišljeno novotarstvo, ki se loví ob pozneje skrpanih dokazih. Nasproti takim predsodkom ne moremo drugega, nego kazati na gorenjo razpravo, kjer smo izrecno poudarjali, da je pisava le posledica zdravstvenih zahtev. — Neveljaven je tudi ugovor, da pokončna pisava ni lepa in da se v nji pogreša tista individualnost, katera je važna sósebnó pri podpisih. O individualnosti more dvojiti samó óni, ki še nikdar ni videl pokončnega rokopisa moške roke in ki sodi le po šolarski pisavi. Saj se tudi pri ležeči pisavi razvija individualnost šele v poznejših letih. Kar se pa tiče lepote, zavrnil bi ugovor lahko s tem, da treba pri pisavi najprej gledati na razločnost, potem šele na lepoto. Ali kdor oponaša pokončni pisavi nelepoto, zamenjuje svoje hipno čustvo o pogledu na nenavadno pisane črke s splošno estetiškim nezadovoljstvom. Pokončna pisava je istinito dôkaj lična. Sevêda, komur prijajo tiste zavijače in čirečare, s katerimi zná trgovski pisár prav nepotrebno obkladati posamezne črke, njemu se ne more lepa zdeti pre-

prosta in jednostavna pokončna pisava. Sicer pa oblike pokončnih črk še niso stalno določene; mnogo se bode še izboljšalo.¹⁾

Nekoliko upravičen bi utegnil biti jedini ugovor, da se pokončno ne piše takó hitro kakor ležeče. Ali razložek se mi vidi po dosedanjih mojih izkušnjah zeló neznaten. Učenci so res nekoliko zaostajali, dokler so imeli obične podolgaste in nizke zvezke. (Ako je namreč vrsta predolga, mora se zvezek pomikati proti levi strani, ker se debele poteze ne morejo dobro pisati, če ne merijo v sredino telesa. To premikanje je zamudno.) Ko sem pa zvezke pregenil čez polovico in so učenci pisali najprej na levo polovico, potem na desno, zdelo se mi je, da so uspešno tekmovali z ležeče pišočimi tovariši. Treba bode torej ozkih in visokih zvezkov. Saj so tudi stari pisatelji pisali v ozkih predelkih, kakor nam pričajo njih ohranjeni rokopisi. Bodisi kakorkoli, šola nima namena vzgajati brzopisce. Kdor mora hitro pisati, njemu ne zadošča tudi najhitrejša kurentna pisava, on mora — steno-grafovati. V navadni rabi se bode izhajalo, tudi če je res pokončna pisava nekaj počasnejša, kar pa nikakor še ni priznано. Kaj pa, če bi se peró držalo takó, da bi nasprotni konec molél med kazalcem in srednjim prstom? Takó pišem jaz zeló hitro.

Peres ni treba posebnih, vendar so boljša óna, ki so ostra in zajedno mehka, kakeršna je izumil Bayr nalašč v to zvrho. Imenujejo se »Bayr's Steilschriftfedern, A. P. W. & S. Wien«, in so različnih števil. Meni ugaja zlasti št. 6. F. Držala naj bodo med prsti debela, a vseskozi lesena; jeklo s konca je v obče jako slabo, sósebnó pri tej pisavi.

Končno naj izpregovorim še nekaj o imeni te pisave. Čital sem po slovenskih novinah sedaj »strma pisava« sedaj »stoječa«, sedaj zopet »pokončna«. Prvi izraz je popolnoma napačen, ker je zgolj doslovna prestava nemške »Steilschrift«. Kolikokrat se je že poudarjalo, da se nove besede ne smejo kár predstavljati iz tujega jezika, ampak da treba najprej pójem premisliti in nató poiskati domače besede, katera ga najbolje izraža. Tudi »stoječa« diši malo po nemškem »stehend«. »Pokončna« pa točno znači bistvo in je zajedno dobra slovenska beseda.

¹⁾ Čujemo, da »Slovensko učiteljsko društvo« ukreplje, kakó je genetiški razviti pokončni črkopis. Naj bi skoraj izdalo lične vzorce, zakaj to bi bilo velike važnosti zlasti zató, ker utegne biti pokončna pisava skoro obligatno uvedena po različnih učnih zavodih.

† FRAN CEGNAR.

Dné 14. t. m. je umrl v Trstu po daljši bolezní sloveči pesnik in pisatelj slovenski, višji upokojeni poštni kontrolor *Fran Cegnar* v 66. letu dóbe svoje. Pokojnik se je porodil dné 8. grudnia 1826. leta pri Sv. Duhu blizu Stare Loke, dovršil ljudsko šolo v Škofji Loki, nató pa hodil v ljubljansko gimnazijo do leta 1849. Ker mu ni bilo dovolj pomočkov za vseučiliške studije, oglasil se je za državno službo in jo tudi dobil pri brzojavnem uradu v Trstu. Vender je za svojega službovanja prebil dôkaj bridkih izkušenj, ker se je vselej kazal iskrenega Slovenca; pred tremi leti pa je bil upokojen zaradi bolehnost svoje. — Cegnar je jako odlična osebnost v književni zgodovini slovenski. Njega prvi pesniški proizvodi so bili priobčeni v Bleiweisovih »Novicah«, poznejše pesmi pa so izhajale v Cigaletovi »Sloveniji«, kateri je bil Cegnar sploh vztrajen sotrudnik in nekaj časa tudi urednik. Zbrane pesmi svoje je izdal leta 1860. pri Leonu v Celovci; zbirka obseza poleg izvornih pesmij dôkaj prevodov zlasti srbskih, čeških in ruskih národnih pesmij, končno tudi štiri pesmi iz nemščine. Od leta 1850. do leta 1851. je uredoval »Ljubljanski Časnik«, nató pa s svojimi spisi izdatno podpiral sóseбно »Ilirskega Primorjana«, »Primorca« in »Edinost«. V óno dóbo spada tudi prvo večje delo Cegnarjevo, namreč prevod Schillerjeve drame »Marija Stuart«. V Janežičevem »Cvetji iz domačih in tujih logov« sta mimo tega izšla vzgledna prevoda Schillerjevega »Viljema Tella« in Nemčeve »Babice«. (Le-tá je izšla leta 1884. iz nova v Krajčevi »Národní biblioteki«). Leta 1864. je izdal pri Egru v Ljubljani »Valenštajnov ostrog«; vsa trilogija pa je izšla leta 1866. v založništvu tržaške čitalnice. Omeniti je še prevoda Mosenthalove »Debore« in končno prevoda poljske povesti Mihaela Grabowskega, naslovljene »Koliščina in stepe«, katero je priobčila tudi leta 1884. Krajčeva »Národní biblioteka«. Ta prevod je brzokone poslednje večje delo Cegnarjevo. — V vseh spisih, tudi v Cegnarjevih prvencih, čudimo se izredno lepemu in pravilnemu jeziku, čegar blagoglasnost se zlasti odkriva v dovršenem prevodu Schillerjevega »Wallensteina«. Izmed njegovih izvornih pesmij so nekatere dobro znane vsemu slovenskemu národu, n. pr. »Rojakom«, »Na grobih«; mimo tega sta se pogostoma deklamirala in čitala prevoda »Graničar« in »Pevčeva kletev«. Cegnarju bi šlo častno mesto v naši književnosti, ako bi ne bil priobčil ničesar drugega nego »Valenštajnov ostrog«. Ako se vrhu tega oziramo na dolgo vrsto drugih spisov, očito je vsakomur, da mora književnost naša glasno in hvaležno priznavati njega zaslužno de-

lovanje. Koliko se je trudil na národnem polji sploh do leta 1890., ko ga je podrla huda bolezen, tega tukaj ne moremo razpravljati, dovolj bodi, da je bil mož, kakeršnih je malo. Prav lani nam je gosp. prof. Marn v „Jezičniku“ korenito opisal blagega pokojnika — mislili nismo, da mu bode treba takó hitro pisati nekrolog! Slava njega spominu, mir njega plemeniti duši!

Česka književnost.

Píše J. L.

(Dalje.)

Strokovno izobražanje českega národa pospešujejo razne »matice«, »biblioteke« in perijodiški »zborniki«. »Matice česká«, o kateri izpregovorim pozneje več, skrbi za znanstveno izobražanje českega jezika. »Matice lidu« zopet skrbi za izobražanje srednjih in nižjih plastij českega národa, izdajajoč vsako leto po 6 knjig skupaj v 60 pôlah za 1 gld. Knjiga »Matice lidu« so po večini znanstveno-poučne, po manjšini zabavno-izobražujoče. Koliko znanstva razširja »Matice lidu« s prosto, lahko umevno pisavo med preprostim ljudstvom, priča n. pr. to, da se je prve izdaje Fričeve geologije češke dežele razpečalo 20.000 izvodov. Toda jedne knjige ne bere samó jeden bralec, na Češkem bere vsako najmenj 10 bralcev. Ako kmet prebere n. pr. tisto geologijo dvakrat, trikrat in se o nji v nedeljo popóldne razgovarja s sosedom svojim, kakó se jim potlej razjasni v glavi, ko zvedó, kakšna je prav za prav zemlja tega in ónega kraja, kateri délci so v nji in kateri niso, kar jih potrebuje rastlina za življenje svoje. Ali pa recimo, da dobí kmet, rokodellec, dninar i. t. d. v roko Kořínkov »Obraz Slovanstva«, kakó močno se takemu bralcu vzbudí slovanska zavest, da si reče ponosno: »Ta Poljak, Lužičan, Rus, Bolgar, Srb, Hrvat in Slovenec — to vse sem tudi jaz!« . . . Zabavno izobraža »Matice lidu« s pripovedkami iz češke in slovanske zgodovine ter z življenjepisi imenitnih móž čeških in sploh slovanskih, budèč ljubezen do svoje krvi in gojèč navdušenje za vse, kar je krepostno in plemenito. Takó »Matice lidu«. — »Matice rolnická« in »Rolník nového věku« sta za izobražanje kmetstva. — »Bibliotek« in »Zbornikov« je 23. Izmed njih omenjam teh-le: pedagoške in za mladino so 4, politiški sta 2, za rokodelce je 1, gledaliških iger sta 2, za zabavo jih je 6.

Česko književnost pospešuje tudi imenitna podjetnost marsikaterih čeških založnikov in knjigotržcev. Za podjetnost ni dosti, da je založnik splošno in popolnoma strokovno izobražen, da je dovolj imovit, da je v ži-

vahni dotiki s pisateljstvom in da dobro pozna svoj narod sploh, njega duševne potrebe pa posebno, ampak da ga tudi toplo ljubi. Le-tega rodoljubja je treba sôsebno ondu, kjer se morajo višji znanstvenosti odpirati vedno nova pota, zaradi česar je treba natisniti marsikatero knjigo, o kateri se vé že naprej, da se ne bode izplačala, ali da donese v najugodnejšem slučaju le malo dobička. Izmed najpodjetnejših založnikov čeških je na prvem mestu J. Otto. On je češki Brockhaus, dà, Čehom je še več, nego Nemcem Brockhaus. O njem se smé po pravici reči, da je razvoju češke književnosti prava sreča, in res je tega, kar je izdal v 22 letih založniške svoje delavnosti, že cela književnost. Njega trgovska solidnost je vzorna, njegovo rodoljubje pa obče znano; ni ga podjetja, katerega bi se ne udeležil v čast češkega imena, in koliko podpira tajno, za to vé dobro izmed mnogih drugih tudi marsikateri pisatelj. Otto ne izdaja samó takih del, katerih bi se nihče ne tvegala, kakor je n. pr. njegov »Slovník naučný«, ampak tudi taka, katera mu ne donašajo gmotnega dobička. Tem večji je njega moralni uspeh, in česar mu ne donese jeden spis, tega mu desetkrat donese drugo delo. Njegova delavnost vedno rase, in morda ne bode trajalo dolgo, da se bode prostirala tudi po drugih književnostih slovanskih. V njegovem zavodu (pisarni in tiskarni) delajo 104 osebe, razven teh pa je še v uredništvu »Slovníka naučnega« 14 stalnih pisateljev.¹⁾ Njegova ilustrirana dela tekmujejo z najboljšimi takšnimi deli drugih književnostij. Naj tu omenim na prvem mestu dela »Čechy«, popisa češkega kraljevstva po krajih z njih zgodovino, kulturo i. t. d. Doslej je izšlo 115 sešitkov v velikem foliju po 90 kr. Drugo delo je Holubov potopisa »Sedm let v jižní Africe« (za 11 gld.); 3. Holubova »Druhá cesta po jižní Africe« (za 11 gld. 40 kr.); 4. Doréjeva biblija; 5. Vrehlickega »Legenda o sv. Prokopu« (za 5 gld. 40 kr.); 6. Šubertovo »Národní divadlo v Praze« (za 15 gld. 20 kr.); Práškove »Atheny« (za 3 gld. 60 kr.) in še drugih 13, večinoma potopisnih del.

Vsa dela pa, ki jih je Otto doslej izdal, vrsté se po vsebini takó-le: Slovarjev je 5; bogoslovnih del 5 zv.; modroslovnih in pedagoških 43; pravniskih 48; zemljepisnih in potopisnih 29; zgodovinskih 73; iz prirodoznanstva 30; leposlovnih a) pesmij 73 zv.; b) romanov, novel in pripo-

¹⁾ Uredništvo »Naučnega Slovníka« je osnovano kakor nekova majhna akademija in urejeno takó-le: V višjem uredništvu, ki odločuje v načelnih stvaréh, tam so profesorji češkega vseučilišča dr. Fr. Studnička, dr. Jar. Čelakovský in dr. Em. Maixner; prof. češke politehnike Jos. Šolín, kanonika dr. Kl. Borový in dr. Fr. Krásl. Ravnatelj uredniške pisarne je tajnik češke akademije Jos. Kořán, sodručníci pa so: pis. V. Maierhofer, prof. dr. R. Dvořák, prof. dr. J. Vysoký, prof. dr. J. Guth, prof. K. Bečka, prof. K. Štěpánek, dr. A. Štolc, pis. Vodák, prof. dr. Herzer, pis. Vl. Pech, pis. G. Dörfel, prof. dr. J. Hanuš in dr. K. Plischke. Zunanjih strokovnjakov pa je 658, kakor kaže ta sešitka 20. in 45. tega »Slovníka«.

vedek 176 zv.; za mladino 82 zv.; gledaliških iger 10; za trgovstvo in obrt 24; koledarjev 71 letnikov; raznih 12 zv. in časopisov 46 letnikov. Skupaj torej 727 zvezkov, med katerimi so tudi folijanti. Izmed časopisov imenujem sôsebno le-te: 1. „Pražské hospodářské noviny“, 2. „Athenaeum“ in 3. „Zlatá Praha“, ki prinaša slike tudi iz slovenskih deželâ. (Glej poročilo o nji v lanskem „Ljub. Zvonu“ str. 766.).

Najiminitnejše delo izmed vseh pa je sevêda Ottov „Slovník naučný“, in sicer ne samó zatô, ker se tega akademiškega dela tiska 14.000 izvodov, ampak ker je to delo jedino slovansko, v katerem ima, kolikor je le mogoče, mesto vse, kar se tiče vsega Slovanstva. Neverjetno je, proti kolikim oviram se je bojevali, da bode ta slovar zlasti v slovanskih rečéh popoln in v vsakem pogledu zanesljiv. Ali kakó bi bilo delo olajšano, ako bi vsaka izmed slovanskih književnostij imela slovar, ki bi bil „Slovníku naučnému“ podoben vsaj v posamičnih delih! Pravim „v posamičnih delih“; menim namreč, naj vsak slovanski národ napiše sam o sebi in svoji domovini slovar, v katerem se po geslih, t. j. po imenih oseb, mest in znanstvenih predmetov nahaja vse, česar je treba znati o vsem njegovem življenji in njega domovini. S takim slovarjem bi vsak slovanski rod ne postavil le spomenka samemu sebi — res monumentalno delo — ampak vsi Slovani bi se potlej v vzajemnem poznanji naglo zbližali, in kakó lahko bi jim bilo napósled sestavljati popolne naučne slovarje! — Priobčujem to misel v presojo zlasti slovenskim učenjakom, ker sem prepričan, da bi bilo takšno delo sôsebno velikega pomena za slovensko národnost in da bi njega učinki sezali daleč in globoko. (Dalje prihodnjîč.)

L I S T E K.

„Zgodovina Novega Mesta.“ Sestavil *Ivan Vrhovec*, c. kr. profesor. V Ljubljani, 1891. Založila „Matica Slovenska“. Tiskala „Katoliška tiskarna“. 316 strani. — Prav radostno pozdravljamo to obširno knjigo marljivega gosp. pisatelja, uvažujê zlasti težko stališče, katero je imel, ko je sestavljâl „Zgodovino Novega Mesta“. Zeló težavno je spravljati za takšno delo zanesljivega gradiva, katero je raztreseno po različnih tiskanih in netiskanih virih. Navzlic vsem oviram nam je podal g. pisatelj zanimljivo in jasno sliko „dolenjske metropole“. Četudi se semtertja nahajajo nekatere neznatne pomete, vendar to ne krati knjigi velikih prednostij, katere ima.

Tvarina je takó razvrščena, da beremo za popisom novomeške okolice „najstarejšo zgodovino“. Tej se pridružuje popis starega mesta, in za tem popisom se stoprav vrstí zgodovina Novega Mesta, katera je razdeljena v več dôb, in sicer: I. dôba od ustanovljenja Novega Mesta do ustanovljenja Karlovca (1365.—1580.); II. dôba od ustanovljenja

Karlova do Marije Terezije (1580.—1740.); III. doba od Marije Terezije do francoske okupacije (1740.—1809.); IV. doba pa obseza francosko okupacijo (1809.—1813.) Potem čitamo zgodovino kapiteljua in novomeških šol. Za dodatek ima knjiga tri izvirne listine, med njimi Rudolfa IV. ustanovno pismo novomeško (z dné 7. malega travna 1365. leta). Priznati moramo, da je takó vsa tvarina razvrščena prav pregledno in da so sosebnó „kulturne slike“ velike vrednosti.

O kratkem opisu novomeške okolice nam je omeniti, da se je tu vrinila neka pomota. Leta 1198. je bil kralj ogerski Emerih (1196.—1204.), a ne Bela III. (str. 2., 15. vrsta od spodaj), kateri je vladal od leta 1173. do leta 1196.

Kar se tiče „najstarejše zgodovine“, priznavamo, da je jako težavno iz pravljič in različnih najdeb izluščiti zgodovinsko jedro, vendar bi bil g. pisatelj o prazgodovini novomeške okolice lahko omenil kaj več, zlasti ker je v najbližji okolici mesta, t. j. pri „kapiteljskem marofu“, stalo prazgodovinsko gradišče in ker je že od nekdaj tam mimo držala zeló rabljena pot. Pozneje so Rimljani izvedli svojo vojaško cesto in jo privédli prav blizu mesta, namreč skozi Dolenjo Kamenico, Veliko Bučnovas in Mačkovec. Pri poslednji vasi se je našel tudi rimski mljnik, in nemogoče ni, da je stala kje tam blizu rimska postaja „Crucium“, kakor se dá sklepati iz daljav na Peutingerjevi tabuli. Vsekakor je držala že v prazgodovinskem času in v rimski dóbi važna občevalna pot čez Krko ravno tam, kjer sedaj stoji Novo Mesto in dalje mimo Mehovega v južni del Dolenjskega v Podzemelju in Črnomelju.

Jako zanimljiv je „popis starega mesta“, kjer se nam opisujejo le količkaj znamenite stavbe in poslopja in se nam takó kaže, kakó se je razvijalo mesto v štirih stoletjih.

Gledé na zgodovino IV. dóbe bi pripomnili, da sta se leta 1443. pomirila cesar Friderik IV. (III.) in celjski grof Ulrik II. ter sklenila dedinsko pogodbo, v kateri je cesar celjskemu grofu med drugimi posestvi obetal tudi Novo Mesto, Mehovo, Kostanjevico in Metliko, ako bi Habsburžani izmrli prej nego celjski grofje.

V „zgodovini kapiteljna“ se omenja, da je bil Polydorus de Montagnana hud zatiralec protestantizma. Dodali bi samó, da se Polydorus kot administrator Admonta v pismu do svojega nadškofa sam hvali: „Totum illum districtum (namreč arhidijakonatu „Savnijo“) ab haeresium labe immunem conservavi.“ Lahko torej uvidimo, zakaj so ga takó črtili protestantje in ga dolžili različnih pregreh. Zaradi tega so bržkone tudi poročila protestantskih pisateljev o tem móži pretirana. Polydorov grobni spomenik je v župni cerkvi Laškega trga, kjer je tudi bržkone pokopan.

Glasovitim Novomeščanom prišteva g. pisatelj n. pr. tudi Vodníka, kateri vendar ni v nikaki zvezi z zgodovino Novega Mesta, samó da je nekoliko časa tam živel, ko je bil še deček. „Prizori iz dijaškega življenja“ bodo sicer poznavalcem „dolenjske metropole“ povzročile dôkaj smeha, vendar so premolačne važne, da se jim posveti toliko prostora. Takó je n. pr. po našem mnenju Fr. Germa doletela prevelika čast, da je predmet tri strani obsezajočim dogodkom.

Jezik je prav uglajen in pravilen. Knjiga se jako gladko čita in mika čitatelje do konca. G. pisatelj nam podaja mnogo novih podatkov, kateri so važni doneski za zgodovino slovenskega národa. Sploh kaže ves spis samostalno in vestno sestavljeno delo, katero je dobro došlo ne samó Novomeščanom, temveč tudi vsem krogom, zanimajočim se za zgodovino slovensko.

Fr. Orožen.

Wolfov slovensko-nemški slovar je po malone desetletnem neutrudnem delu g. prof. M. Pleteršnika že toliko dovršen, da se bode tiskal še to leto. Ako bi bilo móči prirediti kdaj novo izdajo nemško-slovenskega dela, bili bi obe knjigi prekrasno

delo, s katerim bi se po pravici ponašala književnost slovenska. Žal, da na to niti misliti ni, in zategadelj veselo pozdravljamo vsaj slovensko-nemški slovar, ker nikakor ne dvojimo, da nam je g. prof. Pleteršnik ustvaril delo, katero bode na čast njemu in jeziku našemu. Slovar obseza, kakor čujemo, do 80.000 besed.

»Luči«. Spisal *Anton Funtek*. Celje, 1891. Tisek in založba Društva, tiskarne D. Hribar. 127 str. 8°. Cena broširanemu zvezku 70 kr., elegantno vezanemu 1 gld. 20 kr., po pošti 5 kr. več. — O teh slikah, dobro znanih našim čitateljem, prinaša zagrebški »Vienac« v svoji 8. številki z dne 20. svečana t. l. nastopno oceno: A. Funtek revan je suradnik »Ljublj. Zvona«, galje se je več g. 1883. pojavio pjesmom. Uz Gregoričeve, Stritarove, Aškerčeve i Cimpermanove rado su se čitale i Funtekove pjesme. God. 1889. počeo je pisati svoje »Luči«; u »Zvonu« objavi njih 20, a posljednjih 10 sada prvi put ugleda svijet. »Luči« su bez sumnje najljepši i najzreliji plod Funtekove muze; zgodno ih možemo nazvati pjesmama u prozi. Kako su nastale »Luči«, kaže nam pjesnik sam u posljednjoj 30., koja je jedina pisana u vezanom slogu: U čarobnoj se noći digno duh pjesnikova na krilima mašte nebu pod oblake; iz onih visina upire pogled svoj na zemljicu crnu, koju zastire tamna noć. Tek gdje gdje zatitra svjetlo, sad u siromašnoj kolibici, gdje sirota djevojka radi, da prehrani mater, sad kod mrtvacu, kojega oplakuje bijedna žena, sad opet u sjajnoj palači, gdje se bogataš bezbrizno podaje nasladama itd. Na ovakovu »Luč« nanizuje pjesnik cijeli niz refleksija i treba priznati, da je duboko zavirio u dušu i srce ljudima, što ih motri. Ako i nije lako odrediti, koja je »Luč« pjesniku najbolje uspjela, jer su sve lijepe, ipak možemo reći, da će se čitateljima najviše svidjati: 2., 3., 8., 11., — 13., 15., 19., 20., 26. i 29. Pripovijedanje u »Lučima« veoma je slikovito i čovječ ih čita s nasladom, a i jezik mu teče umiljato, glatko i pravilno. Uvjereni smo, da će braća Slovenci prigrliti »Luči« onim žarom, kojim smo mi prigrlili Mažuraničevu »Lišće«; jer obje su knjižice nalik po načinu prikazivanja. A i našem općinstvu usrdno preporučujemo to djelce; mi ćemo čitateljima ovoga lista naskoro donijeti dvije tri »Luči« u prijevodu. Iskreno želimo dobar uspjeh i poznatoj nakladnoj tiskari D. Hribara, koja je tu knjižicu u lijepom obliku poslala u svijet. *Ž.č.*

Slovenske šolske knjige. Nedavno je izšel pri Milici v Ljubljani prvi zvezek zemljepisja, katero je po naročilu deželnega odbora spisal prof. *Fr. Orožen*. Mimo tega se tiskata dve šolski knjigi: pri Blazniku prvi zvezek zgodovine, katero je spisal prof. *Ivan Vrhovec*, in pri Bambergu prof. *Hubadovo* prirodopisje. Za poslednjo knjigo je naročil deželni odbor iz Berlina 280 potrebnih klišéjev. Več drugih knjig še pišejo raznoteri pisatelji, in zato bode deželni odbor tudi za letošnje leto predlagal primerno podporo, kadar se snide deželni zbor.

»Zabavna knjižnica za slovensko mladino.« Ureduje in izdaje *Anton Kosi*, učitelj v Središči. I. zvezek. V Ptujih 1892. Zalaga izlajatelj, tiska W Blanke. 39 str. Cena 15 kr. — Gospod Kosi je občinstvu slovenskemu dobro znan po svojih »Legendah«, o katerih smo že nekolikokrat govorili v našem listu. Njega novo književno podjetje je vredno toplega priporočila; vsaj prvi zvezek »Zabavne knjižnice« je jako prikupen. V njem čitamo pravljice, pripovedke, basni, drobne povesti, poučne črtice, pregovore, kratkočasnice i. t. d. Takšna mnogovrstna vsebina izvestno mika mladega čitatelja. Poudarjamo pa iz nova, da g. pisatelj premalo skrbi za čist pravilen jezik. Najprej moramo pograjati ono razvado, da se za istodobno dejanje v jednem in istem zloženem stavku rabijo različni časi, zlasti sedanji in pretekli čas. Samo nekoliko vzgledov izmed mnogih: »Na potu ga sreča deček, ki je gnal kozo na pašo« (6). »Sreča dečka, ki je nesel koš gnoja« (6). »Zadene krošnjo na rame; ali z dela se mu je preveč lahka« (11) i. t. d. V teh stavkih stoj ali povsod sedanji ali povsod pretekli čas: »Na poti ga

sreča deček, ki žene kozo na pašo. Sreča dečka, ki nese koš gnoja. Zadene krošnjo na rame, ali zdi se mu prelahka. — Glagol je še vedno prepogostoma prav po nepotrebnem potisnjen na konec stavka: »Mojster pové, da je prevzel zidanje zvonika in da bi ga rad prav hitro, lepo pa tudi močno sezidal« (18) namesto: ». . . da bi ga rad sezidal prav hitro, lepo in tudi močno.« — »O tem pričajo tudi njena mnogobrojna imena, kateré je po različnih krajih dobila« (20) namesto: », . . . katera je dobila po različnih krajih.« — Slab je stavek »Tudi znam, da ako bi po gozdu iskali jedilnih gob, ne pustili bi globanje« (26); prav: »Tudi znam, da bi ne pustili globanje, ako bi po gozdu iskali jedilnih gob.« — Neslovenski slóve: »O postanku posamez stoječega stariškega zvonika stare cerkve v Ptujii pripovedoval mi je . . .« (17); prav: »Kako je bil sezidan posamez stoječi stariški zvonik stare cerkve v Ptujii, to mi je pripovedoval . . .« — Stavek: »Malo je manjkalo, da tudi njega ni potegnil za seboj (7) popravi tako-le: »Toliko da tudi njega ni potegnil za seboj,« ali: »Skoro bi bil tudi njega potegnil za seboj.« Stavek: »Ko je celo najpremožnejšim ljudem z manjkalo živeža« (15) izpremeni tako-le: »Ko je celó najpremožnejšim ljudem pošel živež,« ali: »Ko že celó najpremožnejši ljudje niso imeli živeža« — Drugi pogreški bi bili: »In naposled tudi očeta za njeno roko prosi« (8; do cela neslovenski stavek. Pristni Slovenec bi rekel: »In naposled tudi očeta prosi, naj mu dá hčer za ženo«. »Ko pripelje (nam. privéde) tedaj grajšček . . . hčere« (9). »Ki sem si ga v svojem življenju z ropanjem pridobil« (12), namesto: »Ki sem si ga naplenil.« — »Z veliko slastjo (nam. jako slastno) je použila gladna četvorica« (14). »Od česa (nam. ob čem) se vdova živi« (15). »Sveti Bolfeuk je potoval enkrat (nam. nekđaj, nekoč) vrh pogorja iskajoč (nam. iščoč) mesta« (20). »Požrešno planejo nad (nam. na) mrtva trupla« (24). »Peroti sta ti vzrastli, rabi jih (nam. ji) pridno« (32). »V ta pesek pokoplji na jesen lepe zdrave jabelka, pa tako, da se druga druge ne bode dotikala« (33). ». . . da obvarje zdravo potenje pred marsikatero boleznijo« (34) namesto »marsikatero boleznii«. — »Že od mladih nog« (36) namesto »izza mlada, od mladih let.« — »O ja (!), danes je že dvakrat tepen bil.« — Vprašanju »Ali mu je že kaj bolje? (ne boljše), odgovoril bi Slovenec: »Bolje«, kakor tudi pravimo n. pr. »Ali si zvršil svoj posel?« — »Zvršil«.

Omeniti je še nekaj drugih hib: »zvedivši (13), od zdaj za naprej (14) nam. odslej, zamore (14), od tih dob (17) županija (18; Pfarre = župnija), z vlovljenim jagnjetom (20) nam. z ujetim, ogoljufan (21) nam. osleparjen, prevarjen, naj vsedem na zadnji voz (23) s prek/anim čelom (23) nam. s prek/anim, saj vender pišemo klati, ne k/jati! Roparji (23) nam. razbojnikii, vtikovati (24) nam. vtikati, listeke (30), pripogujjo (31) nam. pripogibajo. — Nekateré teh hib so brzkoné tiskovni pogreški, katerih je v knjižici več nego dovolj. Rekli smo že o priliki, da je baš mladinskim spisom živo potrebno čistega vzornega jezika; to ponavljamo tudi danes in vselej bomo grajali jezikovne hibe v takšnih spisih, zakaj človek bi ne verjel, kakó globoko se vcepijo mlademu čitatelju! Sicer pa radi priporočamo »Zabavno knjižnico« in želimo od vsega srca, da bi podjetje g. Kosija uspevalo bolje, nego so uspevale dosedanje podobne zbirke!

Podpiralna zaloga vseučiliščnikov v Gradci je nastopila z lanskim akademskim letom dvajsetletnico svojega delovanja. Koliko je v tem času storila za blaginjo vseučiliške mladeži naše, znano je iz dosedanjih natančnih poročil dovdlj vsakomur, kdor se zanima za društvo in zlasti za óni nádejpolni naš narastaj, kateremu so namenjene podpore, ki jih društvo deli leto za leto v vedno večjih vsotah. To mu je bilo po sreči mogoče, zakaj zanimanje za društvo do sedaj še nikoli ni pešalo, temveč narasta leto za leto. Zató je bilo moči v minulem akademskem letu razdeliti vsoto,

kakeršne še nikoli prej, in vrhu tega glavnici dodati 200 gld. v gotovini. Vse imetje glavnice znaša tedaj 7200 gld. v pisnih denarne vrednosti in 500 gld. v gotovini. Čistih dohodkov z obrestimi vred je bilo 1320 gld. 85 kr., iz prejšnjega leta pa je ostalo v gotovini 584 gld. 38 kr., torej skupaj 1905 gld. 23 kr. Troški so znašali 1036 gld. 72 kr., in gotovine je ostalo 868 gld. 51 kr., kateri so na račun prihodnjega akademiškega leta v hranilnici shranjeni na obresti. V hranilnici je tudi vsota 500 gld., katera je bila po odborovih sklepih leta 1889./90. in 1890./91. dodana glavnici v gotovini. Odbor je zboroval osemkrat in je rešil 87 (prejšnje leto 71) vloženih prošelj; odbiti sta bili dve, drugim 85im se je dovolila vsota 809 gld. Najmanjša jednokratna podpora je bila 5 gld., največja 25 gld. Podpiranih je bilo 18 (prejšnje leto 12) slovenskih vseučilišnikov: 8 pravnikov, 8 medicincev in 2 modroslovca. Po deželah jih je bilo 12 s Štajerskega, 5 s Kranjskega in jeden je bil s Primorskega. Koroškega Slovenca, ki bi bil prosil podpore, to leto ni bilo, in sploh ni bil nobeden vpisan na vseučilišči. — Na čelu prekoristnemu društvu je g. prof. dr. Gregorij Krek, njega namestnik je g. prof. dr. H. J. Bidermann, tajnik g. Bogomil Krek; odborniki so gg.: Vinko Stergar, Hinko Šuklje, Emanuel Dereani, Fr. Eller, Anton Kunst.

IX. izkaz darov za Prešérnov spomenik. 1)		Prenesek . gld.	695'29
Márica Nadlišek, učiteljica v Trstu		"	10'—
Fr. Praprotnik, nadučitelj v Mozirji		"	1'—
Slovenski gimnazijci in obrtni učenci v Gradci dné 23. vélikega travna 1891. leta		"	5'50
Fr. Žmavec, c. kr. avskultant v Gradci		"	1'—
Anton Mirnik, c. kr. poštni praktikant v Gradci		"	1'—
Božidar Kurbos, vojak v Gradci		"	1'—
Slovenski gimnazijci in obrtni učenci v Gradci dné 12. grudna		"	4 60
		Skupaj . gld.	719'39

Ilirska dóba v arheologiji. Še sedaj ni izginila iz šolskih knjig napačna trditév, da so v raznih prazgodovinskih dóbah tudi razna ljudstva bivala po srednji Evropi, n. pr., da so bili prebivalci mostišč fuske národnosti, izdelovalci brona pa Kelti. In vender ni nič naravnjšegega, nego da je jedno in isto ljudstvo prebilo vse razne kulturne dóbe ter izpreminjalo svoje orožje, šege in stauovanja nekoliko zaradi napredujoče omike, nekoliko po zunanjem vplivu z Grškega in iz Italije. Najveljavnejši sedanji arheologi so tega mnenja, da se prebivalstvo srednje Evrope po zadnji ledeni dóbi ni nič izpremenilo, nego da se je izpreminjala le njegova kultura.

Samó ker se bojé Slovanov, trudili so se nemški učenjaki dokazati, da so neposredno pred Rimljani stanovali Kelti po južni Nemčiji in Avstriji ter so radi imenovali broneno dóbo tudi „keltsko“. Zgodovina pa ničesar ne vé o Keltih (odnosno Galcih) po naših krajih pred letom 400. pr. Kr., nego vé samó to, da so v starodavnih časih stanovali Ilirci na obeh stranéh Jadranskega morja in tudi na njega severni stráni. Zató je najprej hrvaški arheolog Šime Ljubić, ravnatelj arheološkega muzeja v Zagrebu, imenoval broneno dóbo „ilirsko“, in temu so pritrdili tudi italijanski arheologi, ki so našli v severo-italijanskih nekropolah (n. pr. v Villanovi pri Bologni, ali pa v Certosi pri sedanjem bolonjskem pokopališču) popolnoma jednake starinske predmete, kakeršni se nahajajo na severni in vzhodni stráni Jadranskega morja.

Izrazu „ilirska dóba“ se tudi ne upirajo več novejši nemški arheologi, kakor je videti iz M. Hörnesovega sestavka »Geographisch-urgeschichtliche Parallelen« (Mitthei-

1) Glej »Ljublj. Zvon« 1891., str. 702.

lungen der geogr. Gesellschaft in Wien 1892, pg. 34—40). Ker se je kultura pred Kr. počasi pomikala od juga proti severu, zato razločuje Hörnes nastopne štiri pasove: 1. južno-sredozemski pas, ki obseza kulturo starih Egipčanov in Fenicjanov; 2. severno-sredozemski pas, obsejajoč kulturo starih Grkov, Italcev in Ilircev; 3. južno-dunavski pas (kultura Ilircev in Galcev) in 4. severno-dunavski ali severno-evropski pas z germansko kulturo.

Ilirsko kulturo nahajamo torej v drugem in tretjem pasu, in zato je bila med vsemi najbolj razširjena. Dočim so se Grki in Italci v primeroma kratkem času otrešli železne dōbe, trajala je pri Ilircih na vzhodu in pri Keltih na zapadu precj dolgo, in od obeh so jo potem vzprejeli Germani. Hörnes poudarja, da ni še „niti iz daleko zadosti spoznano in preiskano, kako važna je bila naloga Ilircem v tako imenovani hallstattski dōbi.“ To se tudi ne boče zgodilo, dokler se znanstveno ne preiščejo Albanija, Makedonija in Trakija. Do sedaj se je znanstveno kopalo le v gorenji Italiji, Istri, po jugovzhodnih alpskih deželah, po Hrvaškem in po Bosni. Med temi deželami in med Grecijo zijá prazni trikotnik Preveza-Solun-Novipazar, katerega naj bi avstrijski učenjaki preiskali in odkrili v arheološkem pomenu.

Ilirci so iz početka le vzprejemali kulturo od Grkov in Italcev, pozneje pa so v mnogih stoletjih razvili samostalno kulturo in so jo posredovali severneje bivajočim Germanom. To potrjujejo najnovejše izkopine v Olimpiji v Peloponezu. Tam so izkopali na mestu, kjer so stali nekđaj oltarji olimpijskih bogov, v globočji plasti mnogo takih starin (večinoma votivne kipe od broná), ki so po obliki in delu popolnoma podobni bosenskim iz nekropole pri Glasinci. Starine iz bosenskih gomil, n. pr. jeden bronast šlém, in iz óne globočje plasti v Olimpiji kažejo neko čudno zmes starejše bronaste kulture in mlajših elementov. Po Hörnesovem mnenju je to produkt pomešanja dveh različnih národov. (Primeri: G. Stratimirović, Opis polja Glasinca, „Glasnik muzeja v Bosni i Hercegovini“, knjiga IV., 1891.).

Hörnes namreč trdi, da so bili Ilirci prvotni prebivalci severnega dela balkanskega polotoka, Ligurci pa severnega dela apeninskega polotoka, dočim so Grko-Italci prvotno stanovali ob srednjem Dunavu. Odtod so se Grko-Italci izselili proti jugu in ob severnem delu Jadranskega morja razcepili na dvoje: Grki so zadeli na Ilirce, Italci pa na Ligurce. Že tedaj sta imela oba národa, ki sta bila napósled klasiška, posebno broneno kulturo, katera pa ni bila kaj razvita. Ostanki te kulture se nahajajo po gorenje-italskih „terramarah“, t. j. na otokih sredi umetno narejenih jezer. Šele potem, ko so se Grki in Italci stalno naselili na južni strani Balkana in Apenina, dosegli so višjo kulturo, izumili poseben zlog v ornamentiki in kovali železo. To pomnoženo kulturo so potem Ilirci posredovali prebivalcem severne Evrope, vendar si jo tudi sami v kratkem času prisvojili takó popolnoma, da jim ni bilo nič več treba na posodo hoditi k južnim sosedom.

Spomina vredno je, da se v Hallstadtu ni našlo nič predmetov od dragih kovin, a na Glasinci so našli že srebrno fibulo, srebrno verižico in zlato spiralno cevčico. Predmeti iz dežel med Apeninom, severnimi Predalpami, Črnim morjem in Helado imajo svoj posebni, jasno izobraženi značaj. Kultura v teh deželah je modificirana po grškem vplivu, ali pojavila se je na domačih tleh in ima svoj jedinstveni znak. Zató je popolnoma umevno in prav, da ta kultura dōbi tudi svoje posebno ime. Kakor že rečeno, vzprejeli so italijanski arheologi izraz „ilirská dōba“ (primeri: Dr. Marchesetti, Od Spljeta do Sarajeva, „Glasnik muzeja bosansko-hercegovackoga“, knjiga III., 1. 1891.), in sedaj so se sprijaznili z njim tudi nemški arheologi in ga predložili učenemu svetu v vzprejem in potrdilo (primeri: Hörnes, Hallstatt en Autriche, sa nécropole et sa civilisation“, Paris 1889, str. 336.).

S. R.

**

Slovensko gledališče. Kakor že v poslednjem poročilu, tako nam tudi danes ni omenjati posebnih novostij. Igrale so se ponajveč starejše stvari: že precej premleti »Vzbujeni lev«, »Cvrček«, »All right«, »Revček Andrejček« in »Materin blagoslov«. Nova je bila veseloigra v jednom dejanji »Medved snubač«, katero je ruski spisal Viktor Krylov. Soděč po naslovu, pričakovali bi zanimljive vsebine, vendar ni igra nič posebnega. Predstavljala se je gladko, o g. Danilu pa moramo reči, da nikakor ni za take naloge. Sploh je to velik križ, da mora biti igralec danes resen ljubimec, jutri pa komik in ne vémo kaj še; takisto se prisodi igralci danes naloga dostojanstvene dame, prihodnjě pa mora igrati — najivno ljubimko! V novem gledališči bode treba vsekakor resno skrbeti, da se odpravi véliki to nedostatek. — Zajčeva opereta »Mornarji na krovi«, ki se je igrala prvič dně 7. svečana, odlikuje se po lepih glasbenih točkah, žal, da je zložena na takó brezsmiseln libretto, kakeršen je Harishev nestvor. Uprizorjena je bila skrbno, kolikor je sploh mogoče na tesnem čitalniškem odru. Prav dobro sta izvajali svojo nalogo gospodičina Daneševa in gospá Gerbičeva, g. Bučar pa je igral časih pretirano, mimo tega je partija starega Piffarda pisana za bariton in zató njemu prenizka. Dobro se je držal zbor mornarjev, menj se je posrečil nastop sosed, ker so ga močno pokvarili óni nesrečni nosovi, katere so morale natekniti pevke ne vémo zakaj.

† **Dr. Fr. Gross.** V Idriji je umrl dně 8. svečana dr. Fr. Gross, voditelj ondotnega okrajnega sodišča, odličen veščák v glasbi, kakeršnih nimamo mnogo. Grossu gré zahvala, da se je ustanovil v Ljubljani pevski zbor »Glasbene Matic«, katerega je vodil od začetka do lanskega leta, ko je bil iz Ljubljane pozvan v Idrijo. Bil je blagega, oskromnega značaja; rekli bi celó, da je bil preoskromen, saj mu niti ni bilo prav, da smo v lanskem poročilu o koncertu »Glasbene Matic« po pravici poudarjali njega vélike zasluge. Ker ni rad pisal, zató ni razven njegove skladbe »Perice« znana nobena druga. — Blag mu spomin!

Šolstvo in kulturni zavodi na Hrvaškem. Deželna vlada hrvaška je izdala obširno poročilo o hrvaškem šolstvu koncem leta 1889/90. Vseh šol skupaj je bilo 1259, in sicer občih ljudskih 1197, verskih javnih 39, zasebnih 23. Imed vseh šol je bilo 78 deških, 87 deklških in 1094 mešanih. Po učnem jeziku jih je bilo 1189 hrvaških, 51 nemških, 15 madjarskih, 2 rusinski in 2 slovaški. Troški za obče šole in učitelje so znašali 1.456.833 gld. 64 kr.; na jednega prebivalca bi torej pripadal letni donesek 67 kr. Učitelj in učiteljica je poučevalo 1924, šolskih otrok, ki bi morali hoditi v šolo, bilo je 252.807, vendar pa jih 87.554 ni hodilo v nobeno šolo. — Višjih ljudskih šol je bilo 19 s 140 učitelji in 1639 otroki; rokodelskih 29 s 3153 učenci, zabavišč 20 z 807 otroki, varovalnic 12 s 395 otroki. Šolskih knjig se je v deželni zalogi od leta 1886.—1890. tiskalo 788.000 izvodov; zánje se je iztržilo 162.553 gld. 44 kr. — Učiteljšča so na Hrvaškem 4 z 41 učitelji in 360 pripravniki in pripravnicami. Dalje sta 2 trgovski šoli (v Zagrebu in Zemunu in 2 zborni trgovski šoli (v Zagrebu in Varašdinu). Strokovnih šol je 20, šol za ženska ročna dela 8, glasbenih šol 6. — Srednjih šol je 16, in sicer 8 vélikih gimnazij, 4 realne gimnazije in 4 realke z 281 učitelji in 4041 učenci. Za srednje šole se je potrošilo 338.299 gld 55 kr. V poslednjih petih letih se je izdalo za srednje šole 47 knjig v 145.300 izvodih. — Za izobraževanje katoliške duhovščine je bogoslovna fakulteta na vseučilišči zagrebškem, mimo tega sta škofjska zavoda v Djakovem in Senji; za grškoiztočno duhovščino je ustanovljen bogoslovni zavod v Karlovcih. Bogoslovcev je bilo 1890. leta 308. — Vseučiliška knjižnica je štela 1890. leta 80.447 zvezkov. Na vseučilišči je bilo 47 učiteljev in 363 slušatelji. Vseučiliški zaklad je imel koncem leta 1890. glavnico 565.702 gld. 52 kr., in zaklad za osno-

vanje medicinske fakultete glavnico 129.974 gld. Za vzdrževanje vseučilišča se je izdalo 104.455 gld. — Humanitarnih zavodov je 10, kulturnih 5, in sicer národní muzej (troški zánj so znašali letnih 15.989 gld.), pedagoško-književni zbor, društvo sv. Jeronima, Matica Hrvaška in jugoslovanska akademija. Pedagoško-književni zbor je izdal od leta 1886. vsega skupaj 52 knjig v 131.000 izvodih, društvo sv. Jeronima 283.600 izvodov raznih knjig. Matica Hrvaška je izdala v poslednjih petih letih 41 knjig v 301.000 izvodih, jugoslovanska akademija pa 22 zvezkov „Rada“, 6 knjig „Starin“, 5 zvezkov „Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium“, 1 zvezek „Monumenta historico-juridica“ in še več posebnih del. Knjižnica akademije šteje danes preko 25.000 knjig, 1800 rokopisov in do 25.000 različnih listin.

Skupno število vseh Slovencev. Pri zadnjem številjenji so našli po slovenskih deželah 1.176.535 Slovencev, in sicer 466.257 na Kranjskem, 400.367 na Štajerskem, 135.036 na Goriškem, 101.030 na Koroškem, 44.390 v Istri in 26.639 v Trstu z okolico. Ostalih 2816 pa je raztresenih po raznih deželah. Poleg tega izkazuje uradna statistika 70.658 Slovencev na Ogerskem in 20.987 na Hrvaškem. Takó bi bilo vseh Slovencev v naši državi 1.268.180, ali če prištejemo še kakih 2000 v Bosni in Hercegovini živečih Slovencev, v okroglem številu 1.270.000. Prištejemo li tudi 33.000 beneških Slovencev, to vidimo, da je vseh Slovencev (brez ameriškanskih) nad 1.300.000. —

Te številke pa se ne ujemajo z resnično vsoto Slovencev. Razven morda na Kranjskem, Slovenci na Hrvaškem in v Istri nikjer niso šteti natanko. Največ so jih zamolčali v Trstu in okolici, kjer jih je izvestno 50.000 (20.000 v mestu, 30.000 pa v predmestjih in okolici). Na Koroškem in Štajerskem so jih zatajili v vsaki deželi po 20.000, a na Goriškem 15.000. Nasproti so pa menda na Ogerskem tudi kajkavske Hrvate šteli za Slovence in našli óno nenavadno visoko število. V resnici menda ne bode nad 50.000 Slovencev na Ogerskem. Če te številke zravnamo, privzeti moramo številu 1.300.000 še kakih 60.000, in tedaj se nam pokaže, da živi sedaj v Evropi okolo 1.360.000 Slovencev, torej ravno toliko, kolikor šteje prebivalcev ves Véliki Dunaj.

Da se v Istri niso Slovenci od leta 1880. pomnožili skoro nič, to prihaja odtod, ker se tam ne dá lahko določiti, kdo je Slovenec, kdo Hrvat. Leta 1880. so našli n. pr. v buzetski občini 3626 Slovencev, a lani le 1801. Prej so zapisali mnogo Slovencev tudi v vaséh Vrh, Sovinjak, Draguč in v mestu Buzetu, ker so tam Kajkavci. Ali koncem leta 1890. so vzprejeli za Slovence le prebivalce vasij Movraža, Sočerga in po nekoliko óne v Črnici.

S. R.

»Istorija srpskoga naroda«. Kralj. srpska državna štamparija v Belem Gradu je začela izdajati lani srbsko zgodovino za srednje šole v Srbiji. Spisujeta jo *Lj. Kovačević* in *Lj. Jovanović*. Prvi del (64 strani) obseza najstarejšo dóbo do Stevana Nemanje (leta 1168.), drugi del (100 strani) pa do smrti Stevana Tvrdka (leta 1391.). Oba dela se nam podajata kot prva knjiga, (stojita 1 dinar in 80 par), in pridejane so jima štiri lično izdelane zgodovinske karte, ki pojasnjujejo obseg in razdelitev srbske zemlje v raznih dóbah. Pripovedovanje v tej knjigi je zelo zanimljivo, jezik lep in jedernat. Priporočamo torej knjigo prav živo izobraženim Slovincem, ki bi se radi poučili o starejši zgodovini srbski, ne da bi zajemali svojega znanja iz kalnih tujih virov.

Bronislava Wolska, koncertna pevka z Dunaja, in čelist *Leon Juffé* sta priredila dné 25. svečana v dvorani ljubljanske čitalnice koncert, ki je zanimljiv v mnogem oziru. Vzpored se je odlikoval po raznovrstnosti slovanskih pesmij, katere je pevka umetnica pela večinoma v svojem máterinem poljskem jeziku; poleg teh smo čuli pesmi v češčini, ruščini, in dve v slovensčini. Našemu občinstvu sta pač najbolje ugajali slovenski pesmi Gerbičevi: »Skupaj sva pri oknu stal« in »Želel bi, da bil bi ptica«, ker

je občinstvo njih besede razumelo, česar ne moremo trditi o vseh drugih. Zlasti drugo slovensko pesem je pela gospodičina Wolska z jasno vokalizacijo, pristnim čustvom in z lepim frazovanjem muzikalnih stavkov. Koncertna pevka je že v minulih letih mnogokrat pela po raznih mestih avstrijskih in inozemskih ter povsod v dostojni meri žela zasluženo hvalo; sedaj je prvič prišla v Ljubljano in nas seznanila z raznimi skladbami slovanskimi. Razven pesmi slavnega poljskega skladatelja Moniuszkega »Dumka«, Brahmsove »Pri zibelci«, katero je izvajala s finim mezzavoce, Gallove »Dziewczę z buzią jak malina« in za nameček péte slavne pesmi norveškega skladatelja Griega »Jaz ljubim te«, pogrešali smo v drugih venderle skladbah globoke, absolutno muzikališke vrednosti. Ruska pesem Alabievova: »Salawiej« se odlikuje po lepi, slovansko-tožni melodiji. Velika arija iz opere »Afrikanka« pa v koncertni dvorani ne napravi povoljnega vtiska, ker je iztrgana iz opernega dejanja in je neumevna vsem poslušalcem, kateri opere ne poznajo iz gledališča, tembolj, ker v muzikalnem oziru ni preduhovita. — Čelist gospod Leon Juffé, rodom Poljak, igral je več točk svojega repertoarja z dobro tehniko in z razumim frazovanjem. Največ je ugajala karakteristiška skladba Popperjeva »Prediška«, in znani »Nokturno« Chopinov. Pridobil si je mnogo pohvale; vendar akustika čitalniške dvorane ne pripušča, da bi se razvil poln ton. — Gospod Karol Hoffmeister, pianist in učitelj »Glasbene Maticice«, spremljal je vse točke obsežnega vzporeda z dobro tehniko in finim ukusom. — Kadar gospodičina Wolska zopet pride v Ljubljano, priporočali bi ji, da se kolikor možno še več ozira na slovenske pesmi. S tem ustreže sebi in nam!

Listnica. V—k. Izmed vseh Vaših verzov potrdimo samó ónega „Lep večer je nama bil“, toda še ta ni Vaš nego Jenkov. Kar dalje pripovedujete o lepem večeru, ko sta z ljubico slonela pri oknu in „skupaj jasne zvezde štela“, to nam je vse preotročje. — Pesem „Deklici“ je zgolj ponesrečen prevod Heinejeve pesmi: „Du bist wie eine Blume“:

„Ti diješ kot cvetica,
Kak' mila, lepa si,
A ko te gledam, lica
Mi solza poroš.“ —

Mirko v C. Vašo „Nesrečnico“ smo pokopali kár najslavesneje. — Dr. Abecé. Ali res mislite, da se Vam je posrečila namerjana mistifikacija? Sicer pa: Vaš pseudonim je takó značilen za pesniško Vaše delovanje, da bi si ne bili mogli izbrati boljšega! — R—i. Pesmi „Mati“ tudi preunarejene ne moremo priobčiti. — Neznanovič. Nerabno. Hroma deklica, ki gleda na plešoče pare v svetli dvorani in kateri se rdé lica od radosti — to se nam upira. Poleg tega nesrečno Vaše vprašanje: „Zakaj pa v ples se ne spustiš!“ Takšno snov bi bilo treba obravnavati drugače — primerite Stritarjevo pesem „Hromemu otroku“. — M. S. v Š. J. Za danes nikakor ni bilo mogoče. — M. H. na B. O prvi priliki. — G. Lamurskij v T. Vaši želji smo ustregli drage volje.

„Ljubljanski Zvon“

Izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 glđ. 60 kr., pol leta 2 glđ. 30., četrt leta 1 glđ. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 glđ. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Izdajatelj **Janko Kersnik**. — Odgovorni urednik **dr. Ivan Tavčar**.

Upravništvo »Národna Tiskarna« Gospodske ulice št. 12. v Ljubljani.

• Tiska »Národna Tiskarna« v Ljubljani.